

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS JUSTICIJOS KATEDRA

Dieninės studijų formos
V kurso baudžiamosios justicijos
studijų atšakos studentės
Agatos Vutkinos

MAGISTRO DARBAS
JURIDINIŲ ASMENŲ BAUDŽIAMOJI ATSAKOMYBĖ
CRIMINAL LIABILITY OF LEGAL ENTITIES

Vadovė: lekt. dr. Andželika Vosyliūtė
Recenzentas: doc. dr. Armanas Abramavičius

Vilnius, 2011

TURINYS

ĮVADAS	3
I. JURIDINIŲ ASMENŲ BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS SAMPRATA.....	5
1. Juridinio asmens, kaip nusikalstamos veikos subjekto, analizė.....	5
2. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės atsiradimas ir raida	10
3. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės taikymo doktrinos.....	14
II. JURIDINIŲ ASMENŲ BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS REGLAMENTAVIMAS LIETUVOS RESPUBLIKOJE.....	24
1. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės sąlygos.....	26
2. Baudžiamosios atsakomybės taikymo negalimumas tam tikriems juridiniams asmenims.....	33
3. Kaltės nustatymo problema.....	34
III. BAUSMĖS IR BAUDŽIAMOJO POVEIKIO PRIEMONĖS, TAIKOMOS JURIDINIAMS ASMENIMS	37
1. Bauda	40
2. Juridinio asmens veiklos apribojimas ir juridinio asmens likvidavimas	43
3. Baudžiamajo poveikio priemonės.....	48
IV. BAUSMIŲ SKYRIMO JURIDINIAMS ASMENIMS PROBLEMATIKA	51
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	59
LITERATŪROS SĄRAŠAS	61
SANTRAUKA	70
ZUSAMMENFASSUNG	71
PRIEDAS	72

IVADAS

Reikėtų sutikti su teisinėje literatūroje išsakyta nuomone¹, kad juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės įtvirtinimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau BK) laikytinas vienu iš esminių baudžiamosios teisės aspektų. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė yra, ko gero, didžiausias iššūkis, mestas klasikinės baudžiamosios teisės teorijai, todėl neatsitiktinai, šios baudžiamosios atsakomybės nustatymas sukelia daug diskusijų visame pasaulyje.

Temos aktualumas. Iki šiol ši tema yra mažai išanalizuota Lietuvos baudžiamosios teisėje. Galima paminėti tik keletą teisės mokslininkų², kurie vienu ar kitu aspektu nagrinėjo juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės institutą. Pasirinkta tema yra viena iš aktualiausių mūsų laikais, kadangi pripažįstama, jog vis dar lieka daug neatsakytų klausimų. Kaip pavyzdį galima būtų pateikti – juridinių asmenų bendrininkavimo problema, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės ir kt. Taip pat manytina, jog praėjo pakankamai laiko nuo Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau Konstitucinis Teismas) nutarimo priėmimo, kad būtų galima įvertinti jo įtaką juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės institutui.

Darbo objektas ir tikslai. Magistrinio darbo objektas yra juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė. Ši tema gana plati ir apimanti įvairius aspektus, todėl dėl darbo ribotos apimties, autorė iškelė kelis konkrečius tikslus:

1. Aptarti dažniausiai teisinėje literatūroje minimas juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės doktrinas.
2. Atlikti juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės sąlygų analizę.
3. Ištirti, kokiomis formomis yra realizuojama juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė bei aptarti iškilusias problemas.
4. Pateikti pasiūlymus, kaip būtų galima patobulinti juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės reglamentavimą Lietuvos Respublikoje.

Uždaviniai. Darbo tikslų siekiama įvykdant konkrečius uždavinius:

1. Išsamiai ištirti darbo objektą;
2. Atskleisti juridinių asmenų patraukimo baudžiamajon atsakomybėn sąlygas;

¹ DRAKŠAS, R. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problematika. *Teisė*, 2004, nr. 53, p. 68.

² pavyzdžiui Drakšas R., Soloveičikas D., Sinkevičius E. ir kt.

3. Nustatyti kokios bausmės ir baudžiamojo poveikio priemonės yra taikomos juridiniams asmenims teismų praktikoje.

Darbo naujumas ir originalumas. Magistro darbe nuosekliai ir nuodugniai analizuojamas juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės instituto reglamentavimas Lietuvos Respublikoje. Pabrėžtina, jog iki šiol teisės moklininkai analizuodavo tik pavienius šio instituto aspektus. Be to, darbe aptariama pastarųjų metų teismų praktika. Naujumas pasireiškia taip pat tuo, kad autorė pateikia praktinių pasiūlymų, kaip būtų galima patobulinti baudžiamosios atsakomybės reglamentavimą Lietuvos Respublikoje. Taigi mokslinio darbo naujumas ir originalumas neturėtų kelti abejonių.

Tyrimo metodai. Tiriant magistrinio darbo objektą bei siekiant įvardintų darbo tikslų, šiame darbe remtasi įprastiniais baudžiamojoje teisėje taikomais tyrimo metodais: aprašomuoju, lingvistiniu, loginiu, sisteminiu ir istoriniu. Taikant aprašomąjį metodą, apžvelgtos juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės taikymo doktrinos. Lingvistiniu bei sisteminiu metodu remtasi analizuojant Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso nuostatas. Taikant istorinį metodą, buvo aptartas juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės atsiradimas. Šiame darbe daug dėmesio skirta loginiam metodui, kadangi jo dėka pavyko suformuluoti darbo išvadas.

Darbą sudaro: įvadas, dėstomoji dalis, išvados ir pasiūlymai, literatūros sąrašas, santraukos (lietuvių ir vokiečių kalbomis) bei priedas - lentelė su duomenimis apie įtariamus (kaltinamus) juridinius asmenis Lietuvos Respublikoje.

Darbo šaltiniai. Magistrinio darbo pagrindiniai šaltiniai yra be abejo, Lietuvos autorių darbai, o konkrečiau: D. Solveičiko, R. Drakšo, E. Sinkevičiaus, G. Šulijos, V. Šulijos, I. Ligeikaitės ir kt. Taip pat naudotasi keliais užsienio valstybių autorių darbais. Būtina paminėti šiuos autorius: C. J. Coffee, В. Г. Павлов, А. С. Никифоров. Trumpai apžvelgti tarptautiniai ir Europos Sąjungos bei užsienio valstybių teisės aktai. Be abejo, paminėtinas 2009 m. birželio 8 d. Konstitucinio Teismo nutarimas bei negausi pastarųjų metų teismų praktika.

I. JURIDINIŲ ASMENŲ BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS SAMPRATA

1. Juridinio asmens, kaip nusikalstamos veikos subjekto, analizė

Siekiant išsamiai išnagrinėti atskirus juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės aspektus, visų pirma būtina atlikti detalią juridinio asmens, kaip nusikalstamos veikos subjekto, analizę.

Baudžiamosios teisės teorijoje juridinio asmens kaip nusikalstamos veikos subjekto klausimas paprastai nagrinėjamas atskleidžiant juridinio asmens, kaip teisės subjekto, esmę.

Juridinio asmens esmės klausimas tai civilinės teisės nagrinėjimo dalykas. Iš civilistikos mokslų žinomų juridinio asmens esmės teorijų baudžiamosios teisės mokslui svarbiausios yra dvi, būtent fikcijos (vok. *Fiktionstheorie*) ir realybės (vok. *Realitätstheorie*)³ teorijos.

Remiantis **fikcijos** teorijos nuostatomis, vienintelis teisės subjektas yra fizinis asmuo. Juridinis asmuo yra ne kas kita, kaip dirbtinai sudarytas teisės subjektas. Tai yra tam tikra teisinė fikcija. Juridinis asmuo pats yra neveiksnus, veiksnūs yra tik susidedantys iš fizinių asmenų juridinio asmens valdymo organai⁴. Vadovaujantis fikcijos teorija, juridinio asmens patraukimas baudžiamajon atsakomybėn negalimas, nes ši teorija nepripažįsta juridinio asmens kaip teisės subjekto. Pritarus fikcijos teorijai, reikėtų pripažinti, kad juridinis asmuo negali būti ne tik baudžiamųjų teisinių santykių, bet ir civilinių teisinių santykių subjektu. Šios teorijos šalininkų teiginiai, kaip teigia R. Drakšas, sudaro prielaidas išvadai, kad pats juridinis asmuo negali atsakyti pagal savo sutartinius civilinės teisės reguliuojamus įsipareigojimus, o už jį atsako tik fiziniai asmenys, sudarantys valdymo organus. Tačiau tai ne tik neatitinka susiklosčiusių ir paplitusių civilinės teisės reguliuojamų santykių, bet ir keltų abejonių paties juridinio asmens reikalingumui.⁵

Vadovaujantis **realybės** teorija, juridinis asmuo yra realiai egzistuojantis teisės subjektas. Jis savo veikloje vadovaujasi bendra valia, kuri gali nesutapti su į susivienijimą susijungusių fizinių asmenų valia bei galimybe veikti tik savo vardu, tai yra turėti ir įgyti subjektines teises ir pareigas. Taigi juridinis asmuo yra veiksnus, o jo valdymo organai įgyvendina juridinio asmens veiksnumą⁶.

³ JESCHECK, H.-H. *Lehrbuch des Strafrechts*. Allgemeiner Teil. 4 Auflage. Berlin, 1988, p. 204.

⁴ SAVIGNY, Friedrich Carl. *System des heutigen Römischen Rechts*. Berlin, 1840, p. 282-284.

⁵ *Cit. op.* 1, p. 71.

⁶ GIERKE, O. *Die Genossenschaftstheorie und die deutschen Rechtsprechung*. Berlin, 1887, p. 615-624.

Šia teorija pripažįstama, kad juridinis asmuo gali veikti arba susilaikyti nuo reikalaujamo, privalomo veiksmo. Pabrėžtina, kad nuspręsti, ar juridinis asmuo objektyviai galėjo pasirinkti kitokį elgesio variantą, galima tik vertinant iš vidutinių gebėjimų, protingo ir rūpestingo fizinio asmens pozicijų. Todėl šis sprendimas paliekamas teisėjo vertinimui. Kaip nurodo E. Sinkevičius⁷ pagrįsti baudžiamosios atsakomybės taikymą juridiniam asmeniui galima vadovaujantis realybės teorija. Ši teorija pripažįsta juridinį asmenį kaip teisės subjektą, jo suvienytos valios egzistavimą. Šie teiginiai suteikia teorinį bausmių taikymo juridiniam asmeniui pagrindimą, kadangi leidžia kalbėti apie poveikį „kaltininko“ valiai.

Verta atkreipti dėmesį į D. Soloveičiko⁸ nuomonę klausimu, ar juridinis asmuo gali būti nusikalstamos veikos subjektu. Jis preziumuoja, jog atsakymas yra teigiamas, kadangi neigiant juridinio asmens, kaip nusikalstamos veikos subjekto, koncepciją, nebūtų galima apskritai plėtoti jokių klausimų susijusių su juridinių asmenų baudžiamąja atsakomybe.

D. Soloveičikas iš anksto laikydamasis nuostatos, kad juridinis asmuo gali būti nusikalstamos veikos subjektu, išskiria šiuos juridinio asmens, kaip nusikalstamos veikos subjekto, požymius⁹:

- Juridinis asmuo turi būti inkorporuotas, įsteigtas teisės aktų nustatyta tvarka ir gali dalyvauti palaikant teisinius santykius kaip teisės subjektas, t.y. egzistuoja pagrindiniai juridinių asmenų požymiai;
- Yra sudaryti kolegialūs arba (ir) vienasmeniai juridinio asmens valdymo organai arba paskirti asmenys, galintys veikti juridinio asmens vardu ir jo interesais.

Esant tokioms sąlygoms, šio autoriaus nuomone, juridinis asmuo gali būti laikomas nusikalstamos veikos subjektu ir traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, jeigu jis padaro nusikalstamą veiką.

D. Soloveičikas siūlo juridinio asmens kaip teisės subjekto, galinčio būti ir baudžiamosios atsakomybės subjektu, požymius baudžiamosios teisės kontekste aiškinti taip, kaip jie aiškinami civilinėje teisėje.¹⁰ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau CK) 2.33 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtintas juridinio asmens sąvokos apibrėžimas: „Juridinis asmuo yra savo pavadinimą turinti įmonė, įstaiga ar organizacija, kuri gali savo vardu įgyti ir turėti teises bei pareigas, būti ieškovu ar atsakovu teisme.“ Šiame

⁷ SINKEVIČIUS, E. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problemos. *Teisė*, 2000, nr. 36, p. 98.

⁸ SOLOVEIČIKAS, D. Šiuolaikinės juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės realizavimo doktrinos. *Teisė*, 2003, nr. 46, p. 141.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ *Ibid.*

apibrėžime įtvirtinti juridinio asmens požymiai, pagal kuriuos jis yra atribojamas nuo kitų žmonių susivienijimų. Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, jog juridinio asmens požymiai¹¹ civilinės teisės moksle skirstomi i dvi grupes:

- **pirminius požymius**, t.y. tokius, kurie apibrėžia juridinį asmenį. Tokiems priskiriami juridinio asmens organizacinis vieningumas, civilinis teisnumas ir veiksnumas bei civilinis procesinis teisnumas ir veiksnumas. Tik esant pastarųjų visumai, žmonių susivienijimas laikomas juridiniu asmeniu.;
- **išvestinius požymius**, t.y. tokius, kurie papildo, detalizuoja pirminius juridinio asmens požymius. Jų išraiška gali būti įvairi ir priklauso nuo juridinio asmens teisinės formos. Prie šių požymių priskiriami juridinio asmens pavadinimas bei atskiras jo turtas.

D. Soloveičikas pabrėžia¹², jog modernioje baudžiamojoje teisėje, pripažįstančioje juridinių asmenų patraukimo baudžiamojon atsakomybėn teisėtas galimybes, laikoma, kad juridinis asmuo turi organizacinį vieningumą, civilinį ir civilinį procesinį veiksnumą ir teisnumą. Plačiuoju požiūriu tai reiškia, kad juridinis asmuo yra toks pat teisės subjektas, koks yra ir fizinis asmuo: jis gali veikti savo vardu, turėti savarankiškus interesus ir tikslus, įskaitant ir nusikalstamus, t. y. susijusius su pavojingos veikos padarymu, juridinio asmens valia, siekiai ir interesai gali nesutapti su jo dalyvių tikslais ir interesais. Taigi juridinis asmuo gali būti atsakingas už nusikalstamos veikos padarymą ir traukiamas baudžiamojon atsakomybėn taip kaip ir fizinis asmuo. Teisingai nurodo A. S. Nikiforovas¹³, juridinis asmuo gali priimti ir priima sprendimus, pasirenka jų vykdymo būdus ir yra, tiesiogiai atsakingas, jeigu juridinio asmens valios vykdymas sukelia visuotinai pavojingus t.y. nusikalstamus padarinius. Kiti autoriai¹⁴ taip pat teigia, kad pats juridinis asmuo, ne jo dalyviai, privalo atsakyti už neteisėtos veikos padarymą, kadangi juridinis asmuo nėra jo dalyvių teisių, pareigų ir atsakomybės turėtojas, o pats yra šių elementų turėtojas. Taigi galima teigti, kad juridinio asmens veikoje gali būti konkrečios nusikalstamos veikos sudėties požymiai, o tai sudaro sąlygas patraukti juridinį asmenį baudžiamojon atsakomybėn ir skirti bausmę.

Nekyla abejonų, kad nusikalstama veika yra padaroma „žmogaus rankomis“, nes šią specifiką lemia juridinio asmens esmė. Tačiau tai negali paneigti juridinio asmens

¹¹ MIKELĖNAS, V. et. al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras: Antroji knyga. Asmenys*. Pirmas leidimas. Vilnius: Justitia, 2002. p. 103.

¹² *Cit. op.* 8, p. 141.

¹³ НИКИФОРОВ, А. С. *Юридическое лицо как субъект преступления и уголовной ответственности*. Москва, 2002, p. 109.

¹⁴ pvz. P. Fauconnet, P. A. Fencl

subjektiškumo ir personifikacijos idėjos, kuria grindžiama juridinio asmens kaip nusikalstamos veikos subjekto koncepcija. Juridinio asmens personifikaciją itin vaizdžiai pateikia N. Jacoby¹⁵: „Kaip ir fiziniai, juridiniai asmenys gimsta (yra įsteigiami), auga (įsigyja turto, gauna pelno), tuokiasi (susijungia), išsituokia (atsiskiria), susilaukia vaikų (steigia antrines įmones), tampa sveiki arba ligoti (gauna pelno arba patiria nuostolių), migruoja (jiems suteikiama teisė verstis komercine veikla kitos jurisdikcijos teritorijoje), tampa hierarchinės struktūros (įmonių grupių) dalimi ir miršta (yra likviduojami)“.

Negalima pamiršti, jog egzistuoja nemažai teisės mokslininkų, kurie laikosi pozicijos, jog juridinis asmuo negali būti nusikalstamos veikos subjektu. Kaip pavyzdį galima būtų paminėti R. Drakšą, kuris teigia, kad nors realybės teorija išsprendžia juridinio asmens gebėjimą būti teisinių santykių subjektu klausimą, vis dėlto tai neįrodo, kad juridiniai asmenys gali būti baudžiamosios atsakomybės subjektais. R. Drakšas pabrėžia, jog nusikalstamos veikos subjektas – tai asmuo, kuris kaltas padaręs nusikalstamą veiką ir gali būti teisinių santykių subjektu. Anot jo, šiuo atveju kyla klausimas ar juridinis asmuo išvis gali būti kaltas padaręs nusikalstamą veiką, nes kaltė¹⁶ laikytina kiekvieno teisės pažeidimo būtinuoju elementu. R. Drakšas, įvertinęs juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės šalinikų argumentus, padarė išvadą, kad juridinis asmuo, būdamas teisinių santykių subjektu, negali būti nusikalstamos veikos subjektu¹⁷.

Taip pat galima paminėti Gregory L. Diskantą¹⁸, kuris nurodė, kad juridinį asmenį „asmeniu“ galima pavadinti tik perkeltine prasme. Tokio „asmens“ patraukimas baudžiamojon atsakomybėn neatitinka įprastai baudžiamajai atsakomybei keliamų tikslų, šiuo atveju nukenčia ne teisės pažeidėjas, o akcininkai. Iš to seka, jog nėra teisinga taikyti juridiniam asmeniui baudžiamąją atsakomybę. A. Kaufmanas¹⁹ pabrėžia, jog tik žmogus

¹⁵ JACOBY, N. *Corporate Power and Social Responsibility*. New York: Macmillan, 1973, p. 21. Angl.: „Like natural (individual) persons, corporations are born (chartered), grow (enlarge assets, sales or profits), marry (merge), divorce (spin off), have children (organise subsidiaries), become healthy or ill (incur profits or losses), migrate (are licensed to conduct business in new jurisdiction), become parts of the hierarchical structures (become components in an holding company complex), and die (dissolve and surrender their charters).“

¹⁶ Kaltė pagal baudžiamosios teisės teoriją apibrėžiama kaip asmens santykis su daroma pavojinga veika ir jos padariniais. Baudžiamajoje teisėje, kitaip negu civilinėje, vyrauja subjektyvios kaltės principas, t.y. asmuo laikomas kaltu, jeigu jis suvokia, kad sukelia pavojų, vertindamas savo intelektą ir valią kaip nukreiptą veikti nepavojingai ar neveikti pavojingai. – ABRAMAVIČIUS, A. (et al). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*: bendroji dalis. 1-98 straipsniai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P.103.

¹⁷ Cit. op. 1, p. 73.

¹⁸ DISKANT, Gregory L. Rethinking Corporate Criminal Liability, *ABA LIT. L. REV.*, nr.34, 35 (2008) Angl. „Mr. Diskant stated that a corporation is a „person“ only in a metaphorical sense, and a criminal prosecution of such a „person“ does not self-evidently serve any of the ordinary goals of criminal law. Indeed, the criminal conviction of a corporation does not punish the wrongdoers. It punishes the stockholders.“

¹⁹ Žr. Cit. op.1, p. 76.

gali suprasti, kad padaręs nusikaltimą pelnė bausmę ir turi ją pristi kaip derą atgailą. Minėtas mokslininkas nurodo, kad bausti juridinį asmenį nėra jokios prasmės.

Teisės mokslininkų, nepritarančių juridinio asmens baudžiamajai atsakomybei tarpe yra ne vienas rusų autorius. Štai, N. S. Tagancevas²⁰ nurodo, kad visų rūšių juridiniai asmenys egzistuoja tik kaip teisinės išmonės vaisius. Remdamasis tuo, jis teigia, kad juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės įteisinimas iškreiptų pamatinių baudžiamosios teisės principų taikymą, todėl juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė nors teoriškai ir yra galima, tačiau vargu ar būtų „praktiška“. Autoriai²¹, palaikantys poziciją, jog nusikalstamos veikos subjektu pripažintinas tik fizinis asmuo, nurodo, jog tik individas yra realus, todėl tik jis gali padaryti nusikalstamą veiką ir būti nusikalstamos veikos subjektu.²² Be to, fizinio asmens – nusikalstamos veikos subjekto šalininkai, savo argumentus stipriai sieja su baudžiamosios teisės principais. Jų manymu, pavyzdžiui, asmeninės atsakomybės principas bei principas, jog baudžiamoji atsakomybė gali kilti tik už kaltai padarytą veiką būtų sunkiai pritaikomi juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės atveju. V. G. Pavlov daro išvadą, jog kai kurios sąvokos, taip, kaip jos aiškinamos baudžiamajoje teisėje, – nusikaltimas, pakaltinamumas, kaltė, motyvas, tikslas *etc.* – „juridiniams asmenims praktiškai nepritaikomos“.²³ Dėl šios priežasties B.V.Volženkin nurodo, kad juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės įteisinimas reikalautų daugelio baudžiamosios teisės institutų nuodugnaus peržiūrėjimo ir naujo interpretavimo. Kaip dar vienas, literatūroje minimas argumentas prieš juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę – mažas tokios atsakomybės efektyvumas.²⁴ Kaip tokio argumento pagrindimas paprastai nurodoma Prancūzijos patirtis. Prancūzijos mokslininkų²⁵ teigimu, kaltinamuosiuose nuosprendžiuose juridinių asmenų atžvilgiu trūksta argumentacijos, be to, galima suabejoti, ar nustatomi tikrieji kaltininkai. Visą tai parodo, jog ši atsakomybės rūšis sunkiai praktiškai pritaikoma.

Analizuojant ar juridinis asmuo gali būti nusikalstamos veikos subjektu Lietuvos Respublikos kontekste, privaloma apžvelgti 2009 m. birželio 8 d. Konstitucinio Teismo nutarimą²⁶. Jame konstatuota, jog Konstitucijoje *expressis verbis* (liet. aiškiai) nėra

²⁰ ТАГАНЦЕВ, Н. С. *Русское уголовное право. Часть общая*. 2001, p. 310.

²¹ pvz. В. Г. Павлов, Келина С. Г., Кудрявцев В. Н *etc.*

²² ТАГАНЦЕВ, Н. С. *Русское уголовное право: Лекции. Часть общая*. Т. I. Изд. второе. СПб., 1902, p. 369-379; ПОЗНЫШЕВ, С. В. *Основные начала науки уголовного права*. Москва, 1907, p. 115-119.

²³ ПАВЛОВ, В. Г. *Субъект преступления*. Санкт-Петербург, 2001, p. 262.

²⁴ *Cit. op.* 1, p. 73.

²⁵ PRADEL, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius, 2001, p. 290-294; КЕЛИНА, С. Г. *Ответственность юридических лиц в проекте нового уголовного кодекса Российской Федерации. Уголовное право. Новые идеи*. Москва, 1994. p. 52.

²⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamajo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies

nustatyta, kad baudžiamosios atsakomybės subjektu gali būti tik fizinis asmuo ar kad tokios atsakomybės subjektu negali būti juridinis asmuo. Taigi Konstitucinis Teismas patvirtino juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės galimumą Lietuvos Respublikoje. Atsižvelgiant į tai, galima pereiti prie kitų, šiame darbe nagrinėjamų klausimų.

2. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės atsiradimas ir raida

Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės kilmė nėra tiksliai nustatyta²⁷. Istoriskai šis institutas kildinamas iš bendrosios teisės sistemos valstybių. Kai kurie autoriai juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę kildina iš deodandų teisės²⁸. Deodandas yra negyvas objektas, sukeliantis mirtį. Senojoje teisėje deodandai buvo prilyginami nusikaltėliams ir naikinami²⁹. Toks elgesys atitiko teisės kilmę iš keršto. Pamažu tokios nuostatos tapo neveikiančios, tačiau senoji deodandų teisė rado naują pritaikymą. Štai³⁰ jūroje įvykusios avarijos auka galėjo patirti daug sunkumų, mėgindama gauti teisinį atlygį iš žalą sukėlusio laivo savininko, nes pastarasis gali būti labai toli. Analogiškai deodandų teisei, pats laivas laikytinas piktadariu, todėl ir leista nukentėjusiajam pateikti ieškinį laivui pirmame uoste, į kurį jis įplaukė po avarijos. Lygiai taip pat deodandų teisės evoliucija būtų galima laikyti siekį traukti baudžiamojon atsakomybėn juridinį asmenį³¹. Įdomumo dėlei³² galima būtų paminėti, jog senovės Atėnuose teismai nagrinėjo bylas, kur kaltinamaisiais buvo negyvi objektai, sekėle mirtį. Dažniausia bausmė, taikyta tokiais atvejais, buvo „išmetimas“ šių objektų už miesto ribų. Anglijoje (beveik iki XIX a. vidurio) negyvas objektas, sukėles mirtį, buvo konfiskuojamas į karaliaus išdą³³.

Baudžiamąją atsakomybę juridiniams asmenims pradėta taikyti XIX a. viduryje bendrosios teisės valstybėse. XIX a. daugumoje Europos valstybių buvo laikomasi nuostatos, kad juridinis asmuo negali padaryti nusikalstamos veikos – *societas delinquere non potest*. Kontinentinės teisės sistemos valstybėse prigijo 1810 m. Prancūzijos baudžiamajame kodekse įtvirtinta nuostata, numatanti tik kaltojo fizinio asmens baudžiamąją atsakomybę. Tuo laikotarpiu vyravo klasikinės baudžiamosios teisės mokyklos išplėtotą psichologinę kaltės koncepcija, kuria remiantis juridinio asmens

(2004 m. liepos 5 d. redakcija), 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. (Valstybės žinios: 2009-06-11, Nr.69-2798).

²⁷ *Cit. op.* 1, p. 68.

²⁸ POSNER, Richard A. *Jurisprudencijos problemos*. Vilnius, 2004, p. 26.

²⁹ *Cit. op.* 1, p. 69.

³⁰ *Ibid.*

³¹ *Ibid.*

³² *Cit. op.* 21, p. 58.

³³ *Ibid.*

psichinis santykis su daroma veika negalėjo būti nustatytas. Be to, buvo taikoma *ultra vires* (liet. daugiau, negu leidžia įgaliojimai) doktrina, kuria remiantis juridiniai asmenys galėjo veikti tik neviršydami jiems suteiktų įgaliojimų ir nusikalstamos veikos padaryti negalėjo. Kontinentinės teisės šalyse juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė nebuvo taikoma taip pat dėl procesinių kliūčių: ji būtų sunkiai suderinama su baudžiamojo proceso nuostatomis, pagrįstomis kaltės nustatymu³⁴.

Socialinis³⁵ juridinių asmenų veikų kriminalizavimo tikslingumas siejamas su XIX a. itin paspartėjusia infrastruktūros plėtra: plėtėsi geležinkelio transportas, griežtos socialinės reakcijos sulaukė net nesunkūs viešosios tvarkos pažeidimai, dėl kurių kildavo avarių, nusinešdavusių žmonių aukų.

Kontinentinėje Europoje juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė buvo pradėta taikyti nuo XX amžiaus. Pavyzdžiui, Danijoje ši atsakomybė numatyta 1926 m., Belgijos kasacinis teismas pripažino, kad juridiniai asmenys gali padaryti nusikalstamas veikas dar 1946 m., tačiau įstatymiškai baudžiamoji atsakomybė galutinai įtvirtinta tik 1999 m., Olandijoje juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė nustatyta 1950 m. įstatymu dėl ekonominių nusikaltimų, o šios nuostatos 1976 m. įtrauktos į Olandijos baudžiamąjį kodeksą. Prancūzijoje juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė reglamentuota 1994 m. priėmus naują baudžiamąjį kodeksą. Nuo 1995 m. juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės klausimai įtraukti į Suomijos baudžiamąjį kodeksą³⁶ etc.

Tarptautiniu lygmeniu plačiau diskutuoti apie juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę imta XX a. aštuntajame dešimtmetyje. Pirmuosiuose³⁷ Europos Tarybos dokumentuose, kuriuose užsimenama apie juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę, rekomenduojama tik apsvarstyti tokią taikymo galimybę. Pažymėtina, kad 1988 m. Europos Tarybos Ministrų komitetas priėmė rekomendaciją „Dėl juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės nustatymo už nusikaltimus, padarytus realizuojant ūkinę veiklą.“³⁸ „Rekomendacijoje siūloma nacionalinėje teisėje už ekonominius teisės pažeidimus numatyti galimybę riboti, uždrausti juridiniams asmenims vykdyti tam tikrą

³⁴ COFFEE, C. J. *Corporate Criminal Liability: An Introduction and Comparative Survey*. Criminal Responsibility of Legal and Collective Entities. – Freiburg im Bressgau, 1999, p. 13.

³⁵ ŠULIJA, V.; ŠULIJA, G. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės samprata ir taikymo problemos Lietuvoje. *Jurisprudencija*, 2003, nr. 41(33), p. 93.

³⁶ *Ibid.*

³⁷ Council of Europe Recommendation (77) 28 on the Contribution of Criminal Law to the Protection of Environment. <http://www.coe.fr>; Council of Europe Recommendation (81) 12 on Economic Crimes. <http://www.coe.fr>; Council of Europe Recommendation (82) 15 on the Role of Criminal Law in Consumer Protection. <http://www.coe.fr>

³⁸ Recommendation No. R (88) 18 Concerning Liability of Enterprises Having Legal Personality for Offences Committed in the Exercise of Their Activities. Prieiga per internetą : <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=233230&SecMode=1&DocId=698704&Usage=2>

veiklą ir t.t., tačiau vienareikšmiškai nenurodoma, kokiuose teisės aktuose šios priemonės turi būti įtvirtintos. Reikėtų atkreipti dėmesį, jog šiame teisės akte buvo nustatyti pagrindiniai juridinių asmenų atsakomybės reglamentavimo principai. Pavyzdžiui, galima paminėti, kad įmonės³⁹ turi būti traukiamos baudžiamojon atsakomybėn už joms vykdančią veiklą padarytą nusikalstamą veiką neatsižvelgiant į tai, ar yra ir (arba) gali būti nustatytas fizinis asmuo, padaręs nusikalstamas veikas juridinio asmens vardu ir jo naudai; juridiniam asmeniui neturi būti inkriminuojamos nusikalstamos veikos, jeigu galima pagrįsti, kad juridinio asmens valdymo organai ėmėsi visų priemonių nusikalstamų padarinių prevencijai įgyvendinti; rekomenduojama taikyti juridiniams asmenims baudžiamąją atsakomybę ir sankcijas atsižvelgiant į padaryto pažeidimo pobūdį, įmonės kaltės laipsnį, visuomenei atsiradusius padarinius ir būtiną prevenciją ir kt. Pasak D. Soloveičiko⁴⁰, minėta rekomendacija yra svarbi ir plėtojant juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės koncepciją Europos baudžiamojoje teisėje, ir siekiant suvienodinti visų valstybių narių baudžiamuosius įstatymus, susijusius su aptariamomis įmonių atsakomybės formos reglamentavimu. Taip pat reikėtų atkreipti dėmesį, kad šios rekomendacijos preambulėje sakoma, kad tokios juridinių asmenų atsakomybės formos įtraukimo į valstybių narių baudžiamuosius įstatymus būtinumą lemia tai, jog būtent juridiniams asmenims tiesiogiai yra naudinga daryti pavojingas veikas. Be to, juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė laikoma priimtina juridinių asmenų teisinės atsakomybės forma, nes sudaro prielaidas veiksmingai nusikalstamų veikų prevencijai, teisingumo įgyvendinimui išaiškinant tokias veikas padariusius asmenis.

Įdomumo dėlei⁴¹ galima būtų paminėti, kad tarptautinės bendruomenės rekomendacijos dėl juridinių asmenų baudžiamosios arba jai prilygintos atsakomybės nustatymo buvo siejamos daugiausia su ekologiniais nusikaltimais⁴².

Nuo 1999 m. gegužės 1 d. įsigaliojus Amsterdamo sutarčiai (dėl Europos Sąjungos sutarties, Europos Bendrijos steigimo sutarčių ir kai kurių su jomis susijusių aktų pataisų), Europos Sąjungos šalys narės ėmė efektyviai bendradarbiauti baudžiamųjų reikalų srityje, ypač kovodamos su organizuotu nusikalstamumu, terorizmu, neteisėtu žmonių gabenimu, nusikaltimais vaikams, narkotikų ir ginklų kontrabanda, korupcija ir pan.⁴³ Atsižvelgiant į

³⁹ Pastaba: žodžiai „juridinis asmuo“, „kompanija“, „įmonė“, „korporacija“ ir kt. darbe vartojami kaip sinonimai.

⁴⁰ SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 50.

⁴¹ *Cit. op.* 35, p. 93.

⁴² 1978 m. Europos Tarybos Nusikalstamumo komiteto rekomendacija, Baudžiamosios teisės konferencijos Hamburge 1979 m., Rio de Žaneire 1994 m., 1998 m. konvencija dėl aplinkos gynimo baudžiamosios teisės priemonėmis ir t.t.

⁴³ *Cit. op.* 35, p. 93.

tai, daugumoje pastaraisiais metais priimamų Europos Sąjungos dokumentų, susijusių su baudžiamąja teise, numatoma šalims narėms pareiga taikyti atsakomybės priemones juridinių asmenų atžvilgiu⁴⁴.

Taip pat verta paminėti, jog Europos Tarybos valstybių narių ir kitų valstybių 1999 m. sausio 27 d. Strasbūre pasirašytos Baudžiamosios teisės konvencijos⁴⁵ dėl korupcijos 18 straipsnyje „Juridinio asmens atsakomybė“ nustatyta: kiekviena šalis priima reikiamus teisės aktus ir imasi kitų būtinų priemonių, kad užtikrintų galimybę patraukti atsakomybėn juridinius asmenis už pagal šią konvenciją nustatytus aktyviojo kyšininkavimo, prekybos poveikio ir pinigų plovimo baudžiamuosius nusikaltimus, kuriuos jų naudai įvykdo fizinis asmuo, veikdamas individualiai arba kaip juridinio asmens organo dalis, juridiniame asmenyje užimantis vadovaujančią padėtį, pagrįstą juridinio asmens atstovavimo teise arba įgaliojimu priimti sprendimus juridinio asmens vardu, arba įgaliojimu kontroliuoti juridinį asmenį; taip pat už fizinio asmens bendrininkavimą vykdant pirmiau minėtus nusikaltimus arba jų kurstymą (1 dalis); išskyrus šio straipsnio 1 dalyje numatytus atvejus, kiekviena šalis imasi reikiamų priemonių, kad užtikrintų galimybę patraukti atsakomybėn juridinį asmenį tada, kai dėl šio straipsnio 1 dalyje nurodyto fizinio asmens priežiūros ar kontrolės trūkumo juridiniam asmeniui pavaldus fizinis asmuo galėjo įvykdyti to juridinio asmens naudai šio straipsnio 1 dalyje minimus baudžiamuosius nusikaltimus (2 dalis); juridinių asmenų atsakomybė apima ir fizinių asmenų, kurie yra šio straipsnio 1, 2 dalyse minimų baudžiamųjų nusikaltimų vykdytojai, kurstytojai ar bendrininkai, baudžiamąjį persekiojimą (3 dalis)⁴⁶;

2001 m. gruodžio 27 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 2580/2001 dėl specialių ribojančių priemonių, taikomų tam tikriems asmenims ir subjektams siekiant kovoti su terorizmu, 9 straipsnyje nustatyta, kad kiekviena valstybė narė nustato sankcijas, taikytinas tais atvejais, kai pažeidžiamos šio reglamento nuostatos; šios sankcijos turi būti veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios. Šio reglamento 10 straipsnyje nustatyta, kad reglamentas *inter alia* (liet. be kita ko) taikomas bet kuriam juridiniam asmeniui, grupei ar susivienijimui, įregistruotiems arba įsteigtiems pagal valstybės narės teisę (4 punktas); bet kuriam juridiniam asmeniui, grupei ar susivienijimui, turintiems verslo reikalų Bendrijoje (5 punktas)⁴⁷;

⁴⁴ Commission of the European Communities proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the Criminal – law protection of the Community’s financial interests. Brussels, 2001; Council Framework Decision of 28 May 2001 Combating fraud and counterfeiting of non-cash means of payment. Official Journal of the European Communities, 2001.

⁴⁵ Seimo ratifikuota 2002 m. sausio 25 d. įstatymu Nr. IX-736.

⁴⁶ *Cit. op.* 26.

⁴⁷ *Cit. op.* 26.

Apibendrinant minėtuose tarptautinės teisės aktuose įtvirtintą teisinį reguliavimą, susijusį su atsakomybės juridiniams asmenims už nusikalstamą pobūdį turinčias veikas nustatymu, pažymėtina, kad valstybės yra įpareigojamos arba joms rekomenduojama (atsižvelgiant į teisės akto privalomumą) už neteisėtas, nusikalstamo pobūdžio veikas juridiniams asmenims nustatyti tokias poveikio priemones, kurios būtų veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios. Taigi viena vertus, valstybėms yra paliekama tam tikra laisvė nustatyti atsakomybės rūšį ir taikymo sąlygas juridiniams asmenims atsižvelgiant į nacionalinės teisės specifiką. Kita vertus, pagrindinis reikalavimas valstybėms nustatant atsakomybę ir poveikio priemones, taikytinas juridiniams asmenims, yra tas, kad tokios priemonės turi būti proporcingos padarytiems pažeidimams. Kitaip tariant, valstybės, nustatydamos atsakomybę juridiniams asmenims už neteisėtas veikas, turėtų įvertinti, ar tos neteisėtos veikos pagal nacionalinę teisę yra laikomos nusikaltimais, ar jos pripažįstamos kitokio pobūdžio nusižengimais (civiliniais deliktais, administraciniais pažeidimais ar pan.), ir, atsižvelgdamos į tai, taikyti atitinkamas nacionalinėje teisėje už tas veikas numatytą atsakomybę ir sankcijas.

Sprendžiant iš tarptautinių teisės aktų, ir rekomenduojančių, ir nustatančių pareigą reglamentuoti juridinių asmenų atsakomybę gausos, seka išvada, kad tarptautinė bendrija teikia didelę reikšmę juridinių asmenų atsakomybės reglamentavimui.

3. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės taikymo doktrinos

Fundamentalią reikšmę turi juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės doktrinų analizė, kadangi remiantis įmonių baudžiamosios atsakomybės realizavimo doktrinomis buvo rengiami užsienio valstybių nacionaliniai ir tarptautinės teisės aktai, formuojama daugelio valstybių teismų praktika. Taip pat, kaip nurodo D. Soloveičikas⁴⁸, praktinis šių doktrinų realizavimas yra viena iš esminių prielaidų patraukti juridinį asmenį baudžiamojon atsakomybėn kiekvienu konkrečiu atveju.

a) Netiesioginės atsakomybės (*respondeat superior*) doktrina⁴⁹

Respondeat superior (liet. teatsako vyresnysis) sudaro sąlygas patraukti juridinį asmenį baudžiamojon atsakomybėn už nusikalstamą veiką, kurią padaro organizacijos darbuotojas esant jo ir juridinio asmens darbo teisiniams santykiams, arba organizacijos

⁴⁸ *Cit. op.* 8, p. 140.

⁴⁹ Angl. *vicarious liability*, reikėtų paminėti, kad junginio „*vicarious liability*“ vertimas taip pat yra „atsakomybė už kitų asmenų veiksmis padarytą žalą“.

atstovas, veikiantis pagal įgaliojimą, prokurą, pavedimo sutartį ar kitais teisėtais pagrindais, tačiau nesantis juridinio asmens vienasmenio ar kolegialaus organo narys⁵⁰.

Šios doktrinos esmė yra ta, kad fizinio asmens, veikiančio juridinio asmens vardu, veika ir kaltė yra transformuojama ir pritaikoma juridiniam asmeniui, kurio vardu ir interesais fizinis asmuo veikia⁵¹. Pirmiausiai yra kvalifikuojama fizinio asmens veika ir nustatoma, ar jo veikoje yra nusikalstamos veikos sudėties požymių ir kitų būtinų prielaidų, lemiančių baudžiamosios atsakomybės už veiką taikymą būtent juridiniam asmeniui.

Įgimtas *respondeat superior* doktrinos bruožas yra savarankiškos kaltės ir veikos priskyrimas juridiniam asmeniui. Todėl taikant tiek netiesioginės atsakomybės modelį, tiek kitas doktrinas vadovaujamosi veikos ir kaltės priskyrimo principu. Šio principo taikymas grindžiamas nuostata, kad atstovaujамasis (t.y. juridinis asmuo) perduoda savo veikimo arba neveikimo galimybę savo atstovui⁵². Toks perdavimas leidžia atstovui veikti juridinio asmens vardu ir įpareigoja pastarąjį visiškai atsakyti už savo atstovo nusikalstamą veiką. Netiesioginė atsakomybė grindžiama glaudžiu juridinio asmens ir jo atstovo ryšiu, laikantis nuostatos, kad juridinis asmuo, kurio vardu ir interesais veikdamas atstovas padarė nusikalstamą veiką, privalo atsakyti už ją, jeigu „nusprendė suteikti savo teises, kompetenciją, įgaliojimus ir veikimo laisvę kitam asmeniui“⁵³.

Siekiant taikyti baudžiamąją atsakomybę juridiniam asmeniui už nusikalstamą veiką remiantis *respondeat superior* modeliu, būtina atkreipti dėmesį, kad yra svarbių sąlygų, tiesiogiai susijusių su fiziniu asmeniu, veikiančiu juridinio asmens vardu. Tiek užsienio valstybių baudžiamosios teisės teorijoje, tiek teismų praktikoje nurodoma, kad tokiais atvejais juridiniam asmeniui galima inkriminuoti nusikalstamą veiką, jeigu⁵⁴:

1. Juridinio asmens atstovas padarė nusikalstamą veiką;
2. jis veikė *intra vires* (liet. pagal įgaliojimus), tai yra pagal savo kompetenciją, vykdydamas darbo funkciją ar pavedimą;
3. buvo įgaliotas veikti juridinio asmens vardu, kai padarė nusikalstamą veiką;
4. veikė juridinio asmens interesais siekdamas visiškos ar bent dalinės naudos juridiniam asmeniui, o šis nesiėmė jokių galimų nusikalstamų veikų prevencijos priemonių.

⁵⁰ BECK, M. E.; O'BRIEN, M. E. E. Corporate Criminal Liability. *Am. Crim. L. Rev.* 2000, nr. 37, p. 265.

⁵¹ *Cit. op.* 40, p. 98.

⁵² ATIYAH, P. S. *Vicarious Liability in the Law of Torts*. London: Butterworth, 1967, p. 99-119.

⁵³ LAUFER, W.S.; STRUDLER, A. Corporate Intentionality, Desert, and Variants of Vicarious Liability. *Am. Crim. L. Rev.* 2000, nr. 37, p. 1296.

⁵⁴ *Cit. op.* 8, p. 143.

Juridinių asmenų netiesioginės atsakomybės doktrina lemia ir padeda objektyviai suvokti juridinio asmens, kaip nusikalstamos veikos subjekto ir jo nusikalstamos veikos padarymo bei kvalifikavimo fenomeną. Taikant būtent netiesioginės atsakomybės modelį ir įveikiama daugeliui nesuvokiama teisinė fikcija, t. y. tai, kad juridinis asmuo gali „padaryti nusikalstamą veiką“ ir būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn⁵⁵.

V. ir G. Šulijos⁵⁶ šią doktriną vadina „Svetimos kaltės išpirkimo“ doktrina. Jie nurodo, kad ši doktrina istoriškai susiformavo ir šiuo metu dar taikoma JAV. Tačiau pastaraisiais dešimtmečiais šis modelis⁵⁷ taikomas tik tada, kai padaromi griežtos atsakomybės⁵⁸ nusikaltimai, susiję su aplinkos tarša, vartotojų apgaule, darbo saugos pažeidimais ir pan⁵⁹.

b) Tiesioginės atsakomybės doktrina⁶⁰

Šios doktrinos šalininkai įmonę suvokia kaip realų teisinių santykių dalyvį ir subjektą, galintį turėti savarankiškų tikslų ir siekių, kurie savo ruožtu nebūtinai gali sutapti su juridinio asmens dalyvių, organų, kitų valdymo organų narių siekais ir tikslais. Kitaip tariant, juridinis asmuo tokiais atvejais yra ypač personifikuojamas⁶¹.

Tiesioginės atsakomybės modelio akcentas yra vadovaujamas pareigas einantis asmuo, t.y. tik tokio asmens nusikalstama veika gali būti laikoma juridinio asmens padarytu nusikaltimu arba baudžiamuoju nusižengimu. Tai yra esminis *respondeat superior* ir tiesioginės atsakomybės koncepcijų skirtumas.⁶² Tiesioginės atsakomybės atveju yra atstovavimas pagal įstatymą, juridiniam asmeniui atstovauja valdymo organas arba pagal įmonės steigimo dokumentus turintis teisę atstovauti juridiniam asmeniui asmuo, tuo tarpu netiesioginės atsakomybės atveju organizacijai atstovauja atstovas, veikiantis sutartinio atstovavimo pagrindu (tais atvejais, kai nusikalstamą veiką padaro juridinio asmens atstovas)⁶³. Taigi šiuo atveju lemiamą reikšmę turi fizinio asmens, padariusio nusikalstamą veiką, einamos pareigos ir vykdomos funkcijos. Juridinis asmuo

⁵⁵ *Cit. op.* 40, p. 142-143.

⁵⁶ *Cit. op.* 35, p. 98.

⁵⁷ Pastaba: teisinėje literatūroje greta sąvokos „doktrinos“ dar vartojama sąvoka „modeliai“. Tekste šios sąvokos vartojamos kaip sinonimai.

⁵⁸ Angl. *Strict liability* - Griežta atsakomybe bendrosios teisės tradicijoje valstybėse laikoma atsakomybė, nereikalaujanti kaltės įrodymo.

⁵⁹ CLARKSON C. M. V. *Corporate Culpability. First published in Web Journal of Current Legal Issues in association with Blackstone Press Ltd.* 1998.

⁶⁰ Pastaba: Reikėtų atkreipti dėmesį, jog pasak D. Soloveičiko būtent tiesioginės atsakomybės doktrina yra įtvirtinta baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 2 dalyje. Plačiau apie doktriną žr. Soloveičikas D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė*, Vilnius, 2006, p. 118-124.

⁶¹ *Cit. op.* 40, p. 119.

⁶² *Cit. op.* 40, p. 120.

⁶³ *Ibid.*

teisinių santykių apyvartoje dalyvauja, teises ir pareigas įgyja per savo valdymo organus. Valdymo organai, kuriuos sudaro konkretūs fiziniai asmenys- valdymo organo nariai, priima esminius sprendimus, susijusius su juridinio asmens veikla, kuria juridinio asmens veiklos strategiją ir numato veiklos kryptis⁶⁴. Kitaip tariant, juridinio asmens valdymo organai, taip pat beveik visais atvejais ir tų valdymo organų nariai baudžiamojoje teisėje yra tapatinami su pačiu juridiniu asmeniu. Be abejo, tai akivaizdu, nes juridinis asmuo būtent ir veikia per savo valdymo organus, kuriuos personifikuoja konkretūs fiziniai asmenys. Todėl juridinis asmuo yra laikomas *ego*, o fiziniai asmenys, kurie formuoja juridinio asmens veiklos kryptis, priima esminius ir su juridinio asmens veikla ir jo gyvavimu susijusius sprendimus, yra to juridinio asmens *alter ego*. Šiuo atveju pripažįstama, kad nusikalstamą veiką tiesiogiai padarė juridinis asmuo ir yra tiesiogiai kaltas dėl jos, tad gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn.⁶⁵ Tačiau būtina užtikrinti, kad būtų laikomasi formalių įmonės patraukimo baudžiamojon atsakomybėn sąlygų, t.y. įmonė gali būti baudžiama, jeigu⁶⁶:

1. nusikalstamą veiką padarė fizinis asmuo, kuris yra valdymo organo narys arba pats valdymo organas, išskyrus tam tikras išimtis;
2. toks asmuo pagal einamas pareigas turi teisę nustatyti pagrindines juridinio asmens veiklos gaires, priimti esminius sprendimus;
3. asmuo veikė juridinio asmens vardu arba (ir) interesais ir siekė naudoti įmonę.

Atsižvelgiant į juridinio asmens vardu veikiančio fizinio asmens statusą ir tai, kad įmonė yra su juo tapatinama, tiesioginės atsakomybės doktrina dar vadinama *alter ego* doktrina.

Alter ego doktrina grindžiama dviem aspektais - hierarchiniu ir funkcinu⁶⁷. Hierarchinis aspektas atspindi įmonės vardu veikiančio asmens teisinį statusą. Užsienio valstybių⁶⁸ baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje nurodoma, kad juridinis asmuo taikant *alter ego* modelį gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn tik už nusikalstamą veiką tokio fizinio asmens, kuris eina įmonėje vadovaujamas pareigas, taip pat yra įmonės „smegenys“ ir išreiškia juridinio asmens valią.⁶⁹ Funkcinis aspektas atspindi galimas tokio juridinio asmens atstovo funkcijas, t.y. šiuo atveju pabrėžiama, kad toks asmuo turi būti kompetentingas priimti juridinio asmens vardu sprendimus, kuriais bus grindžiamas visos organizacijos funkcionavimas, nustatomos juridinio asmens

⁶⁴ *Ibid.*

⁶⁵ *Cit. op.* 40, p. 121.

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ *Ibid.*

⁶⁸ pvz. Kanados, Anglijos

⁶⁹ Angl. „*Directing mind and will*”

veiklos gairės ir kryptys, kuriama juridinio asmens vizija ir misija⁷⁰. Iš esmės hierarchinis ir funkcinis aspektai yra tarpusavyje glaudžiai susiję ir kiekvienu atveju turi būti vertinami kartu.

Taigi kiekvienu atveju siekiant taikyti aptariamą juridinio asmens patraukimo baudžiamojon atsakomybėn modelį, pirmiausiai privalu įvertinti konkrečios įmonės valdymo organų, padalinių struktūrą, jų hierarchinę sistemą, konkretiems darbuotojams suteiktus įgaliojimus ir kitus su tuo susijusius svarbius aspektus⁷¹. Be to, analizuojant organizacijos patraukimo baudžiamojon atsakomybėn klausimą, kiekvienu atveju turi būti nustatoma⁷²:

1. kokias pareigas eina asmuo, veikęs juridinio asmens vardu (t.y. ar jis yra juridinio asmens darbuotojas, konsultantas, prokūristas, administracijos vadovas, kitoks atstovas);
2. koks jo santykis su juridiniu asmeniu ir jo valdymo organais ar jų nariais (t.y. ar jis pats yra valdymo organo narys (vienasmenis valdymo organas), jo patarėjas, patikėtinis ir pan.);
3. ar jam yra perduotos kokios nors valdymo organo ar jo nario funkcijos, kokia yra suteiktų įgaliojimų apimtis;
4. kokius įgaliojimus turėdamas ir kokias pareigas eidamas fizinis asmuo padarė konkrečią nusikalstamą veiką;
5. ar yra anksčiau aptartos sąlygos (t.y. ar įmonės atstovas veikė jos interesais ir naudai ir pan.).

Atsižvelgiant į nustatytas aplinkybes gali būti priimami esminiai sprendimai, t. y. juridinis asmuo gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn arba įmonės atsakomybė negalima.⁷³

c) Identifikavimo doktrina⁷⁴

Kaip nurodo I. Ligeikaitė⁷⁵ ši doktrina kildinama iš civilinės teisės, o baudžiamajoje teisėje, konkrečiai Anglijoje, pradėta taikyti maždaug XX a. pradžioje ir viduryje. Baudžiamajoje teisėje ji atsirado dėl to, kad netiesioginė atsakomybė, taikyta juridiniams asmenims, buvo ribota, nes neleido jų traukti atsakomybėn už tuos nusikaltimus, kurie turi kaltės elementą⁷⁶.

⁷⁰ *Cit. op.* 40, p. 122.

⁷¹ *Cit. op.* 40, p. 123.

⁷² *Ibid.*

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ *Angl. Identification doctrine*

⁷⁵ LIGEIKAITĖ, I. Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygos. *Jurisprudencija*, 2003, nr. 45 (37), p. 51.

⁷⁶ *Ibid.*

Taikant identifikavimo, kaip ir tiesioginės juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės, modelį laikomasi iš esmės tapačių sąlygų: *inter alia* (liet. – be kita ko) veika pripažįstama juridinio asmens padaryta nusikalstama veika tik kai padaryta vadovaujamas pareigas einančio asmens veikiant juridinio asmens interesais. Tokie asmenys tapatinami su juridiniu asmeniu, todėl pripažįstama, kad jie veikė tiesiogiai be jokių tarpininkų.

Viena iš pagrindinių identifikavimo doktrinos prielaidų yra visiškas juridinio asmens identitetas, individualumas, jo interesų ir tikslų atskirumas nuo jo dalyvių ir jų personifikuojančių asmenų interesų⁷⁷. Ši doktrina būtent ir yra tas modelis, kuris įpareigoja teisės praktikoje nuosekliai vertinti juridinio asmens organizacinę kultūrą, jo valdymo ir sprendimų priėmimo ypatumus. Kitaip tariant, remiantis organizacijos identiteto doktrina pabrėžiama neigiamos juridinio asmens charakteristikos svarba. Ši sąvoka pagal baudžiamąją teisę turėtų reikšti, jog įmonė toleruoja iš esmės ydingą veiklos vykdymo praktiką (politiką), nesiima jokių priemonių, kad būtų išvengta nusikalstamų padarinių, t.y. neužtikrina galimų nusikalstamų veikų prevencijos, tiesiogiai arba netiesiogiai skatina darbuotojus daryti nusikalstamas veikas, taip pat juridinio asmens toleruojama arba skatinama veiklos vykdymo strategija ar jos dalis iš esmės yra kompleksas neigiamų konkretaus rezultato siekimo požymių⁷⁸. Be to, kiekvienu atveju charakterizuojant įmonę, būtina įvertinti, ar juridinis asmuo palaikė daromą nusikalstamą veiką. J. Moore⁷⁹ išskiria atvejus, kai galima teigti, kad nusikalstama veika padaryta toleruojant tokį veiksmą:

1. nusikalstama veika padaryta juridinio asmens atstovo arba darbuotojo dėl to, kad įmonės vidaus procedūros arba organizacijos veiklos strategija buvo orientuota į nusikalstamos veikos padarymą arba buvo tokia, jog nusikalstama veika ir jos padariniai buvo tiesioginis ydingos procedūros arba įgyvendinamos strategijos padarinys;
2. nusikalstamą veiką padarė vadovaujamas pareigas einantis asmuo arba toks asmuo instruktavo, skatino ar palaikė nusikalstamos veikos darymą;
3. įmonė „ratifikuoja“, patvirtina nusikalstamą veiką *ex post facto* (liet. – po fakto).

Taigi identifikavimo doktrinos esmė yra ta, kad kiekvienu atveju turi būti nustatytas juridinio asmens „moralinis veidas“, kuris leistų aiškiai suvokti, ar fizinis asmuo, darydamas nusikalstamą veiką, veikė *ex officio* (liet. iš pareigos), ar vykdė juridinio

⁷⁷ *Cit. op.* 40, p. 126.

⁷⁸ *Cit. op.* 40, p. 127.

⁷⁹ MOORE, J. Corporate Culpability under the Federal Sentencing Guidelines. *Ariz. L. Rev.* 1992, nr. 34, p. 768-770.

asmens nustatytas užduotis ir įgyvendino įmonės veiklos politiką konkrečiose srityse⁸⁰. Juridinis asmuo gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn ne tada, kai formaliai nustatomos minėtos sąlygos, kurios yra būtinos tiesioginės atsakomybės doktrinai taikyti, bet tada, kai akivaizdu, kad įmonės „vidaus“ savybės ir pati organizacija yra susijusi su nusikalstama veika⁸¹.

Identifikavimo doktrina laikoma moderniausių juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės standartu⁸². Paprastai nurodoma, kad ji labiausiai atitinka pamatinius baudžiamosios teisės principus, įskaitant bausmės individualizavimo, baudžiamosios atsakomybės už kaltai padarytą nusikalstamą veiką ir kitus principus⁸³. Be to, manoma, kad ši koncepcija labiausiai iš visų modelių sudaro prielaidas patraukti organizaciją baudžiamojon atsakomybėn ir teigti, jog nusikalstama veika yra autentiškas juridinio asmens valios padarinys⁸⁴. Todėl nėra nuostabu, kad identifikavimo koncepcija materializuojama tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu lygiu⁸⁵.

Pristatant šią doktriną, būtina paminėti ir kitokį egzistuojantį požiūrį į ją. Pasak V. ir G. Šulijų⁸⁶ identifikavimo doktrina istoriškai buvo suformuluota Anglijos Lordų rūmų, remiantis *Tesco Supermarkets, Ltd. v. Natta* precedentu. Prie įgaliotų veikti bendrovės vardu priskiriami tik bendrovės valdybos nariai, vykduojantys direktorius (administracijos vadovas) ir jiems prilyginti asmenys⁸⁷. Pamažu šių atsakingų asmenų, kurie įgalioti veikti juridinio asmens vardu, skaičius didinamas⁸⁸. Apibendrinant⁸⁹ galima pasakyti, jog identifikavimo modelis priskiria tik tuos asmenis, kurie įgalioti už juridinį asmenį arba juridinio asmens vardu, bet ne juridiniam asmeniui. Taigi identifikavimo doktrina dar vadinama susiaurinta netiesioginės atsakomybės doktrina.

⁸⁰ *Cit. op.* 40, p. 127.

⁸¹ *Ibid.*

⁸² *Cit. op.* 40, p. 129.

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ *Cit. op.* 40, p. 128.

⁸⁵ *Ibid.*

⁸⁶ *Cit. op.* 35, p. 98.

⁸⁷ COLVIN, E. Corporate Personality and Criminal Liability. *Criminal Law Forum*, 1995, nr. 6.

⁸⁸ Pvz. remiantis *Meridian Global Funds Management Asia Ltd. v. Securities Commission* (1995) bylos medžiaga bendrovė buvo apkaltinta, nes jos investavimo vadybininkas neatskleidė Vertybinių popierių komisijai privalomos atskleisti informacijos. Kadangi šis investicijų vadybininkas faktiškai buvo pagrindinis už investavimą atsakingas asmuo, jis buvo prilygintas kaip veikiantis juridinio asmens vardu. CLARKSON, C. M. V. Corporate Culpability. *Firs published in Web Journal of Current Legal Issues in association with Blackstone Press Ltd.* 1998.

⁸⁹ *Cit. op.* 35, p. 98.

d) Visumos (kolektyvinės kaltės) doktrina⁹⁰

Visumos doktrina sudaro sąlygas „sujungti“ kelių vadovaujamas pareigas einančių asmenų arba įmonės atstovų, kurie turėjo būti kontroliuojami vadovaujamas pareigas einančių asmenų, kaltę tam, kad būtų galima suformuoti įmonės kaltę, t.y. ši doktrina tiesiogiai susijusi su juridinio asmens kalte ir subjektyviaisiais nusikaltimo požymiais⁹¹. Pagrindiniai⁹² šios koncepcijos postulatai susiję su kolektyvinės kaltės pripažinimu ir juridinio asmens patraukimu baudžiamojon atsakomybėn esant „kolektyvinei kaltei“. Teisnigai pastebėjo R. A. Torringa, nurodydama, kad taikant analizuojamą modelį juridinio asmens kaltė suformuojama iš konkrečių jo darbuotojų arba atstovų kaltės⁹³.

Pagrindinis analizuojamos koncepcijos akcentas yra kiekvieno darbuotojo tam tikrų aplinkybių žinojimo „susumavimas“ į bendrą visumą, kuri sudaro vientisą organizacijos tam tikrų aplinkybių supratimą ir jų įgyvendinimo siekimą, įskaitant ir nusikalstamą⁹⁴. Pagrindiniai visumos doktrinos elementai ir jos taikymo taisyklės nustatytos byloje⁹⁵ *United States v. Bank of New England*⁹⁶.

D. Soloveičikas⁹⁷ mano, jog juridinių asmenų visumos modelis yra vienas iš tų, kurie atitinka juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės koncepciją ir užpildo netiesioginės ir tiesioginės atsakomybės doktrinų spragas. Įmonė, kuriai taikoma baudžiamoji atsakomybė, turi būti laikoma savarankišku baudžiamosios atsakomybės subjektu, galinčiu turėti savarankiškų tikslų, motyvų, taip pat galinčiu padaryti nusikalstamą veiką. Juridinis asmuo privalo užtikrinti ir nustatyti tokią savo funkcionavimo tvarką, kuri sudarytų sąlygas jo vadovaujamas pareigas einantiems darbuotojams (astovams) žinoti visą informaciją, susijusią su įmonės veikla ir pavaldinių

⁹⁰ Angl. *Collective knowledge doctrine*, ši doktrina taip pat vadinama agregacijos doktrina – angl.

Aggregation doctrine

⁹¹ *Cit. op.* 40, p. 138.

⁹² *Cit. op.* 40, p. 138.

⁹³ TORRINGA, R. A. *Strafbaarheid van rechtspersonen*. Arnhem, 1984, p. 97.

⁹⁴ NOVAK, E. F.; STEESE, Ch. W. *Survey of Federal and State Environmental Crime Legislation*. *Ariz. L. Rev.*, 1992, nr. 34, p. 575.

⁹⁵ Šioje byloje bankas buvo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už tai, kad kompetentingų institucijų neinformavo apie kliento paimtą sumą, viršijančią 10 000 JAV dolerių. Pagal vietos teisės aktus JAV bankai privalo informuoti valstybinę mokesčių inspekciją, jeigu grynaisiais pinigais vieno asmens paimta suma per dieną viršija 10 000 JAV dolerių. Nustatyta, kad šią sumą vienas asmuo paėmė iš kelių banko kasų pateikdamas mažesnės sumos čekius. Tačiau galutinė šio asmens paimta suma per dieną buvo didesnė nei 10 000 JAV dolerių. Taigi bankas nepranešė mokesčių administratoriui apie leidžiamos paimti per dieną sumos ribos viršijimą, nes pinigus paėmęs asmuo „gudravo“ – ėmė pinigus iš skirtingų banko skyrių. Teismas nurodė, kad juridinis asmuo yra vienybės sistema, kurios kaltę gali būti prilyginama jos darbuotojų kaltės sumai. Todėl būtų visiškai pagrįsta ir teisinga pripažinti, kad jeigu įmonės darbuotojas A žino vienas daromos veikos aplinkybes, o tos pačios kompanijos darbuotojas B – kitas aplinkybes, tai įmonė žino ir vienas, ir kitas aplinkybes, t. y. žinoma viskas.

⁹⁶ *United States v. Bank of New England*, 821 F.2d 844 (1 st Cir. 1987).

⁹⁷ *Cit op.* 40, p. 139.

atliekamomis funkcijomis⁹⁸. Todėl net ir tais atvejais, kai organizacija yra suskirstyta į daugelį struktūrinių padalinių arba joje dirba daug darbuotojų, yra galimybė juridiniam asmeniui žinoti, kas, ką ir kada jo vardu daro⁹⁹. Šiais atvejais taip pat yra pagrindo manyti, kad konkrečių darbuotojų kaltė gali lemti juridinio asmens kaltę, o tai sudarytų sąlygas patraukti įmonę baudžiamojon atsakomybėn¹⁰⁰.

Nors¹⁰¹ šis modelis yra vienas iš tų, kurie pratęsia juridinių asmenų netiesioginės ir tiesioginės baudžiamosios atsakomybės teorijų raidą, jo mechaninis, vien formalus taikymas gali būti ydingas: juridinio asmens kaltė gali būti jo atstovų „kaltės suma“ ir tai sudarytų sąlygas didelei objektyvaus pakaltinimo rizikai. Todėl ilginiui užsienio valstybių teisės doktrinoje ir teismų praktikoje buvo siekiama paneigti nuostatą, kad visumos modelis taikomas paprasčiausiai pridedant vieno darbuotojo (atstovo) kaltę prie kito darbuotojo (atstovo) kaltės¹⁰². Teisės doktrinoje laikomasi nuostatos, kad tai, jog apie daromą veiką žinojo keli darbuotojai, *ipso facto* (liet. pagal faktą) nereiškia, jog kiekvienas atskirai arba visi kartu gali būti laikomi kalti dėl nusikalstamos veikos arba pakanka pripažinti juridinį asmenį kalto dėl tokios veikos¹⁰³.

V. ir G. Šulijos¹⁰⁴ kritikuoja šią doktriną, nes faktiškai dėl nusikalstamos veikos gali būti kalti ne atskiri fiziniai asmenys, o tai, kad juridinis asmuo apskritai neturi tam tikro organizacinės veiklos elemento. Tai ir lėmė žalos atsiradimą.

Kaip pabrėžia D. Soloveičikas¹⁰⁵, būtina akreipti dėmesį, kad visumos doktrina negali būti taikoma mechaniškai. Sprendžiant visumos doktrinos taikymo klausimą, būtina įvertinti juridinio asmens organizacinę kultūrą ir nustatyti, ar jis sąmoningai ignoravo veiksnius, kurie egzistavo kompanijos viduje ir lėmė nusikalstamas veikas, ar priešingai: organizacija ėmėsi visų priemonių, kad būtų nuosekliai kontroliuojami visi procesai ir nebūtų prielaidų padaryti nusikalstamas veikas „nekaltais“ kelių įmonės darbuotojų veiksmias, lėmusiais nusikalstamų padarinių atsiradimą¹⁰⁶.

⁹⁸ *Ibid.*

⁹⁹ *Ibid.*

¹⁰⁰ *Ibid.*

¹⁰¹ *Cit. op.* 40, p. 140.

¹⁰² *Ibid.*

¹⁰³ LEDERMAN, E. Models for Imposing Corporate Criminal Liability: From Adaptation and Imitation Toward Aggregation and Search for Self-Identity. *Buffalo Criminal Law Review*, 2000, nr. 4, p. 666.

¹⁰⁴ *Cit. op.* 35, p. 98.

¹⁰⁵ *Cit. op.* 40, p. 143.

¹⁰⁶ *Ibid.*

e) **Corporate culture doktrina**¹⁰⁷

Ši doktrina buvo išplėtotą bendrosios teisės šalyse. Remiantis ja juridinio asmens kaltė nustatoma tiesiogiai, atsižvelgiant į juridinio asmens sprendimų priėmimo struktūrą, tikslus, vyraujančią mentalitetą įstatymų laikymosi atžvilgiu¹⁰⁸. Šios doktrinos šalininkai teigia, jog juridinis asmuo neturi proto/sąmonės, todėl jo ketinimai turi būti nustatomi pagal juridinio asmens organizavimą bei veiksmus¹⁰⁹. Nustatant kaltę atsižvelgiama, ar bendra juridinio asmens politika buvo nukreipta į įstatymų nesilaikymą, ar į įstatymų nesilaikymą žiūrima aplaidžiai ir tolerantiškai¹¹⁰. Be to, ištiriama juridinio asmens valdymo struktūra, atliekama įstatymų laikymosi stebėseną, darbuotojų skatinimo formos¹¹¹. Taigi pagal *corporate culture* teoriją nustatant juridinio asmens kaltę bei siekiant jį patraukti baudžiamojon atsakomybėn, nereikia įrodyti atskiro individo kaltės, siekiama įrodyti tiesioginę paties juridinio asmens kaltę.

L. Meškys¹¹² tvirtina, kad šios doktrinos atsiradimas bei taikymas traukiant juridinius asmenis baudžiamojon atsakomybėn, nustatant jų tiesioginę kaltę išsprendė individo kaltės perkėlimo juridiniam asmeniui problemą, dėl kurios kritikuojamos netiesioginės atsakomybės bei identifikacijos doktrinos. Logiška išvada su kuria reikėtų sutikti.

Apibendrinant, galima teigti, kad šiame darbe buvo apžvelgtos tik dažniausiai teisinėje literatūroje minimos juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės doktrinos. Galima pastebėti, jog skirtingi autoriai skirtingai jas vadina ir net aiškina. Tačiau neabejotina šių doktrinų svarba. Visų pirma reikia jas žinoti, kad būtų galima teisingai taikyti praktikoje. Be to, pažymėtina, kad baudžiamojo įstatymo nuostatos gali būti teisingai aiškinamos tik jas derinant su pagrindinėmis juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės doktrinomis.

¹⁰⁷ Liet. Kolektyvinės kultūros doktrina

¹⁰⁸ http://www.greco.coe.int/evaluations/seminar/Wells_revis_ed.pdf

¹⁰⁹ http://canada.justice.gc.ca/en/dept/pub/ccl_rpm/discussion/background.html

¹¹⁰ *Cit. op.* 108.

¹¹¹ *Cit. op.* 108.

¹¹² MEŠKYS, L. Juridinių asmenų administracinė atsakomybė: kaltės nustatymo problemos ir sprendimo būdai. *Jurisprudencija*, 2006 nr. 4 (82), p. 65.

II. JURIDINIŲ ASMENŲ BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS REGLAMENTAVIMAS LIETUVOS RESPUBLIKOJE

BK 20 straipsnio nuostatose yra įtvirtinti juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės pagrindai ir jos taikymo sąlygos. Prieš pereinant prie analizės, tikslinga būtų prisiminti šį straipsnį. Jame nustatyta:

„20 straipsnis. Juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė

1. Juridinis asmuo atsako tik už nusikalstamas veikas, už kurių padarymą šio kodekso specialiojoje dalyje numatyta juridinio asmens atsakomybė.

2. Juridinis asmuo atsako už fizinio asmens padarytas nusikalstamas veikas tik tuo atveju, jeigu nusikalstamą veiką juridinio asmens naudai arba interesais padarė fizinis asmuo, veikęs individualiai ar juridinio asmens vardu, jeigu jis, eidamas vadovaujančias pareigas juridiniame asmenyje, turėjo teisę:

- 1) atstovauti juridiniam asmeniui arba
- 2) priimti sprendimus juridinio asmens vardu, arba
- 3) kontroliuoti juridinio asmens veiklą.

3. Juridinis asmuo gali atsakyti už nusikalstamas veikas ir tuo atveju, jeigu jas juridinio asmens naudai padarė juridinio asmens darbuotojas ar įgaliotas atstovas dėl šio straipsnio 2 dalyje nurodyto asmens nepakankamos priežiūros arba kontrolės.

4. Juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė nepašalina fizinio asmens, kuris padarė, organizavo, kurstė arba padėjo padaryti nusikalstamą veiką, baudžiamosios atsakomybės.

5. Pagal šį kodeksą neatsako valstybė, valstybės ir savivaldybės institucija ir įstaiga bei tarptautinė viešoji organizacija“

Pažymėtina, kad BK nėra apibrėžtos juridinio asmens, atstovavimo juridiniam asmeniui, vadovaujančių pareigų ir kitos sąvokos, svarbios aiškinant BK 20 straipsnio nuostatų turinį. Konstitucinis Teismas¹¹³ nurodė, jog šios nuostatos turi būti aiškinamos ne tik sistemiškai tarpusavyje, bet ir kartu su kituose įstatymuose įtvirtintomis nuostatomis, reguliuojančiomis juridinio asmens valdymo organų sudarymą, teisių ir pareigų įgyvendinimą, taip pat atstovavimo teisinius santykius. CK 2.33 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtintas juridinio asmens sąvokos apibrėžimas: „Juridinis asmuo yra savo pavadinimą turinti įmonė, įstaiga ar organizacija, kuri gali savo vardu įgyti ir turėti teises

¹¹³ *Cit. op. 26.*

bei pareigas, būti ieškovu ar atsakovu teisme“. CK 2.34¹¹⁴ straipsnyje įtvirtintos juridinių asmenų rūšys ir jų apibrėžimai. CK 2.35 straipsnyje nustatyta, kad valstybė ir savivaldybės yra juridiniai asmenys (1 dalis); valstybės ir savivaldybių institucijos, kurių buvimą numato Konstitucija, yra juridiniai asmenys įstatymų nustatytais atvejais (2 dalis), 2.81 straipsnyje nustatyta, kad juridiniai asmenys įgyja civilines teises, prisiima civilines pareigas ir jas įgyvendina per savo organus (1 dalis); juridinio asmens valdymo organų nariais gali būti tik fiziniai asmenys (4 dalis).

Taigi juridinis asmuo yra savarankiškas, specifinis teisinių santykių subjektas. Juridinio asmens, kaip savarankiško teisinių santykių subjekto, specifiškumą lemia *inter alia* (liet. be kita ko) tai, kad jis, turėdamas savarankišką struktūrą, teisnumą ir veiksnumą, t. y. būdamas savarankiškas teisinių santykių subjektas, tų santykių dalyvis yra per fizinius asmenis (vadovą, įgaliotą atstovą ir pan.)¹¹⁵. Vadinasi, juridinio asmens veikla neatsiejama nuo atitinkamų fizinių asmenų, per kuriuos jis veikia, veiklos ir be jų veiklos apskritai būtų neįmanoma. Šioje vietoje svarbu pabrėžti, jog juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė nepašalina fizinio asmens, kuris padarė, organizavo, kurstė arba padėjo padaryti nusikalstamą veiką, baudžiamosios atsakomybės. Tai reiškia, kad fizinis asmuo, veikęs nurodytomis baudžiamajame įstatyme sąlygomis ir padaręs juridinio asmens vardu nusikalstamą veiką turi būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn¹¹⁶.

Pagal Baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1 dalį juridiniams asmenims baudžiamoji atsakomybė gali būti taikoma už tas nusikalstamas veikas, už kurias juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė numatyta baudžiamojo kodekso specialiojoje dalyje. Įstatymų leidėjo nustatytas tokių nusikalstamų veikų sąrašas yra gana platus: nusikaltimai žmogaus gyvybei, sveikatai, laisvei; nusikaltimai asmens privataus gyvenimo neliečiamumui, intelektinei ir pramoninei nuosavybei, elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui; nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai, finansų sistemai ir kt. Reikėtų atkreipti dėmesį, jog praktikoje¹¹⁷ juridiniai asmenys dažniausiai kaltinami sukčiavimu (BK 182 str.), apgaulingu apskaitos tvarkymu (BK 222 str.) bei dokumento suklastojimu ar disponavimu suklastotu dokumentu (BK 300

¹¹⁴ CK 2.34 straipsnis: 1. Juridiniai asmenys skirstomi į viešuosius ir privačiuosius. 2. Viešieji juridiniai asmenys yra valstybės ar savivaldybės, jų institucijų arba kitų asmenų, nesiekiančių naudoti sau, įsteigti juridiniai asmenys, kurių tikslas – tenkinti viešuosius interesus (valstybės ir savivaldybės įmonės, valstybės ir savivaldybės įstaigos, viešosios įstaigos, religinės bendruomenės ir t. t.). 3. Privatieji juridiniai asmenys yra juridiniai asmenys, kurių tikslas – tenkinti privačius interesus.

¹¹⁵ *Cit. op.* 26.

¹¹⁶ ABRAMAVIČIUS, A. (et al). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*: bendroji dalis. 1-98 straipsniai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P.126.

¹¹⁷ Žr. Priedą (p. 72-74) - lentelę su duomenimis apie įtariamus (kaltinamus) juridinius asmenis Lietuvos Respublikoje.

str.). Peršasi išvada, jog BK numatytas nusikalstamų veikų sąrašas, už kurių padarymą traukiamas baudžiamojon atsakomybėn juridinis asmuo, yra per platus.

Taigi baudžiamajame kodekse nustatytas išsamus nusikalstamų veikų, kurių subjektas gali būti juridinis asmuo, sąrašas. Pažymėtina¹¹⁸, kad baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnių, kuriuose nustatyta ir fizinių, ir juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė, dispozicijos yra vienodos tiek fizinių, tiek juridinių asmenų padarytoms veikoms apibrėžti.

1. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės sąlygos

Tais atvejais, kai padaroma nusikalstama veika, už kurią BK specialiojoje dalyje numatyta juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė, juridinio asmens patraukimo baudžiamojon atsakomybėn klausimas sprendžiamas atsižvelgiant į šio kodekso 20 straipsnio 2, 3 dalyse nustatytas sąlygas, t. y. tokia nusikalstama veika turi būti padaryta BK nurodytus požymius atitinkančio fizinio asmens; ji turi būti padaryta veikiant individualiai arba juridinio asmens vardu ir veikiant juridinio asmens naudai arba jo interesais¹¹⁹. Kitaip tariant, yra dvi esminės juridinio asmens patraukimo baudžiamojon atsakomybėn sąlygų grupės: viena yra susijusi su subjekto, kuriam padarius nusikalstamą veiką baudžiamojon atsakomybėn galima traukti ir juridinį asmenį, specifiniais požymiais, o kita apibūdina pačią veiką, jos padarymo tikslą bei motyvą¹²⁰.

Aiškinant nusikalstamą veiką padariusio fizinio asmens specifinius požymius pažymėtina, kad BK 20 straipsnio 2 dalyje apibrėžti du tokį subjektą apibūdinantys požymiai: pirma, tas asmuo turi eiti vadovaujančias pareigas juridiniame asmenyje ir, antra, turėti vieną iš šių teisių (alternatyvūs požymiai): arba atstovauti juridiniam asmeniui, arba priimti sprendimus juridinio asmens vardu, arba kontroliuoti juridinio asmens veiklą¹²¹. Tačiau BK 20 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad juridiniam asmeniui baudžiamoji atsakomybė gali kilti ir tuo atveju, jeigu nusikalstamas veikas juridinio asmens naudai juridinio asmens darbuotojas ar įgaliotas atstovas padarė dėl BK 20 straipsnio 2 dalyje nurodyto asmens nepakankamos priežiūros arba kontrolės¹²².

¹¹⁸ *Cit. op. 26.*

¹¹⁹ *Cit. op. 26.*

¹²⁰ *Ibid.*

¹²¹ *Ibid.*

¹²² *Ibid.*

Taigi baudžiamoji atsakomybė pagal BK 20 straipsnio 2, 3 dalis juridiniam asmeniui gali kilti tuomet, kai jo naudai ar interesais nusikalstamą veiką padaro fizinis asmuo, kuris eina vadovaujančias pareigas tame juridiniame asmenyje ir turi teisę arba atstovauti juridiniam asmeniui, arba priimti sprendimus juridinio asmens vardu, arba kontroliuoti juridinio asmens veiklą, arba kai juridinio asmens naudai nusikalstamą veiką padaro ne vadovaujančias pareigas einantis asmuo, o darbuotojas ar įgaliotas atstovas, tačiau su sąlyga, kad ta veika padaryta dėl vadovaujančias pareigas einančio asmens nepakankamos priežiūros arba kontrolės¹²³.

Aiškinant šias nuostatas svarbu pažymėti, kad sąvoka „vadovaujančios pareigos“ baudžiamajame kodekse nėra apibrėžta, tačiau esminiai šios sąvokos aspektai gali būti atskleisti remiantis ūkio subjektų veiklą reglamentuojančių teisės aktų¹²⁴

¹²³ *Ibid.*

¹²⁴ pvz. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo (2003 m. gruodžio 11 d. redakcija) 37 straipsnyje yra įtvirtinta bendrovės vadovo sąvoka, jo išrinkimo ir atšaukimo iš pareigų tvarka, jo veiklos pagrindai ir kompetencija. Šiame straipsnyje nustatyta: bendrovės vadovas yra vienasmenis bendrovės valdymo organas (1 dalis); bendrovės vadovu turi būti fizinis asmuo; bendrovės vadovu negali būti asmuo, kuris pagal teisės aktus neturi teisės eiti tokių pareigų (2 dalis); bendrovės vadovą renka ir atšaukia bei atleidžia iš pareigų, nustato jo atlyginimą, tvirtina pareiginius nuostatus, skatina jį ir skiria nuobaudas bendrovės valdyba (jei valdyba nesudaroma – stebėtojų taryba, o jei nesudaroma ir stebėtojų taryba – visuotinis akcininkų susirinkimas) (3 dalis); su bendrovės vadovu sudaroma darbo sutartis (4 dalis); bendrovės vadovas savo veikloje vadovaujasi įstatymais, kitais teisės aktais, bendrovės įstatais, visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimais, stebėtojų tarybos bei valdybos sprendimais ir pareiginiais nuostatais; bendrovės vadovas organizuoja kasdieninę bendrovės veiklą, priima į darbą ir atleidžia darbuotojus, sudaro ir nutraukia su jais darbo sutartis, skatina juos ir skiria nuobaudas (6 dalis); bendrovės vadovas veikia bendrovės vardu ir turi teisę vienvaldiškai sudaryti sandorius, išskyrus atvejus, kai bendrovės įstatuose nustatytas kiekybinis atstovavimas bendrovei (8 dalis). Akcinių bendrovių įstatymo 37 straipsnio 10 dalyje (2006 m. liepos 11 d. redakcija) nustatyta, kad bendrovės vadovas atsako už: 1) bendrovės veiklos organizavimą bei jos tikslų įgyvendinimą; 2) metinės finansinės atskaitomybės sudarymą; 3) sutarties su audito įmone sudarymą, kai auditas privalomas pagal įstatymus ar bendrovės įstatus; 4) informacijos ir dokumentų pateikimą visuotiniam akcininkų susirinkimui, stebėtojų tarybai ir valdybai šio įstatymo nustatytais atvejais ar jų prašymu; 5) bendrovės dokumentų ir duomenų pateikimą juridinių asmenų registro tvarkytojui; 6) akcinės bendrovės dokumentų pateikimą Vertybinių popierių komisijai ir Lietuvos centriniam vertybinių popierių depozitoriumui; 7) šiame įstatyme nustatytos informacijos viešą paskelbimą įstatuose nurodytame dienraštyje; 8) informacijos pateikimą akcininkams; 9) kitų šiame ir kituose įstatymuose bei teisės aktuose, taip pat bendrovės įstatuose ir bendrovės vadovo pareiginiuose nuostatuose nustatytų pareigų vykdymą. Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymo (2003 m. gruodžio 16 d. redakcija) 11 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad „įmonės vadovas organizuoja įmonės veiklą ir veikia įmonės vardu esant santykiams su kitais asmenimis. Įmonės vadovas: priima į darbą ir atleidžia darbuotojus; sudaro ir nutraukia su jais darbo sutartis; tvirtina įmonės filialų ir atstovybių nuostatus; skiria bei atšaukia įmonės filialų ir atstovybių valdymo organus; turėdamas valdybos, o jeigu valdyba nesudaroma – įmonės savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos išankstinį pritarimą, nustato įmonėje taikomus turto nusidėvėjimo skaičiavimo metodus ir normatyvus; parengia įmonės darbuotojų apmokėjimo ir premijavimo taisykles; teikia informaciją įmonės savininko teises ir pareigas įgyvendinančiai institucijai apie įmonės veiklos prognozes ir planus, nuroydamas reikalingų investicijų ateinančiais finansiniais metais sumas, bei apie įvykius, turinčius esminės reikšmės įmonės veiklai. Jeigu įmonėje valdyba nesudaroma, įmonės vadovas atlieka ir valdybos kompetencijai priskirtas funkcijas, išskyrus šio įstatymo 10 straipsnio 4 dalyje nustatytas išimtis“. To paties straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad įmonės vadovas turi teisę vienvaldiškai sudaryti sandorius, o jo 6 dalyje numatyta, kad įmonės vadovas yra atsakingas už: 1) įmonės veiklos organizavimą; 2) pranešimą įmonės savininko teises ir pareigas įgyvendinančiai institucijai apie įvykius, turinčius esminę reikšmę įmonės veiklai; 3) įmonės metinės finansinės atskaitomybės sudarymą ir jos pateikimą kartu su auditoriaus išvada bei audito ataskaita įmonės savininko teises ir pareigas įgyvendinančiai institucijai per 3

nuostatomis, susijusiomis su juridinių asmenų valdymu. Vadovaujančios pareigos paprastai siejamos su tam tikro valdymo organo kompetencija teikti kitiems juridinio asmens darbuotojams privalomus nurodymus arba galimybę formuoti juridinio asmens ar jo struktūrinės dalies veiklos kryptis¹²⁵.

Prie vadovaujančių asmenų priskirtini tiek vienasmenis juridinio asmens valdymo subjektas – bendrovės vadovas, įmonės direktorius, prezidentas, tiek juridinio asmens kolegialiam valdymo organui vadovaujantis asmuo, pavyzdžiui, valdybos pirmininkas¹²⁶. Būtina pabrėžti ir tai, kad, atsižvelgiant į šiuolaikinių juridinių asmenų steigimo, veiklos formų, valdymo struktūros įvairovę, teisiškai apibrėžti konkrečias vadovaujančias pareigas būtų itin sudėtinga, be to, tai galėtų sudaryti prielaidas įmonėms manipuliuoti valdymo struktūra siekiant išvengti atsakomybės. Manytina, kad konkrečios fizinio asmens pareigos juridiniame asmenyje ir šių pareigų pavadinimas kvalifikuojant nusikalstamą veiką neturi reikšmės, kadangi šiuo atveju ne einamų pareigų pavadinimas, o galimybė ar teisė pagal einamas pareigas įgyvendinti juridinio asmens subjektiškumą bei formuoti juridinio asmens valią tiek išorinėje juridinio asmens veiklos srityje, tiek juridinio asmens viduje sudaro „ėjo vadovaujančias pareigas juridiniame asmenyje turinį“¹²⁷. Todėl sąvokos „vadovaujančios pareigos“ aiškinimas baudžiamosios atsakomybės taikymo juridiniams asmenims požiūriu turi būti ne lingvistinis, bet sisteminis, kai taikoma keletas kriterijų, padedančių kompleksiskai įvertinti konkretaus fizinio asmens vaidmenį juridinio asmens veikloje, t. y. juridinio asmens valdymo struktūrą, konkretaus asmens einamas pareigas, jo vykdomas funkcijas. Pavyzdžiui, kai juridinis asmuo yra sudėtingos struktūros įmonė ar organizacija, prie vadovaujančių asmenų gali būti priskirti ir juridinio asmens skyrių ar padalinių vadovai.

Kaip minėta, BK 20 straipsnio 2 dalyje nurodytą fizinį asmenį, kuriam padarius nusikalstamą veiką baudžiamojon atsakomybėn gali būti traukiamas ir juridinis asmuo, be jau aptartojo „vadovaujančių pareigų“ požymio, apibūdina ir tai, kad toks fizinis asmuo, eidamas vadovaujančias pareigas juridiniame asmenyje, turi turėti teisę arba **atstovauti juridiniam asmeniui**, arba priimti sprendimus juridinio asmens vardu, arba kontroliuoti juridinio asmens veiklą. Pažymėtina, jog, atsižvelgiant į tai, kad minėti BK 20 straipsnio

mėnesius nuo finansinių metų pabaigos; 4) įmonės veiklos ataskaitos pateikimą įmonės savininko teises ir pareigas įgyvendinančiai institucijai; 5) įmonės duomenų ir dokumentų pateikimą juridinių asmenų registru; 6) viešos informacijos paskelbimą; 7) dokumentų ir kitos informacijos apie įmonę saugojimą; 8) įmonės turto valdymą, naudojimą ir disponavimą juo įstatuose nustatyta tvarka ir sąlygomis; 9) kitus veiksmus, kuriuos įmonės vadovui nustato šis įstatymas, kiti teisės aktai ir įmonės įstatai.

¹²⁵ *Cit. op.* 26.

¹²⁶ *Cit. op.* 116, p. 124.

¹²⁷ *Cit. op.* 7, p. 136.

2 dalyje išvardyti nusikalstamą veiką juridinio asmens naudai ar interesais padariusio asmens požymiai yra taikomi tik vadovaujančias pareigas einančiam asmeniui, atstovavimą šiuo atveju reikia suprasti kaip nesutartinį atstovavimą (t. y. teisė veikti juridinio asmens vardu siejama su atitinkamo fizinio asmens vadovaujančiomis pareigomis). Teisė atstovauti juridiniam asmeniui reiškia taip pat teisę veikti juridinio asmens vardu, kai yra teisiniai santykiai su trečiaisiais asmenimis tiek privatinės, tiek viešosios teisės srityje¹²⁸.

Teisė priimti sprendimus juridinio asmens vardu reiškia teisę spręsti klausimus, susijusius su juridinio asmens veikla, santykiais su trečiaisiais asmenimis. Ši teisė paprastai gali apimti tiek kompetenciją spręsti juridinio asmens struktūros, personalo klausimus, tiek klausimus, susijusius su juridinio asmens veiklos strategija, tiek finansų valdymo klausimus. Pažymėtina, kad nebūtina priiminėti visus be išimties sprendimus, pakanka, kad egzistuotų galimybė priiminėti juridinio asmens vardu bent vienos juridinio asmens vidinės ar išorinės veiklos srities sprendimus¹²⁹.

Teisė kontroliuoti juridinio asmens veiklą, kaip ir kiti požymiai, aiškintina remiantis teisės aktų nuostatomis, reglamentuojančiomis įvairių rūšių juridinių asmenų valdymo organų kompetenciją. Ši teisė yra susijusi su juridinio asmens vidaus kontrolės sistema, kuria siekiama užtikrinti juridinio asmens veiklos teisėtumą, rezultatyvumą, veiksmingumą, strateginių tikslų įgyvendinimą, efektyvų ir teisėtą finansinių išteklių naudojimą ir apskaitą, išipareigojimų tretiesiems asmenims laikymąsi bei su visu tuo susijusių rizikos veiksnių valdymą¹³⁰. Taigi vadovaujančias pareigas einančio asmens vykdoma kontrolė *inter alia* (liet. be kita ko) reiškia teisę prižiūrėti, ar tinkamai yra vykdoma juridinio asmens veikla, taip pat teisę imtis tam tikrų priemonių, kad veikla būtų vykdoma tinkamai ir būtų pasiekti maksimalūs veiklos rezultatai¹³¹. Ši teisė apima ne tik organizacijos veiklos rezultatų ir finansinių išteklių valdymo kontrolę – ji gali apimti ir, pavyzdžiui, saugos reikalavimų laikymosi įmonėje kontrolę ir pan. Be to, teisės doktrinoje nurodoma, kad kiekvienas juridinio asmens valdymo organo narys atsako už juridinio asmens vidinės veiklos kontrolės vykdymą, siekiant užtikrinti, jog juridinio asmens vidinė ir išorinė veikla atitiktų galiojančius įstatymus¹³². Ši kontrolė turi būti siejama tiek su pačio juridinio asmens veiklos kontrole, tiek su juridinio asmens

¹²⁸ *Cit. op.* 112, p. 123.

¹²⁹ *Cit. op.* 7, p. 137.

¹³⁰ *Cit. op.* 26.

¹³¹ *Ibid.*

¹³² *Cit. op.* 7, p. 137.

darbuotojų ar įgaliotų atstovų kontrole, kuria užtikrinamas juridinio asmens vardu atliekamų sandorių ar kitų veiksmų teisėtumas¹³³.

Kita juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlyga yra nusikalstamos veikos padarymas individualiai (t. y. fizinis asmuo veikia nenurodydamas tretiesiems asmenims, kam jis atstovauja ir kieno interesams veikia) ar juridinio asmens vardu (t. y. fizinis asmuo veikia nurodydamas tiesiogiai atstovaujimąjį juridinį asmenį) ir **juridinio asmens naudai arba jo interesais**¹³⁴. Svarbu pažymėti, kad naudos požymis paprastai yra aiškinamas kaip susijęs su materialinės naudos užtikrinimu, o interesų užtikrinimas – kaip reiškiantis kitų (ne materialinių) juridinio asmens siekių įgyvendinimą. Pažymėtina ir tai, kad šis požymis padeda kvalifikuoti veiką ir leidžia nustatyti, kada fizinio asmens padaryta nusikalstama veika gali būti vertinama kaip juridinio asmens nusikalstama veika, t. y. kai iš šios veikos juridinis asmuo turi konkrečios naudos ir tą naudą pripažįsta arba kai juridinis asmuo yra suinteresuotas tokia veika ir jos sukuriama padariniais. Kitaip tariant, nauda pripažintina tais atvejais, kai juridinis asmuo gauna paskolą, subsidiją, išvengia mokesčių mokėjimo ar juos sumažina ir pan¹³⁵. Juridinio asmens interesai pripažintini tais atvejais, kai juridinis asmuo laimi viešųjų pirkimų konkursą, gauna užsakymą, pripažįstamas patikimu partneriu ar klientu ir pan¹³⁶.

Verta paminėti E. Sinkevičiaus¹³⁷ nuomonę šiuo klausimu. Pasak jo nusikalstama veika laikytina padaryta juridinio asmens naudai, jeigu:

1. dėl fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos padidėja juridinio asmens turto masės pinigine išraiška (kitai tariant juridinio asmens turto masės padidėjimas yra, kai iš nusikalstamos veikos juridinis asmuo įgyja pinigais įkainojimų gėrių daugiau, nei galima objektyviai gauti iš konkrečios apyvartos, tam tikromis sąlygomis. Pvz. neteisėtai platinamos literatūros, muzikos kūrinių kopijos ir iš to gaunamas pajamos);
2. dėl fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos juridinis asmuo visiškai išvengia privalomų išlaidų ir išsaugo savo turto masės pinigine vertę nepakitusią (Pvz. draudimo įmonė suklastojo tam tikrus dokumentus ir tokiu būdu išvengė sumokėti draudimo išmoką);
3. dėl fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos juridinis asmuo privalomų

¹³³ *Ibid.*

¹³⁴ *Cit. op.* 116, p. 123.

¹³⁵ ABRAMAVIČIUS, A.; MICKEVIČIUS, D.; ŠVEDAS, G. *Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baužiamojoje teisėje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 59.

¹³⁶ *Ibid.*

¹³⁷ *Cit. op.* 7, p.138.

išlaidų visiškai neišvengia bet patiria jų mažiau nei iš tikrųjų turėjo patirti (Pvz. dalies maito mokesčių išvengimas, nepateikus tam tikrų daiktų maitinės kontrolei, kai tokia kontrolė nustatyta teisės aktuose).

Atkreiptinas dėmesys, kad juridinio asmens patraukimas baudžiamojon atsakomybėn nepriklauso nuo to, ar juridinis asmuo gavo konkrečios naudos. Pakanka įrodyti, kad nusikalstama veika buvo padaryta jo naudai ar interesais, t.y. siekiant bet kokios naudos juridiniam asmeniui.

Požymis „juridinio asmens interesais“ yra gana abstraktus. Sąvoka „interesas“ vartojama įstatymuose, teisės literatūroje ir teismų praktikoje. Kaip nurodo, E. Sinkevičius baudžiamajoje teisėje nei teoriniu, nei praktiniu lygmeniu sąvokos „interesas“ turinys nėra atskleistas¹³⁸. Jis taikliai pastebėjo, kad aišku tik viena, kad BK 20 straipsnio 2 d. sąvokos „interesas“ turinį riboja sąvoka nauda, kuri aiškintina, kaip turtinė nauda ir į tai atskleidžiant sąvokos „interesas“ turinį būtina atsižvelgti¹³⁹. Paprastai sąvoka „interesas“ suprantama kaip tai, kas subjektui yra svarbu, todėl manytina, jog BK 20 straipsnio 2 d. požiūriu sąvoka „interesas“ taip pat reiškia tai, kas konkrečiam juridiniam asmeniui yra svarbu, tiesiogiai susiję su jo veikla, tikslais, egzistavimu, padėtimi rinkoje ar visuomenėje¹⁴⁰. Kitaip tariant, interesas yra tai, kas subjektyviai juridiniam asmeniui yra svarbu ir kas, jo valdytojų manymu, padės juridiniam asmeniui sėkmingai funkcionuoti ir siekti savo tikslų¹⁴¹. Be to, būtina turėti omenyje, kad interesas egzistuoja tol, kol jis negali būti įkainotas pinigais. Kai interesas objektyviai gali būti materializuotas, tai yra įvertintas pinigais, ir gali sudaryti konkretaus juridinio asmens turto sudedamąją dalį ekonomine prasme, interesas pagal BK 20 straipsnio 2 d. tampa tiesiog turtine nauda¹⁴².

Pagal BK 20 straipsnio 3 dalį juridinis asmuo gali atsakyti ir už juridinio asmens darbuotojo ar įgalioto atstovo padarytą nusikalstamą veiką, tačiau tik tuo atveju, jeigu tokia veika padaryta **dėl vadovaujančias pareigas einančio asmens nepakankamos priežiūros ar kontrolės**. Konstitucinis Teismas¹⁴³ pažymėjo, kad skirtingai nei BK 20 straipsnio 2 dalyje vartojama formuluoė „juridinis asmuo atsako“, šio straipsnio 3 dalyje

¹³⁸ *Cit. op.* 7, p. 139.

¹³⁹ *Ibid.*

¹⁴⁰ *Ibid.*

¹⁴¹ *Ibid.*

¹⁴² *Ibid.*

¹⁴³ *Cit. op.* 26.

įtvirtinta formuluotė „juridinis asmuo gali atsakyti“ aiškintina kaip reiškianti, kad teismas, šiuo atveju sprendamas juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės klausimą, turi įvertinti vadovaujančias pareigas einančio asmens nepriežiūros ar kontrolės stokos pobūdį ir įtaką nusikalstamos veikos padarymui: ar vadovaujančias pareigas einantis asmuo sąmoningai arba netgi piktybiškai nevykdė ar aplaidžiai vykdė jam pavestas priežiūros ir kontrolės funkcijas, ar tos funkcijos buvo įvykdytos nepakankamai rūpestingai ir ar tai galėjo lemti (ar net skatinti) nusikalstamos veikos padarymą ir pan.

Verta pristatyti V. ir G. Šulijų požiūrį, kaip galima būtų aiškinti nepakankamos priežiūros ar kontrolės sąvoką. Jie nurodo¹⁴⁴, kad civilinėje teisėje ši sąvoka aiškintina vadovaujantis „rūpestingos šeimos galvos elgesio standartais“ (lot. *bonus pater familias*). Šis kriterijus reiškia, kad turi būti aiškinamasi, ar būdamas asmuo, kurio atžvilgiu gali būti taikoma civilinė atsakomybė, vietoje rūpestingas, apdairus, protingas vadovas tapačioje situacijoje būtų pasielgęs analogiškai. <...> Bendrosios teisinės tradicijos valstybėse bendrovių vadovų veiksmams taikomas „vidutinio apdairumo protingo žmogaus elgesio standartas“¹⁴⁵. Mokslininkai nurodo, kad šie požymiai analogiškai turi būti aiškinami ir baudžiamojoje teisėje.

Juridinio asmens **darbuotojo samprata** aiškintina remiantis darbo teisinius santykius reguliuojančio Lietuvos Respublikos darbo kodekso (toliau DK) nuostatomis, apibrėžiančiomis darbuotojo sąvoką. DK¹⁴⁶ 15 straipsnyje nustatyta, kad darbuotojas yra fizinis asmuo, pagal šio kodekso 13 straipsnį turintis darbinį teisnumą ir veiksnumą, dirbantis pagal darbo sutartį už atlyginimą. DK 95 straipsnio 1 dalyje nurodytos būtinosios darbo sutarties sąlygos, dėl kurių šalys privalo susygti kiekvienoje darbo sutartyje, t. y. darbuotojo darbovietė ir darbo funkcijos. Vadinasi, taikant BK 20 straipsnio 3 dalį darbuotoju laikytinas asmuo, kurį su juridiniu asmeniu sieja darbo santykiai, kai yra susygtas dėl būtinųjų darbo sutarties sąlygų.

Juridinio asmens įgaliotas atstovas – manytina, kad šis požymis turi būti suprantamas kaip fizinio ir juridinio asmens socialinis ryšys, vadinamas atstovavimo teisiniais santykiais¹⁴⁷. Šie santykiai atsiranda, kai fizinis asmuo sandorio, įstatymų, teismo sprendimo ar administracinio akto pagrindu įgyja teisę atstovauti juridiniam asmeniui įgyvendinant konkrečiai apibrėžtus teisinius santykius, kurių dalyvis yra pats

¹⁴⁴ *Cit. op.* 35, p. 102.

¹⁴⁵ ABRAMAVIČIUS, A.; MIKELĖNAS, V. *Įmonių vadovų teisinė atsakomybė*. Vilnius, 1999, p. 291-292.

¹⁴⁶ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569).

¹⁴⁷ *Cit. op.* 7, p. 140.

juridinis asmuo. Šio požymio turinį sudaro visi fiziniai asmenys, kurie šiame juridiniame asmenyje neiena vadovaujančių pareigų, tačiau turi įgaliojimus konkrečiose veiklos srityse atstovauti juridiniam asmeniui, tai: prokuristai, ekspeditoriai, *etc*¹⁴⁸. Be to, atkreiptinas dėmesys, jog apibrėžiant atstovavimo¹⁴⁹ teisę taikant BK 20 straipsnio 3 dalį, atsižvelgtina į CK nuostatas, reglamentuojančias sutartinio atstovavimo santykius, *inter alia* (liet. be kita ko) įgaliojimo¹⁵⁰ ar prokūros¹⁵¹ pagrindu.

2. Baudžiamosios atsakomybės taikymo negalimumas tam tikriems juridiniams asmenims

BK 20 straipsnio 5 dalies nuostatoje yra įtvirtinta baudžiamosios atsakomybės taikymo kai kuriems juridiniams asmenims išimtis. Pagal minėtą BK nuostatą baudžiamoji atsakomybė netaikoma valstybei¹⁵², savivaldybėms¹⁵³, valstybės ir savivaldybių institucijoms¹⁵⁴ ir įstaigoms, tarptautinėms viešosioms organizacijoms¹⁵⁵.

¹⁴⁸ *Ibid.*

¹⁴⁹ Šioje vietoje reikėtų paminėti CK 2.132 straipsnį, kuriame įtvirtintos sandorių sudarymo per atstovus taisyklės: 1. Asmenys turi teisę sudaryti sandorius per atstovus, išskyrus tuos sandorius, kurie dėl savo pobūdžio gali būti asmenų sudaromi tiktai asmeniškai, ir kitokius įstatymų nurodytus sandorius. 2. Atstovauti galima sandorio, įstatymų, teismo sprendimo ar administracinio akto pagrindu. 3. Atstovai gali būti tiek veiksnūs fiziniai asmenys, tiek ir juridiniai asmenys. 4. Atstovais nelaikomi asmenys, kurie veikia savo vardu, nors ir dėl kito asmens interesų (prekybos tarpininkai ir kt.).

¹⁵⁰ Pagal CK 2.137 str. 1. Įgaliojimu laikomas rašytinis dokumentas, asmens (įgaliotojo) duodamas kitam asmeniui (įgaliotiniui) atstovauti įgaliotojui nustatant ir palaikant santykius su trečiaisiais asmenimis. 2. Atstovas, kurio teisės įgaliojime nėra apibrėžtos, turi teisę atlikti tik tuos veiksmus, kurių reikia atstovaujamojo turtui ir turtiniams interesams išsaugoti bei turto priežiūrai.

¹⁵¹ CK 2.176 str. 1 d. apibrėžta prokūros samprata - Prokūra yra įgaliojimas, kuriuo juridinis asmuo (verslininkas) suteikia teisę savo darbuotojui ar kitam asmeniui atstovaujamojo vardu ir dėl jo interesų atlikti visus teisinius veiksmus, susijusius su juridinio asmens (verslininko) verslu.

¹⁵² Konstitucinis Teismas, aiškindamas konstitucinę valstybės sampratą, savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, kad valstybė yra visos visuomenės organizacija (2002 m. lapkričio 25 d., 2003 m. kovo 4 d., 2003 m. rugsėjo 30 d., 2003 m. gruodžio 3 d., 2003 m. gruodžio 30 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai); valstybės, kaip visos visuomenės politinės organizacijos, valdžia apima visą valstybės teritoriją, jos paskirtis – užtikrinti žmogaus teises ir laisves, garantuoti viešąjį interesą (2003 m. gruodžio 30 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai); valstybė, vykdydama savo funkcijas, turi veikti visos visuomenės interesais (2003 m. kovo 4 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai).

¹⁵³ Oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje konstitucinė vietos savivaldos samprata aiškinama kaip įstatyme numatytų valstybės teritorijos administracinių vienetų bendruomenių (t. y. teritorinių, arba vietos, bendruomenių), kurias sudaro šių vienetų nuolatiniai gyventojai (Lietuvos Respublikos piliečiai ir kiti nuolatiniai gyventojai), savitvarka ir savaveiksmiškumas pagal Konstitucijos ir įstatymų apibrėžtą kompetenciją. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad Konstitucijoje savivaldybėmis (vietos savivaldybėmis) yra vadinamos valstybės teritorijos administracinių vienetų bendruomenės – teritorinės bendruomenės, tačiau dėl to, kad savivaldos teisė yra neatsiejama nuo institucijų, per kurias ši teisė įgyvendinama, ir (arba) joms atskaitingų institucijų organizavimo bei veiklos, neatsitiktinai Konstitucijoje „savivaldybės“ sąvoka yra vartojama ne tik administracinio vieneto teritorinės bendruomenės, bet ir savivaldos institucijų ir (arba) joms atskaitingų institucijų prasme (2002 m. gruodžio 24 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai).

¹⁵⁴ Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime pabrėžta, kad valstybė savo funkcijas vykdo per atitinkamų institucijų sistemą; valstybės institucijų sistema apima labai įvairias valstybės institucijas; „valstybės (valstybinės) institucijos“ sąvoka yra bendrinė, ji apima įvairias valstybės institucijas, per kurias valstybė vykdo savo funkcijas. Konstitucinio Teismo aktuose aiškinant konstitucinę savivaldos institucijų sampratą pažymėta, kad savivaldos teisė yra įgyvendinama per savivaldos institucijas – savivaldybių

Viešąją tarptautinę organizaciją laikoma tarpvalstybinė ar tarpvalstybinė tarptautinė organizacija, pvz. NATO, Jungtinių Tautų Organizacija *etc.* Pažymėtina, kad tokių tarptautinių organizacijų grupei priskirtinos ir tos organizacijos, kurių veiklos steigimo dokumentuose įtvirtinti privilegijos ir imunitetai nuo valstybės jurisdikcijos¹⁵⁶. Kaip pavyzdį pateiktinas Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus Komitetas.

Aiškinant šią BK numatytą juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės išimtį, būtina įvertinti įstatymuose įtvirtintas juridinių asmenų sampratas ir jų rūšis. Pažymėtina, kad valstybei, savivaldybėms ir valstybės bei savivaldybių institucijoms ir įstaigoms būdingas specifinis teisinis statusas: šių subjektų teisės ir pareigos negali prieštarauti valstybės tikslams ir uždaviniams. Šie subjektai, palyginti su kitais viešaisiais juridiniais asmenimis, pagal savo teisinę padėtį ir funkcijas yra specifiniai¹⁵⁷. Taigi baudžiamosios atsakomybės taikymo negalimumą lemia šių juridinių asmenų specifinė paskirtis ir esmė.

3. Kaltės nustatymo problema

Autorės nuomone, analizė nebutų nuodugni, neaptarus šio klausimo, nes juridinio asmens kaltė yra būtinoji baudžiamosios atsakomybės atsiradimo sąlyga. Šioje darbo dalyje pristatyti dažniausiai teisinėje literatūroje minimi požiūriai šiuo klausimu.

Baudžiamojo kodekso 2 straipsnio 4 dalyje nustatyta, jog pagal baudžiamąjį įstatymą atsako tik tas asmuo, kurio padaryta veika atitinka baudžiamojo įstatymo numatytą nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėtį¹⁵⁸.

Pasak E. Sinkevičiaus¹⁵⁹ neaišku, kaip nustatyti juridinio asmens kaltumą. Kaltė laikytina kiekvieno teisės pažeidimo būtinuoju požymiu. Juridinio asmens kaltės problema negali būti išspręsta vadovaujantis psichologinės kaltės samprata. Mes galime

tarybas; jokios kitos savivaldos institucijos, išskyrus savivaldybių tarybas, Konstitucijoje nėra nurodytos; sąvoka „savivaldos institucijos“ išreiškia administracinių vienetų teritorinių bendruomenių atitinkamų institucijų konstitucinę paskirtį: tai yra institucijos, per kurias įgyvendinama atitinkamų bendruomenių savivaldos teisė (2002 m. gruodžio 24 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai).

¹⁵⁵ Konstitucinis Teismas nurodė nutarime, jog „Tarptautinė viešoji organizacija yra tarptautinės teisės subjektas. Tarptautinės viešosios organizacijos apibrėžiamos kaip nuolatiniai tarpvyriausybinių (tarpvalstybinių) pobūdžio junginiai, įsteigti tarptautiniu susitarimu tam, kad padėtų spręsti tarptautines problemas, nurodytas jų steigiamuosiuose dokumentuose, taip pat visapusiškai plėtotų tarptautinį bendradarbiavimą. Pagrindiniai tokių organizacijų požymiai yra šie: 1) sutartinis tarptautinės organizacijos pagrindas; 2) organizacijos nariai yra valstybės; 3) tarpvalstybiniai tikslai; 4) tarptautinis teisinis subjektiškumas; 5) sutikimas su tarptautine teise.“

¹⁵⁶ *Cit. op.* 116, p. 126.

¹⁵⁷ *Cit. op.* 26.

¹⁵⁸ Nusikalstamos veikos sudėtis – tai baudžiamajame įstatyme numatytų objektyvių ir subjektyvių požymių, kurie apibūdina pavojingą veiką, kaip tam tikrą nusikaltimą arba baudžiamąjį nusižengimą, visuma. Jei nėra bent vieno iš šių požymių, nėra ir nusikalstamos veikos sudėties. Kaltė – tai vienas iš subjektyvių požymių.

¹⁵⁹ *Cit. op.* 7, p. 104.

nustatyti juridinio asmens valią, tačiau niekada nenustatysime juridinio asmens psichinio santykio su fizinio asmens, įgyvendinusio juridinio asmens funkcijas, padaryta nusikalstama veika¹⁶⁰. Tai reiškia, kad tokiais atvejais juridinio asmens kaltė įgauna vertinamuosius kriterijus ir turi būti išreikšta objektyviai. Tokiu atveju galime kalbėti tik apie normatyvinę kaltės sampratą.

Tačiau juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės nustatymas atspindi, kad veika faktiškai padaroma fizinio asmens. Todėl juridinio asmens psichinis santykis gali būti išreiškiamas per fizinio asmens psichinį santykį, ir juridinis asmuo neturi atsakyti, jei fizinis asmuo, veikiantis jo naudai, veiką padaro nekaltai. Šiuo požiūriu juridinio asmens psichologinė kaltės samprata gali būti suderinta su kaltumo principu ir jį papildyti.

I. Ligeikaitės¹⁶¹ manymu pagrindinė problema yra ta, kad klasikinė nusikalstamos veikos sudėtis nepritaikoma juridiniam asmeniui. Ji buvo sukurta pagrįsti išskirtinai tik fizinio asmens baudžiamąją atsakomybę. Pavojingos veikos, taip pat subjekto požymių, kaltės ir pakaltinamumo samprata bei kitų požymių esmė yra tokia, kad jie atspindi tik fizinio asmens savybes. Juridinis asmuo kaip nusikalstamos veikos subjektas negali turėti sąmonės ir valios, todėl jis negali atlikti sąmoningos, valingos, pavojingos ir priešingos baudžiamajam įstatymui veikos, negali turėti psichinio santykio su pavojinga veika ir jos pasekmėmis bei kitais objektyviais požymiais¹⁶².

Minėta juridinio asmens kaltės samprata panaši į E. Sinkevičiaus¹⁶³ poziciją, kuris pabrėžia, kad juridinio asmens kaltė gali būti tik normatyvinė. Normatyvinę kaltę galima suvokti kaip „priekaištą“, kad juridinis asmuo elgėsi neteisėtai arba pažeisdamas teisės normas, buvo ydingai nusistatęs teisės normų ginamų vertybių atžvilgiu¹⁶⁴. Ši kaltė yra vertinamojo pobūdžio ir turi būti aiškinama objektyviai. Nagrinėdamas bylą teismas, nustatęs objektyvias juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygas, viską turėtų įvertinti „protingo žmogaus akimis“ ir nusprendęs, kad juridinis asmuo kaltas, privalėtų suformuluoti jam „priekaištą“¹⁶⁵.

Kiek kitaip į šią problemą žiūri R. Drakšas. Jis nurodo¹⁶⁶, kad juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė negalima be fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos

¹⁶⁰ *Ibid.*

¹⁶¹ *Cit. op.* 75, p. 50.

¹⁶² *Ibid.*

¹⁶³ *Cit. op.* 7, p.104.

¹⁶⁴ *Ibid.*

¹⁶⁵ *Ibid.*

¹⁶⁶ DRAKŠAS, R. *Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos. Monografija*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 240.

teisinio vertinimo. Juridinio asmens atsakomybė yra išvestinė iš fizinio asmens baudžiamosios atsakomybės. Todėl baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje aprašyta veikos sudėtis nustatoma tik įrodinėjant konkretaus fizinio asmens dalyvavimą ją padarant. Vertinant juridinio asmens atsakomybę nustatomi ne baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnyje numatytos veikos sudėties požymiai, bet baudžiamojo kodekso bendrosios dalies 20 straipsnyje nustatytos jo atsakomybės sąlygos. Įstatymų leidejas *expressis verbis* (liet. – aiškiai) yra nurodęs, kad juridinis asmuo atsako už fizinio asmens padarytas nusikalstamas veikas.¹⁶⁷ Taigi šiuo atveju svarbiausias yra juridinio ir fizinio asmens ryšys. Fizinis asmuo veiką gali padaryti bet kuria kaltės forma – tiek tyčia, tiek dėl neatsargumo, o teismas kiekvienoje byloje privalo nustatyti konkrečią kaltės formą. Tačiau juridinio asmens (kaip asmenų grupės), patraukto baudžiamojon atsakomybėn už tą pačią nusikalstamą veiką, kaltės forma gali visiškai nesutapti su fizinio asmens kalte¹⁶⁸.

Apžvelgus skirtingų autorių pozicijas, galima padaryti išvadą, jog juridinio asmens kaltės problema yra vertinama ne vienodai. Šiuo atveju tiesiog būtina sužinoti Konstitucinio Teismo nuomonę šiuo klausimu.. Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas *de facto* (liet. – faktiškai) patvirtino juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės galimumą Lietuvoje, tiek tiesioginės, tiek netiesioginės juridinių asmenų atsakomybės doktrinos taikymą. Jau minėtame Konstitucinio Teismo nutarime pažymima, kad juridinio asmens kaltė sietina su fizinio asmens, veikiančio juridinio asmens naudai ar jo interesais, kalte, o nustatytas teisinis reguliavimas, pagal kurį juridinio asmens atsakomybė siejama su fizinio asmens padaryta nusikalstama veika, nereiškia, kad juridinio asmens kaltumas neturi būti įrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu¹⁶⁹.

Apibendrinant šį magistrinio darbo skyrių, galima drąsiai tvirtinti, kad Lietuvoje juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė reglamentuojama taip, kaip rekomenduoja ją nustatyti tarptautiniai teisės aktai. Kitaip tariant, baudžiamojo įstatymo nuostatos iš esmės atitinka šiuolaikines juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės tendencijas ir standartus.

¹⁶⁷ *Ibid.*

¹⁶⁸ *Ibid.*

¹⁶⁹ *Cit. op.* 26.

III. BAUSMĖS IR BAUDŽIAMOJO POVEIKIO PRIEMONĖS, TAIKOMOS JURIDINIAMS ASMENIMS

Teisės doktrinoje teigiama, jog bausmė ir kitos baudžiamojo poveikio priemonės turi būti teisingos¹⁷⁰. Veiksmingai įgyvendinti juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės negalima be racionalios bausmių ir baudžiamojo poveikio priemonių sistemos. Teisingai pastebi D. Soloveičikas, kad nuo to, kokios valstybės prievartos priemonės sudaro šią sistemą, priklauso bausmės ir baudžiamojo poveikio priemonių paskirties įgyvendinimo efektyvumas ir galima organizacijų nusikalstamų veikų prevencija¹⁷¹. Pasak G. E. Lyncho, kiekviena juridiniam asmeniui paskirta bausmė kitoms, baudžiamojo įstatymo dar nepažeidusioms įmonėms kartu yra „žinutė“, kuria siekiama jas įspėti apie neigiamus nusikalstamos veikos teisinius padarinius¹⁷².

Baudžiamajame kodekse¹⁷³ bausmė apibrėžta kaip, valstybės prievartos priemonė, skiriama teismo nuosprendžiu nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą padariusiam asmeniui. Jos esmę sudaro nusikalstamą veiką padariusio asmens nubaudymas, o turinį – tam tikrų teisių ar laisvių apribojimas ir (arba) specialios pareigos¹⁷⁴.

Akivaizdu, kad juridiniam asmeniui objektyviai negali būti skiriama daugelis tų bausmių, kurios baudžiamajame įstatyme numatytos nusikalstamą veiką padariusiam fiziniam asmeniui, pavyzdžiui: areštas, laisvės atėmimas *etc.* Taigi įstatymų leidėjas numatė atskiras bausmių, taikomas juridiniam asmeniui, rūšis.

BK 43 straipsnyje įtvirtintos bausmių rūšys. Jame numatyta, kad :

„Juridiniam asmeniui už padarytą nusikalstamą veiką gali būti skiriamos šios bausmės:

- 1) bauda;
- 2) juridinio asmens veiklos apribojimas;
- 3) juridinio asmens likvidavimas.“

Taigi šis straipsnis nustato bausmių, skiriamų juridiniam asmeniui už padarytą nusikalstamą veiką, sistemą – tam tikra tvarka išdėstytų, išsamų ir teismams privalomą bausmių sąrašą¹⁷⁵.

¹⁷⁰ GUMULIAUSKAS, A. Teisingumo principas ir jo reikšmė naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Teisė*, 2003, t. 48, p. 95.

¹⁷¹ SOLOVEIČIKAS, D. Juridiniams asmenims taikomos bausmės, baudžiamojo poveikio priemonės ir jų ypatumai: analizė. *Teisė*, 2006, nr. 59, p. 107.

¹⁷² LYNCH, G. E. The Role of Criminal Law in Policing the Corporate Misconduct. *Law and Contemporary Problems*, 1997, Vol. 60, p. 33.

¹⁷³ BK 41 str. 1 d.

¹⁷⁴ ABRAMAVIČIUS, A., *et al.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras: bendroji dalis. 1-98 straipsniai. Vilnius, 2004, p. 263.

¹⁷⁵ *Cit. op.* 116, p. 271.

Bausmės yra išvardijamos nuosekliai pagal jų griežtumą – pradedant švelniausia, t. y. bauda, ir baigiant griežčiausia, t. y. juridinio asmens likvidavimu. Bausmių sąrašas yra išsamus ir privalomas, teismas turi teisę ir privalo skirti tik jame numatytas bausmes¹⁷⁶. Baudžiamajame įstatyme nenumatyta galimybė juridiniam asmeniui paskirtą bausmę pakeisti į kitą (tiek griežtesnę, tiek švelnesnę) bausmę¹⁷⁷.

Reikėtų paminėti, jog kiekviena įmonėms skirtina bausmė yra pirmiausiai orientuota į patį juridinį asmenį, o ne į pavienius su juo susijusiuos asmenius, kaip antai administracijos vadovas ar kitas darbuotojas¹⁷⁸.

Savaime suprantama, jog teismas, skirdamas bausmę juridiniam asmeniui, privalo laikytis bendrų bausmės skyrimo pagrindų bei fundamentalių baudžiamosios teisės principų, tokių kaip teisingumo, teisėtumo, ekonomijos *etc.* Be to, parenkant bei skiriant bausmę juridiniam asmeniui turi būti atsižvelgiama į bausmės esmę bei jos paskirtį¹⁷⁹. Tai pažymėjo Konstitucinis Teismas nutarime¹⁸⁰: „Nei BK 43 straipsnyje, kuriame numatytos juridiniam asmeniui skiriamų bausmių rūšys, nei 47 straipsnyje, reglamentuojančiame baudos skyrimo taisyklės, nei 52 ir 53 straipsniuose, kuriuose nustatytos atitinkamai juridinio asmens veiklos apribojimo ir likvidavimo bausmių taikymo taisyklės, nėra numatyta, pagal kokius kriterijus juridiniam asmeniui turi būti skiriama tam tikra bausmė ir nustatomas tos bausmės dydis (jei skiriama bauda) ar terminas ir apimtis (jei skiriamas veiklos apribojimas). Tačiau tai nereiškia, kad minėtuose BK straipsniuose nustatytas teisinis reguliavimas gali būti aiškinamas taip, jog teismas, skirdamas bausmę juridiniam asmeniui, negali vadovautis kitomis BK normomis ir jame įtvirtintais principais, *inter alia* (liet. be kita ko) BK 54 straipsnyje numatytais bendraisiais bausmės skyrimo pagrindais (atsižvelgti į nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnį, veikos motyvus, tikslus ir kt.). Taigi BK 43 straipsnyje įtvirtintu teisiniu reguliavimu nėra užkertamas kelias teismui atsižvelgti į baudžiamajame kodekse įtvirtintus bendruosius bausmių skyrimo reikalavimus, *inter alia* (liet. be kita ko) bausmių individualizavimo, bausmių subendrinimo taisyklės.“

Prieš pereinant prie detalios juridiniams asmenims taikomų bausmių ir baudžiamojo poveikio priemonių analizės, autorės nuomone, reikėtų atkreipti dėmesį į BK 43 straipsnio 2 dalį. Joje nurodoma, jog „Teismas, paskyręs bausmę juridiniam asmeniui, gali nutarti paskelbti šį nuosprendį per visuomenės informavimo

¹⁷⁶ *Ibid.*

¹⁷⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. lapkričio mėn. 5 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-424/2010.

¹⁷⁸ *Cit. op.* 40, p. 165.

¹⁷⁹ *Cit. op.* 116, p. 272.

¹⁸⁰ *Cit. op.* 26.

priemonės¹⁸¹.“ Lingvistiškai bei sistemiškai analizuojant BK nuostatas, kyla klausimas, kas iš tikrųjų yra nuosprendžio paskelbimas per visuomenės informavimo priemonės: bausmė, baudžiamojo poveikio priemonė ar kita adekvati priemonė¹⁸². Autorė siūlo nuosprendžio paskelbimą per visuomenės informavimo priemonės laikyti savarankiška baudžiamojo poveikio priemone ir įtraukti ją į juridiniams asmenims skiriamą baudžiamojo poveikio priemonių sistemą. Tokia pozicija grindžiama keliais argumentais: Visuotinai žinomas faktas, jog juridinio asmens reputacija yra didelė vertybė, kuri saugoma įstatymų nustatyta tvarka¹⁸³. Paviešinus juridinio asmens nuosprendį, juridiniam asmeniui gali kilti itin neigiamų finansinių padarinių (pvz. klientai, veiklos partneriai gali atsisakyti jo paslaugų, bendradarbiavimo su juo galimybių *etc.*). Yra yra dar kitas aspektas – realus neigiamas poveikis visuotiniam juridinio asmens įvaizdžiui. Reikėtų sutikti su D. Soloveičiko pareikšta nuomone, jog kai kuriems juridiniams asmenims jų reputacija yra kur kas brangesnė nei vienkartinė finansinė „įmoka“ į valstybės biudžetą, nesvarbu, koks tokios „įmokos“ dydis¹⁸⁴.

Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, jog teisės doktrinoje¹⁸⁵ nurodoma, kad pagrindinis viešo paskelbimo apie padarytą nusikalstamą veiką trūkumas yra neprognozuojamas poveikis. Visuomenės reakcija gali būti labai įvairi. Tai priklauso nuo daugelio faktorių – pvz. nuo jau esamo juridinio asmens įvaizdžio, nuo padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnio ir pobūdžio.

¹⁸¹ Pagal Visuomenės informavimo įstatymo 2 straipsnį: Visuomenės informavimo priemonė – laikraštis, žurnalas, biuletenis ar kitas leidinys, knyga, televizijos programa, radijo programa, kino ar kita garso ir vaizdo studijų produkcija, informacinės visuomenės informavimo priemonė ir kita priemonė, kuria viešai sklaidžiama informacija. Pagal šį įstatymą visuomenės informavimo priemonei nepriskiriamas oficialus, techninis ir tarnybinis dokumentas, vertybiniai popieriai.

Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1996, Nr. 71-1706).

¹⁸²D. Soloveičikas nurodo: „Tai, kad ši priemonė nėra įtvirtinta bendrojoje bausmių juridiniams asmenims sistemoje, reglamentuojamoje BK 43 str. 1 dalyje, sudaro prielaidas teigti, jog viešas paskelbimas apie įmonės padarytą nusikalstamą veiką nėra bausmė *per se* (liet. pats savaime). Kita vertus, ši priemonė yra reglamentuojama BK 43 str., kuris skirtas bausmių sistemai nustatyti, todėl sistemiškai aiškinant baudžiamąjį įstatymą logiškai formuluotina išvada, kad aptariama priemonė yra bausmė. Tačiau BK 43 str. 2 dalyje vartojamas žodžių junginys „teismas, paskyres bausmę juridiniam asmeniui“ sudaro prielaidas gramatiškai aiškinti viešą paskelbimą apie juridinio asmens padarytą nusikalstamą veiką kaip baudžiamąją priemonę, nes nurodoma, kad toks paskelbimas skiriamas tik kartu su bausme. Taigi Lietuvos įstatymų leidėjo pasirinkta šios priemonės reglamnetavimo forma yra absoliučiai netinkama, netiksli ir sukelia painiavą.“

Plačiau žr. Soloveičikas D. Juridiniams asmenims taikomos bausmės, baudžiamojo poveikio priemonės ir jų ypatumai: analizė. *Teisė*, 2006, nr. 59, p. 117-119.

¹⁸³ CK 1.114 str. 1 d. Asmeninės neturtinės teisės ir vertybės

1. Civilinė teisė saugo asmenines neturtines teises ir vertybes, t. y. vardą, gyvybę, sveikatą, kūno neliečiamybę, garbę, orumą, žmogaus privatų gyvenimą, autoriaus vardą, dalykinę reputaciją, juridinio asmens pavadinimą, prekių (paslaugų) ženklus ir kitas vertybes, su kuriomis įstatymai sieja tam tikrų teisinių pasekmių atsiradimą.

¹⁸⁴ *Cit. op.* 40, p. 189.

¹⁸⁵ ALEXANDER, C. R. On the Nature of Reputational Penalty for Corporate Crime: Evidence. *Journal of Law and Economics*, 1999, nr. 42, p. 492.

Nuosprendžio paskelbimas per visuomenės informavimo priemones yra tarptautiniuose, tiek nacionaliniuose teisės aktuose nustatytų juridiniams asmenims skiriamų bausmių sistemos dalis¹⁸⁶. Apie juridinio asmens padarytą nusikalstamą veiką viešai gali būti skelbiama praktiškai visose valstybėse, kurių baudžiamuosiuose įstatymuose yra juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės forma¹⁸⁷. Taigi praktiškumas ir reali nauda yra įrodyta praktikoje. Todėl tikslinga būtų nuosprendžio paskelbimą per visuomenės informavimo priemones laikyti savarankiška baudžiamojo poveikio priemone.

1. Bauda

Bauda¹⁸⁸ – piniginė bausmė, kurios esmę sudaro nuteistojo pareiga sumokėti teismo paskirtą pinigų sumą valstybės naudai. Teisės doktrinoje nurodoma, jog bauda yra humaniška, ekonomiška valstybei ir veiksminga bausmė¹⁸⁹. Taip pat būtina paminėti, jog baudos numatymas nacionaliniuose baudžiamuosiuose įstatymuose atitinka tarptautinę praktiką¹⁹⁰.

Baudos materialiai išraiška yra pinigų suma, kurią juridinis asmuo privalo sumokėti bausmių vykdymą reglamentuojančių teisės aktų nustatyta tvarka. Bauda skaičiuojama minimalaus gyvenimo lygio (MGL)¹⁹¹ dydžiais (BK 47 str. 2 d.). BK 47 straipsnyje nustatyta, kad minimali bauda yra 1 MGL dydžio. Taigi juridiniam asmeniui gali būti skiriama nuo 1 MGL iki 50000 MGL dydžio bauda. Kitaip tariant, įmonė už padarytą nusikalstamą veiką Lietuvoje gali būti nubausta nuo 130 Lt iki 6500000 Lt suma.

Minimali baudos riba neturi būti pernelyg žema, nes tada juridiniai asmenys baudą vertins kaip „moralės mokesčių visuomenei“, kuris sudarys sudedamąją prekės arba

¹⁸⁶ pvz. Europos Tarybos rekomendacijos Nr. R (88) 18 „Dėl juridinių asmenų atsakomybės už padarytas nusikalstamas veikas vykdančią savo veiklą“ 7 straipsnyje viešas paskelbimas apie nusikalstamą veiką numatomas kaip viena iš galimų priemonių, skirtinų juridiniams asmenims.

¹⁸⁷ Tokia bausmė yra neatsiejama JAV, Anglijos, Kanados, Italijos, Prancūzijos, Olandijos ir kitų valstybių baudžiamųjų įstatymų arba su juridinių asmenų baudžiamąja atsakomybe susijusios precedentinės teismų praktikos dalis.

¹⁸⁸ Baudos bausmės vykdymo tvarka ir sąlygos nustatytos BVK 22-25 straipsniuose.

¹⁸⁹ ŠULIJA, G. Baudos taikymo teoriniai ir praktiniai aspektai. *Teisės problemos*, 2001, nr. 3, p.74.

¹⁹⁰ Pvz. 1988 m. Europos Tarybos rekomendacijos Nr. R (88) 18 „Dėl juridinių asmenų atsakomybės už padarytas nusikalstamas veikas vykdančią savo veiklą“ 7 straipsnyje sakoma, kad bauda arba jai adekvati valstybės prievartos priemonė turėtų ir galėtų būti viena iš sudedamųjų juridiniams asmenims skiriamų bausmių sistemos dalių.

¹⁹¹ Minimalus gyvenimo lygis (MGL) - tai šeimos mėnesinių pajamų suma, tenkanti vienam žmogui per mėnesį ir garantuojanti visiems minimalų socialiai priimtina poreikių patenkinimo lygį, atitinkantį organizmo maisto poreikius pagal fiziologines normas, taip pat minimalius drabužių, avalynės, baldų, ūkinių, sanitarijos ir higienos reikmenų, buto, komunalinių, buitinių, transporto, ryšių, kultūros ir švietimo paslaugų poreikius. (Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų garantijų įstatymas 1 str. – Valstybės žinios, 1990, Nr. 30-711)

paslaugos savikainos dalį¹⁹². Reikia sutikti su D. Soloveičiko logiška išvada, jog baudos ribos turi būti tinkamai įvertintos įstatymo leidėjo, siekiant balansuoti tarp dviejų pagrindinių vertybių – tinkamo bausmės tikslų įgyvendinimo ir juridinio asmens veiklos paralyžiavimo¹⁹³.

Labai svarbu išvengti įbauginimo spąstų problemos – t. y., kad juridinis asmuo negali sumokėti baudos, tampa nemokus arba bauda pernelyg didelė ir nėra adekvati socialinei žalai¹⁹⁴. Per didelės baudos skyrimas ir to nulemtas juridinio asmens nemokumas veikia daug kitų verslo, su įmone susijusių asmenų gyvenimo sričių, kreditorių intersus *etc.* Kaip pavyzdį galima pateikti tokią situaciją: juridinio asmens klientai, vartotojai gali būti priversti įmonei mokėti didesnę prekių ar paslaugų kainą, nes juridinis asmuo gali siekti kompensuoti savo nenumatytas išlaidas nustatydamas didesnę prekių ar paslaugų kainą. Taip pat gali būti atleidžiami darbuotojai, mažinami jų atlyginimai, tokiu būdu juridiniam asmeniui siekiant susigrąžinti sumokėtą pagal teismo nuosprendį baudą. Teisės doktrinoje¹⁹⁵ tai vadinama dar bausmės perviršio problema¹⁹⁶.

Nekvestionuojama jog, dažniausiai juridinių asmenų ekonominė galia bei finansinis potencialas yra daug didesnis nei fizinių asmenų. Juridiniai asmenys nuodugnai vertina „nusikalstamo pelno“ gavimo galimybes, todėl baudos bausmė yra itin svarbi įgyvendinant bausmės tikslus. Teisės doktrinoje¹⁹⁷ nurodoma, kad bauda yra pagrindinis įbauginimo tikslo įgyvendinimo įrankis, nes galimas jos dydis ir atlikimo terminai gali turėti kompanijai itin neigiamų finansinių padarinių, kuriuos įvertindama ši gali atsisakyti motyvų daryti nusikalstamą veiką.

BK specialiojoje dalyje tik nurodoma, kad už pavienes nusikalstamas veikas baudžiamojon atsakomybėn gali būti traukiamas juridinis asmuo, nedetalizuojant skirtinos bausmės, teismas gali skirti juridiniam asmeniui baudą už kiekvieną nusikalstamą veiką¹⁹⁸. Toks teisinis reguliavimas yra racionalus ir teisingas, nes teismui suteikiama nuožiūros teisė, sudarant galimybę individualizuoti bausmę, įvertinti, kiek skiriama bauda gali būti veiksminga ir naudinga viešajam interesui bei pačiai įmonei ją reabilituojant.

¹⁹² SNIDER, Laureen. *Bad Business. Corporate Crime in Canada*. Toronto: Nelson, 1993, p. 164.

¹⁹³ *Cit. op.* 40, p. 280.

¹⁹⁴ *Ibid.*

¹⁹⁵ COFFEE, J. C. Jr. „No Soul to Damn: No Body to Kick“: An Unscandalized Inquiry into the Problem of Corporate Punishment. *Michigan Law Review*, 1981, nr. 79, p. 401-402.

¹⁹⁶ angl. *overspill*

¹⁹⁷ GREGORY, P.; SHAW, M. Esso Fined a Record \$2M. *The Age*, Melbourne, 31 July 2004, p. 1.

¹⁹⁸ *Cit. op.* 116, p. 108.

Įvertinant bendrąjį ekonomikos Lietuvoje lygį, galima teigti, kad BK 47 str. nurodytos baudos ribos yra racionalios, teismui suteikiama reali diskrecijos teisė įvertinti kuo daugiau teisinę reikšmę turinčių aplinkybių, į kurias atsižvelgiant būtų nustatomas galutinis baudos dydis. Tai parodo ir pavyzdžiai iš teismų praktikos, jog teismai tinkamai parenka baudos dydžius:

Skiriant bausmę juridiniam asmeniui - kaltinamajai UAB „ENPR“ atsižvelgtina į jos padarytų nusikaltimų pobūdį, jos atsakomybę lengvinančią aplinkybę, į tai, kad bendrovė iš esmės vykdė ir tebevykdo realią veiklą, nusikalstamos veikos periodas buvo trumpas, sąlygotas ekonominių sunkumų veiklos pradžioje. Į tai atsižvelgus, teismas mano, kad bendrovei skirtina švelniausia bausmė- bauda, numatyta Lietuvos Respublikos BK 43 str., reglamentuojančiame bausmių rūšis juridiniam asmeniui. Nustatant baudų dydį, atsižvelgiama į padarytų nusikalstamų veikų pobūdį, į valstybei padarytos žalos dydį, į aukščiau nurodytas aplinkybes¹⁹⁹.

Apylinkės teismas išanalizavo ir įvertino bausmių skyrimui reikšmingus tiek su padarytais nusikaltimais, tiek su juridinius asmeniu susijusius duomenis, jų visumą ir, vadovaudamasis aptartomis baudžiamojo įstatymo nuostatomis, teisingumo ir protingumo principais, UAB „(duomenys neskelbtini)“ parinko švelniausią juridiniam asmeniui numatytą bausmės rūšį – baudą – ir nustatė žymiai mažesnius negu BK 47 str. numatytas baudos bausmės, skirtinos juridiniam asmeniui, vidurkis už tokių nusikaltimų padarymą baudų dydžius. Po to, pritaikęs BK 63 str. 1 d., 4 d. įtvirtintas bausmių bendrinimo taisyklės, paskyrė galutinę subendrintą baudos bausmę, kurios dydis taip pat yra žymiai mažesnis nei juridiniam asmeniui numatytas baudos bausmės vidurkis. Tai leidžia daryti išvadą, kad bendrovės turimi finansiniai sunkumai, kaip apeliaciniame skunde nurodo advokatas, buvo įvertinti, be to, nors įmonė, kaip matyti iš pateiktų finansinės atskaitomybės dokumentų, ir turi finansinių sunkumų ne vienerius metus, ji vykdo savo veiklą. Visa tai sudaro pagrindą manyti, kad pirmosios instancijos teismas bausmės skyrimą reglamentuojančias nuostatas įvertino bei pritaikė tinkamai ir UAB „(duomenys neskelbtini)“ paskyrė dydžiu ne per griežtą, teisingą bausmę, todėl nėra teisinio pagrindo ją mažinti²⁰⁰.

¹⁹⁹ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. spalio mėn. 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-252-66/2010.

²⁰⁰ Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. gruodžio mėn. 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-494-113-2009.

2. Juridinio asmens veiklos apribojimas ir juridinio asmens likvidavimas

Juridinio asmens veiklos apribojimo²⁰¹ esmę sudaro terminuotas draudimas verstis tam veikla arba įpareigojimas uždaryti tam tikrą juridinio asmens padalinį²⁰². Juridinio asmens veikla gali būti apribota nuo vienerių iki penkerių metų²⁰³.

Draudimas verstis tam tikra veikla yra terminuotas uždraudimas užsiimti tam tikros rūšies veikla, kuria faktiškai užsiima juridinis asmuo. Jei juridiniam asmeniui uždraudžiama užsiimti tam tikra veikla, kuriai būtinas leidimas (licencija), atitinkamos valstybės ar savivaldybių institucijos, įstaigos, įgaliotos išduoti leidimus (licencijas), privalo panaikinti išduotus leidimus (licencijas) tos rūšies veiklai²⁰⁴.

Įpareigojimas uždaryti tam tikrą juridinio asmens padalinį yra terminuotas juridinio asmens filialo²⁰⁵, atstovybės²⁰⁶ ar kito padalinio veiklos nutraukimas (uždarymas). Be to, reikia atkreipti dėmesį į tai, jog tokia bausmė negali būti taikoma juridinio asmens vidinę veiklą užtikrinantiems ar su ja susijusiems padaliniais, pavyzdžiui, buhalterijai, sekretoriatui *etc.*²⁰⁷

Būtina paminėti, jog teismas, skirdamas šią bausmę, nuosprendyje turi konkrečiai įvardinti veiklos, kuria uždraudžia užsiimti, rūšį arba padalinį, kurį įpareigojama uždaryti. Pažymėtina, jog netinkamai paskirta juridinio asmens veiklos ribojimo bausmė gali sukelti rimtų neigiamų socialinių padarinių – pašalinti patį juridinį asmenį iš rinkos. Juridinio asmens veiklos apribojimo bausmės vykdymo tvarka ir sąlygos nustatytos BVK 27²⁰⁸ straipsnyje. Autorei nėra žinomi atvejai, kad juridiniam asmeniui būtų skirta būtent ši bausmė. Pagrindinė priežastis, manytina, pernelyg lakoniškas reglamentavimas. Dėl to,

²⁰¹ Įdomumo dėlei galima paminėti bylą *US v. Allegheny Bottling Co.* Joje JAV Federalinis Aukščiausias Teismas nurodė, kad organizacijos laisvės ribojimas uždraudžiant jai užsiimti tam tikra veikla arba priverčiant likviduoti struktūrinį padalinį yra pats realiausias juridinio asmens įkalinimas. Šioje byloje konstatuota, kad požiūris apie objektyvų juridinio asmens įkalinimo negalimumą gali būti paneigiamas, nes taip, kaip fizinio asmens laisvė yra ribojama jam atliekant laisvės atėmimo bausmę, lygiai taip pat yra ribojamos pamatinės juridinio asmens konstitucinės laisvės ir teisės, susijusios su organizacijos galimybe užsiimti ta veikla, kuri jai atrodo labiausiai priimtina ir pelningiausia, bei šį tikslą įgyvendinti organizacinės struktūros pagrindu.

²⁰² *Cit. op.* 116, p. 300.

²⁰³ BK 52 str. 2 d.

²⁰⁴ *Ibid.*

²⁰⁵ Pagal CK 2.53 str. 1 d. Juridinio asmens filialas yra struktūrinis juridinio asmens padalinys, turintis savo buveinę ir atliekantis visas arba dalį juridinio asmens funkcijų.

²⁰⁶ CK 2.56 str. 1 d. Juridinio asmens atstovybė yra juridinio asmens padalinys, turintis savo buveinę ir turintis teisę atlikti veiksmus, nurodytus šio straipsnio 2 dalyje - Juridinio asmens atstovybė turi teisę atstovauti juridinio asmens interesams ir juos ginti, sudaryti sandorius bei atlikti kitus veiksmus juridinio asmens vardu, vykdyti eksporto ir importo operacijas, tačiau tik tarp užsienio juridinių asmenų ar kitų organizacijų, įsteigusių atstovybę, arba su ja susijusių įmonių, įstaigų ar organizacijų ir atstovybės.

²⁰⁷ *Cit. op.* 116, p. 300.

²⁰⁸ 27 straipsnis. Juridinio asmens veiklos apribojimo bausmės vykdymas

1. Antstolis per septynias darbo dienas nuo nuosprendžio nuorašo gavimo dienos išsiunčia juridiniam asmeniui raginimą įvykdyti nuosprendį gera valia. Raginime nurodoma, kokia juridinio asmens veikla turi

verta trumpai pristatyti šios bausmės reglamentavimą Prancūzijoje, kadangi juridinio asmens veiklos ribojimo bausmės taikymo sąlygos Prancūzijos baudžiamajame kodekse (toliau Prancūzijos BK)²⁰⁹ sureglamentuotos progresyviai ir nuosekliai. Numatytos tokios juridinio asmens veiklos ribojimo formos:

1. Neterminuotas arba ne ilgiau kaip penkeriems metams likvidavimas visų arba kelių juridinio asmens struktūrinių padalinių, dėl kurių veiklos buvo padaryta nusikalstama veika;
2. Neterminuotas arba ne ilgiau kaip penkeriems metams draudimas sudaryti sutartis su valstybės institucija, įstaiga arba organizacija;
3. Neterminuotas arba ne ilgiau kaip penkeriems metams draudimas būti viešosios vertybinių popierių apyvartos sandorių šalimi;
4. Draudimas vykdyti vertybinių popierių emisiją.

Reikėtų sutikti su nuomone²¹⁰, jog prancūziškas juridinių asmenų veiklos ribojimo variantas yra itin patrauklus, dėl galimybės lanksčiai taikyti šią bausmę ir teismams sudaro sąlygas tinkamai individualizuoti bausmę. Kitų valstybių baudžiamuosiuose²¹¹ įstatymuose nenurodyta, jog ribojimai gali būti skiriami neterminuoti, tik Prancūzijos BK aptikta tokia koncepcija. Tai leidžia teigti, jog Prancūzijos BK įtvirtintas juridinio asmens veiklos ribojimo modelis yra labiausiai modernus. Dėl šios priežasties, autorė siūlo sekti Prancūzijos įstatymo leidėjo pavyzdžiu.

būti nutraukta arba koks juridinio asmens padalinys turi būti uždarytas, ir nustatomas terminas, per kurį juridinis asmuo privalo tai padaryti.

2. Juridinis asmuo, atlikęs raginime nurodytus veiksmus, apie tai raštu praneša antstoliui. Antstolis, patikrinęs juridinio asmens atliktus veiksmus, privalo surašyti nuosprendžio vykdymo aktą. Šio akto formą nustato Teisingumo ministerija. 3. Jei juridinis asmuo dėl objektyvių priežasčių negali per nustatytą terminą atlikti raginime nurodytų veiksmų, antstolis turi teisę juridinio asmens motyvuotu prašymu nustatytą terminą pratęsti. Patvarkymas nepratęsti raginime nustatyto termino gali būti skundžiamas antstolio veiklos teritorijos apylinkės teismui Civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka. 4. Jei juridinis asmuo per nustatytą terminą neįvykdo raginime nurodytų veiksmų, antstolis arba jo paskirtas asmuo atlieka nuosprendžiui vykdyti būtinus veiksmus. 5. Antstolis visą bausmės vykdymo laikotarpį pats arba per paskirtą asmenį kontroliuoja, kaip juridinis asmuo laikosi nuosprendyje nustatytų veiklos apribojimų.

²⁰⁹ Prancūzijos BK 131-139 str.

²¹⁰ *Cit. op.* 171, p. 115.

²¹¹ pvz. Italija, Olandija, Švedija *etc.*

Juridinio asmens likvidavimas yra griežčiausia bausmė, taikoma juridiniams asmenims. Jos esmę sudaro įpareigojimas per teismo nustatytą terminą nutraukti visą ūkinę, komercinę, finansinę ar profesinę veiklą ir uždaryti visus juridinio asmens padalinius.

Pažymėtina, jog juridinio asmens likvidavimas sukelia rimtų padarinių ne tik jo savininkui, bet ir kitiems fiziniams bei juridiniams asmenims. Pavyzdžiui, darbuotojams, kurie turi būti atleisti iš darbo, kreditoriams, skolininkams, partneriams *etc.* Todėl teismas tokią bausmę turėtų skirti tik išimtiniais atvejais, kai juridinis asmuo sistemingai daro nusikalstamas veikas, veikia kaip priedanga nusikalstamoms veikoms ir pan. Siūlytina imti pavyzdį iš Prancūzijos BK ²¹², jame nurodyta, jog juridinis asmuo gali būti baudžiamas likvidavimo bausme tik tokiu atveju, jeigu jo veiklos tikslas yra daryti nusikastamas veikas. Taigi tiesiogiai apibrėžta, kokie atvejai turi būti laikomi išimtiniais. Autorės nuomone, toks reglamnetavimas yra racionalus.

Teismas, skirdamas tokią bausmę, privalo nustatyti terminą, per kurį turi būti likviduotas juridinis asmuo. Nustatydamas šį terminą teismas privalo atsižvelgti į juridinio asmens vykdomos veiklos rūšis, juridinio asmens dydį bei darbuotojų skaičių *etc.* Juridinio asmens likvidavimo bausmės vykdymo tvarka ir sąlygos nustatytos BVK 28²¹³ straipsnyje. Nors teismų praktika dar tik formuojasi bet jau atsirado atvejų, kai juridiniam asmeniui motyvuotai buvo paskirta likvidavimo bausmė:

Skirdamas bausmę kaltinamajai UAB "R" <...> teismas atsižvelgia į jo atsakomybę lengvinančią aplinkybę, padarytų nusikaltimų pobūdį, jų pavojingumo visuomenei laipsnį, sukeltas pasekmes, bendrovės veiklą. UAB "R" padarė vieną sunkų (LR BK 11 str. 5 d.)

²¹² Prancūzijos BK 131-139 str.

²¹³ BVK 28 straipsnis Juridinio asmens likvidavimo bausmės vykdymas

1. Antstolis per septynias darbo dienas nuo nuosprendžio nuorašo gavimo dienos išsiunčia juridiniam asmeniui raginimą per nuosprendyje nustatytą terminą nutraukti visą ūkinę, komercinę, finansinę ar profesinę veiklą ir uždaryti visus juridinio asmens padalinius, taip pat atlikti kitas likvidavimo procedūras ir juridinį asmenį išregistruoti iš juridinių asmenų registro. Be to, raginime nurodomas terminas, per kurį turi būti paskirtas juridinio asmens likvidatorius ir parengtas, jei taip nusprendžia antstolis, juridinio asmens likvidavimo vykdymo planas. 2. Jei juridinio asmens organas per nustatytą terminą likvidatoriaus nepaskiria, likvidatoriumi ne vėliau kaip per dešimt darbo dienų antstolio patvarkymu skiriamas antstolis arba kitas likvidatoriui keliamus reikalavimus atitinkantis asmuo. 3. Juridinio asmens organo bei likvidatoriaus veiksmus vykdant juridinio asmens likvidavimą nustato Civilinis kodeksas ir kiti teisės aktai. Apie juridinio asmens likvidavimą pagal teismo nuosprendį likvidatorius paskelbia viešai vieną kartą ir praneša raštu visiems kreditoriams. 4. Jei juridinio asmens organas arba likvidatorius dėl objektyvių priežasčių negali per nuosprendyje nustatytą terminą juridinio asmens likviduoti, antstolio veiklos teritorijos apylinkės teismas, gavęs juridinio asmens arba likvidatoriaus motyvuotą prašymą ir antstolio išvadą, turi teisę nustatyti terminą pratęsti.

du apysunkius (LR BK 11 str. 4 d.), tris nesunkius (LR BK 11 str. 3 d.) nusikaltimus ir vieną baudžiamąjį nusižengimą (LR BK 12 str.), savo kaltę iš esmės pripažino. Tačiau bylos nagrinėjimo metu nustatyta, kad bendrovė jokios veiklos nevykdo, mokesčių nemoka, įmonės direktorius D. B. neatlieka savo, kaip įmonės direktoriaus, pareigų. Atsižvelgiant į šias aplinkybes, UAB „R“ skirtina bausmė – įmonės likvidavimas²¹⁴.

Kolegija konstatuoja, kad apygardos teismo nuosprendžio dalis dėl bausmės skyrimo nuteistajam juridiniam asmeniui BUAB „A“ teisėta ir pagrįsta. Kauno apygardos teismas skirdamas nuteistajam juridiniam asmeniui BUAB „A“ bausmę, atsižvelgė į tai, kad nors ji anksčiau ir nebuvo nusikaltusi bei teista, tačiau šiuo metu jokios realios veiklos nevykdo, todėl vadovaudamasis BK 43 straipsnio 1 dalies 3 punktu, BUAB „A“ paskyrė juridinio asmens likvidavimo bausmę. Kolegijos nuomone, šiuo atveju apygardos teismas paskirdamas tokią bausmę, nepažeidė BK 54 straipsnyje numatytų bendrųjų bausmių skyrimo pagrindų bei kitų bausmių skyrimo taisyklių. Visų pirma kolegija konstatuoja, kad šiuo atveju kitos rūšies bausmės skyrimas bankrutuojančiai UAB „A“ būtų visiškai neefektyvus. Akivaizdu, kad baudos tokia įmonė sumokėti negalėtų, o jos veiklos apribojimo skyrimas būtų nelogiškas, kadangi nuosprendžio priėmimo metu visa įmonė jau turėjo likviduojamos statusą²¹⁵.

Remiantis išdėstytu, autorė priėjo prie išvados, jog pagrindinis Lietuvos bausmių juridiniams asmenims sistemos trūkumas yra jos nešsamumas, todėl ją reikėtų papildyti. Tai padėtų tiksliau ir labiau individualizuoti juridiniams asmenims skiriamas bausmes. Teisingai pastebėjo D. Soloveičikas, jog tinkamai taikyti juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę didelę įtaką turi bausmių ir baudžiamojo poveikio juridiniams asmenims sistemos sudėtis. Jei šią sistemą sudarys tik kelios bausmės arba baudžiamojo poveikio priemonės, tai realiai galima tikėtis, jog aptariamoms juridinių asmenų atsakomybės formos nebus tinkamai ir efektyviai įgyvendinamos²¹⁶.

Siūlytina Prancūzijos²¹⁷ įstatymų leidėjo pavyzdžiu, įtvirtinti juridinio asmens probaciją. Šios bausmės esmė yra juridinio asmens veiklos ir jos organizavimo valstybinė priežiūra. Probacija – tai juridinio asmens kontrolė „iš vidaus“, pirmiausiai siekiant

²¹⁴Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. sausio mėn. 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-17-312/2010.

²¹⁵Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. balandžio mėn. 2 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-116/2010.

²¹⁶Cit. op. 171, p. 114.

²¹⁷Prancūzijos BK numatyta teismo galimybė skirti juridiniam asmeniui penkerių metų priverstinės teismo priežiūros bausmę.

užtikrinti, kad būtų pakeičiama jo organizacinė kultūra, kuri lėmė nusikalstamų motyvų ir tikslų formavimąsi bei nusikalstamos veikos padarymą²¹⁸. Reikėtų išvardinti tokios bausmės privalumus. Kaip nurodo D. Soloveičkas²¹⁹, pirmiausia paminėtinas šios bausmės lankstumas – turima omenyje, kad ji gali būti taikoma už padarytas įvairias nusikalstamas veikas. Be to, taikant šią bausmę, labiausiai tikėtini organizaciniai pasikeitimai, kurie pašalintų negatyvias prielaidas, lėmusias nusikalstamą veiką. Taip pat reikia atsižvelgti į tai, kad teisės doktrinoje²²⁰ pabrėžiama, jog juridinio asmens probacija yra tinkama bausmė, kai teismas, nustato, kad įmonė negalės sumokėti paskirtos baudos. Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje²²¹ nurodoma, kad juridinio asmens probacija kaip bausmė turėtų būti nurodyta baudžiamajame įstatyme, nes tai „leistų išplėsti juridiniams asmenims taikomų bausmių sąrašą, įtraukiant į jį naujas, pakankamai veiksmingas, atitinkančias proporcingumo principą bausmes.“²²²

Manytina, kad taip pat gana veiksminga bei atitinkanti proporcingumo principą bausmė – teisės gauti valstybės išmokas ar paramą atėmimas²²³. Ją taip pat tikslinga numatyti Lietuvos bausmių juridiniams asmenims sistemoje. Tokie papildymai dar labiau užtikrintų Europos Sąjungo reikalavimą juridinį asmenį už padarytą nusikalstamą veiką bausti veiksmingomis, proporcingomis ir atgrasančiomis bausmėmis (priemonėmis)²²⁴.

²¹⁸ *Cit. op.* 171, p. 120.

²¹⁹ *Ibid.*

²²⁰ GATTOZZI, L. M. Charitable Contributions as a Condition of Probation for Convicted Corporations: Using Philanthropy to Combat Corporate Crime. *Case Western Reserve Law Review*. 1987, nr. 37, p.580.

²²¹ A. Abramavičius, D. Mickevičius, G. Švedas

²²² ABRAMAVIČIUS, A.; MICKEVIČIUS, D.; ŠVEDAS, G. *Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baužiamojoje teisėje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 210.

²²³ Pabrėžtina, jog tokia priemonė yra rekomenduojama pagal Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1988 m. spalio 20 d. rekomendaciją Nr. R(88)18.

²²⁴ *Cit. op.* 162, p. 98.

3. Baudžiamojo poveikio priemonės

Teisės literatūroje²²⁵ nurodoma, jog baudžiamojo poveikio priemonių institutas yra tikslingas, nes taip sudaromos sąlygos tinkamiau ir preciziškiau individualizuoti bei diferencijuoti baudžiamąją atsakomybę. Be to, teigiama, kad baudžiamojo poveikio priemonių įteisinimas sudaro papildomas teises baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo apskritai prielaidas²²⁶.

Šiuolaikinė²²⁷ baudžiamoji teisė sprendama nusikalstamų veikų prevencijos baudžiamosiomis priemonėmis problemą realizuoja idėją, kad daryti nusikalstamą veiką „neapsimoka“ ne tik dėl gresiančios bausmės, bet ir dėl to, kad iš kaltininko paaimama viskas, kas buvo tiesiogiai ar netiesiogiai gauta padarius nusikalstamą veiką. Turto konfiskavimas²²⁸ yra ta priemonė, kuri pakankamai pilnai realizuoja šią idėją.

Paminėtina, jog Konstitucinis Teismas²²⁹ yra nurodęs, kad turto konfiskavimas yra veiksminga, pateisinama ir leistina priemonė, kuri gali būti taikoma pavojų visuomenei keliantiems asmenims. Kitame nutarime²³⁰, Konstitucinis Teismas pasakė, jog turto konfiskavimas yra viena iš priemonių, kuriomis siekiama užkirsti kelią visų pirma sunkiems savanaudiškiems nusikaltimams, kuriais kėsinama į Konstitucijos saugomą kitų asmenų nuosavybę.

Turto konfiskavimas²³¹ yra priverstinis neatlygintinas konfiskuotino bet kokio pavidalo turto, esančio pas kaltininką, jo bendrininką ar kitus asmenis, paėmimas valstybės nuosavybėn. Konfiskuojamas²³² tik tas turtas, kuris buvo nusikaltimo įrankis, priemonė ar nusikalstamos veikos rezultatas.

²²⁵ *Cit. op.* 116, p. 375.

²²⁶ DRAKŠAS, R. Baudžiamojo poveikio priemonės kaip baudžiamosios atsakomybės realizavimo forma. *Teisė*, 2004, nr. 50, p. 27.

²²⁷ *Cit. op.* 116, p. 389.

²²⁸ Paminėtina, kad turto konfiskavimas yra viena iš tų valstybės prievartos priemonių, kurią rekomenduojama įtvirtinti EB valstybių baudžiamosios teisės sistemose Europos Sąjungos teisės aktais. 2004 m. spalio 25 d. Tarybos pagrindų sprendimo 2004/757/TVR, nustatančio būtiniausias nuostatas dėl nusikalstamų veikų sudėties požymių ir bausmių neteisėtos prekybos narkotikais srityje, 7 straipsnyje sakoma, jog valstybėms narėms rekomenduotina imtis veiksmų, kad būtų taikomas konfiskavimas priemonių, kurios yra nusikaltimo objektas, jų rezultatas ar buvo naudojamos darant nusikalstamas veikas. (2004 m. spalio 25 d. Tarybos pagrindų sprendimas 2004/757/TVR, nustatantis būtiniausias nuostatas dėl nusikalstamų veikų sudėties požymių ir bausmių neteisėtos prekybos narkotikais srityje. OL. L. 335, 2004 11 11, p. 8-11)

²²⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. balandžio 8 d. nutarimas „Dėl administracinės nuobaudos – turto konfiskavimo“. Valstybės žinios, 1997, nr. 31-770.

²³⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 1993 gruodžio 13 d. nutarimas. Valstybės žinios, 1993, Nr. 70-1320.

²³¹ LR BK 72 str. 1 d.

²³² LR BK 72 str. 2 d.

Tais atvejais²³³, kai dėl objektyvių priežasčių konfiskuoti konfiskuotino turto natūra nėra galimybių, iš atitinkamų asmenų išieškoma konfiskuotino turto vertę atitinkanti pinigų suma.

Šios baudžiamojo poveikio priemonės taikymas nekelia teismams problemų, tai įrodo sekantis pavyzdys:

Didžioji dalis turto buvo rasta pas trečiuosius asmenis. Tokiu atveju teismas privalėjo nustatyti ne tik BK 72 straipsnio 2 dalyje numatytas sąlygas, bet ir bent vieną iš šio straipsnio 3 dalyje nustatytų sąlygų: kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims perduotas turtas konfiskuojamas nepaisant to, ar tie asmenys patraukti baudžiamojo atsakomybėn, jeigu turtas jiems buvo suteiktas nusikalstamai veikai daryti; įgydami turtą, jie žinojo arba turėjo ir galėjo žinoti, jog šis turtas, pinigai ar už juos naujai įgytos vertybės yra gautos iš nusikalstamos veikos. Teismas, ištyręs įrodymus, konstatavo, kad tretieji asmenys – J. S., N. S., P. Z., E. Z., kuriems buvo perduotas turtas, įgydami turtą turėjo ir galėjo žinoti, kad šis turtas, pinigai ir už juos naujai įgytos vertybės yra gautos iš M. S. nusikalstamos veikos. <...> Pagal BK 67 straipsnio 5 dalį turto konfiskavimas gali būti taikomas ir juridiniam asmeniui. Tokiu atveju neturi reikšmės, ar juridinis asmuo patrauktas baudžiamojo atsakomybėn. Taigi teismas pagrįstai konfiskavo ir UAB „Lea“ turtą²³⁴.

Juridiniam asmeniui turto konfiskavimas gali būti taikomas ne tik kartu su bausme (BK 42 str. 6 d.), bet ir atleidus jį nuo baudžiamosios atsakomybės (pvz. BK 39 str. pagrindu) arba bausmės (pvz. BK 78 str. pagrindu), taip pat, kai juridinis asmuo baudžiamajon atsakomybėn apskritai nėra traukiamas (pvz. BK 72 str. 3 d.). Tai pažymėjo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau LAT) sakydamas, kad „BK 72 straipsnio nuostatos tiesiogiai orientuotos tiek į fizinį asmenį kaip nusikalstamos veikos subjektą, tiek ir į juridinį asmenį. Juridiniams asmenims turto konfiskavimas gali būti skiriamas kartu su paskirta bausme ir tais atvejais, kai juridinis asmuo netraukiamas baudžiamajon atsakomybėn, tačiau valdo, naudoja arba disponuoja turtu, kuris buvo nusikalstamos veikos įrankis, priemonė ar tokios veikos rezultatas, t. y. ši baudžiamojo poveikio priemonė juridiniams asmenims mutatis mutandis (liet. su būtiniais (atitinkamais) pakeitimais) taikoma esant BK 72 straipsnyje 2–7 dalyse nustatytoms sąlygoms. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad taikant juridiniam asmeniui turto konfiskavimą nėra būtina jį patraukti baudžiamajon atsakomybėn²³⁵.“

²³³ LR BK 72 str. 5 d.

²³⁴ LAT 2005-05-17 nutaris Nr. 2K-198/2005.

²³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario mėn. 18 d. Teismų praktikos taikant turto konfiskavimą (BK 72 straipsnis) apžvalga Nr. AB-32-1.

Didelis nacionalinio BK trūkumas yra tai, kad įstatymų leidėjas numatė vos vieną baudžiamojo poveikio priemonę, pritaikomą juridiniams asmenims. Šiuo atveju apie sistemą neįmanoma net kalbėti, o tai užkerta kelią veiksmingam juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimui. Būtų tikslinga, be turto konfiskavimo, baudžiamajame kodekse numatyti papildomas baudžiamojo poveikio priemones, kurios būtų tiesiogiai pritaikytos juridiniams asmenims. Turtinės žalos atlyginimo arba pašalinimo, įmokos į nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų asmenų fondą bei juridinio asmens vienasmenių ar kolegialių valdymo organų narių nušalinimas arba pakeitimas kitais baudžiamojo poveikio priemonės labiausiai dera prie juridinio asmens kaip nusikalstamų veikų subjekto koncepcijos. Pažymėtina, jog tokias priemones taikyti rekomenduojama pagal Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1988 m. spalio 20 d. rekomendaciją Nr. R(88)18. Be to, autorė siūlo nuosprendžio paskelbimą per visuomenės informavimo priemones taip pat priskirti prie baudžiamoji poveikio priemonių²³⁶. Tokiu būdu būtų sukurta baudžiamojo poveikio priemonių, taikytinų juridiniams asmenims, sistema.

Remiantis išdėstytu, galima teigti, jog apibendrinant tarptautinės teisės aktuose įtvirtintą teisinį reguliavimą, susijusį su atsakomybės juridiniams asmenims už nusikalstamą pobūdį turinčias veikas nustatymu, pažymėtina, kad valstybės yra įpareigojamos arba joms rekomenduojama (atsižvelgiant į teisės akto privalomumą) už neteisėtas, nusikalstamo pobūdžio veikas juridiniams asmenims nustatyti tokias poveikio priemones, kurios būtų veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios. Taigi, viena vertus, valstybėms yra paliekama tam tikra laisvė nustatyti atsakomybės rūšį ir taikymo sąlygas juridiniams asmenims atsižvelgiant į nacionalinės teisės specifiką. Kita vertus, pagrindinis reikalavimas valstybėms nustatant atsakomybę ir poveikio priemones, taikytinas juridiniams asmenims, yra tas, kad tokios priemonės turi būti proporcingos padarytiems pažeidimams. Nacionalinio BK nuostatos iš esmės atitinka ir įgyvendina Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimus, tačiau toks reglamentavimas nėra nepriekaištingas.

²³⁶ Pastaba: apie tai rašyta šio darbo 39-40 psl.

IV. BAUSMIŲ SKYRIMO JURIDINIAMS ASMENIMS PROBLEMATIKA

Bausmių skyrimas tai viena iš sudėtingiausių ir svarbiausių baudžiamojo įstatymo įgyvendinimo stadijų. Būtent šios stadijos pagrindas yra bausmės individualizavimas ir teisingos bausmės paskyrimas²³⁷. LAT²³⁸ nurodė, jog vadovaudamasis teisine sąmone teismas turi tinkamai pritaikyti įstatymą konkrečiam atvejui, siekti, kad paskirtoji bausmė būtų teisinga ir jog būtų pasiekti bausmės tikslai. Negalima neįvertinti to, kad teisingumo principui gali prieštarauti tiek aiškiai per griežtos, tiek ir aiškiai per švelnios bausmės paskyrimas²³⁹. Teisingai pastebi D. Soloveičikas²⁴⁰, kad pastarieji „standartai“ turi būti taikomi ir kai bausmės yra skiriamos juridiniams asmenims, kadangi juridiniai asmenys negali būti diskriminuojami ir turi būti laikomi lygiaverčiais fiziniams asmenims nusikalstamų veikų subjektais.

Pabrėžtina, kad teismas²⁴¹, skirdamas bausmę juridiniam asmeniui vadovaujasi BK specialios dalies straipsnio, nustatančio atsakomybę už padarytą nusikalstamą veiką, ir bendrosios dalies nuostatomis. BK 54²⁴² straipsnyje pateikiami kriterijai, kuriuos vertindamas teismas individualizuoja bausmę. Didelę reikšmę, skiriant bausmes, turi atsakomybę lengvinančios ir sunkinančios aplinkybės. Teisės literatūroje²⁴³ nurodoma, kad šių aplinkybių nustatymas yra viena iš bausmės individualizavimo sąlygų, numatytų bendruosiuose bausmės skyrimo pagrinduose. Kai kurie autoriai²⁴⁴ teigia²⁴⁵, kad vadovaujantis minėtomis aplinkybėmis ne tik individualizuojama bausmė, nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui, bet ir apskritai įvertinama, kiek ta veika yra pavojinga visuomenei.

²³⁷ *Cit. op.* 116, p. 302.

²³⁸ LAT senatas 1999 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. 23 „Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių pradmenis“.

²³⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. lapkričio mėn. 5 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-424/2010.

²⁴⁰ *Cit. op.* 40, p. 203.

²⁴¹ *Cit. op.* 116, p. 309.

²⁴² BK 54 straipsnis. Bendrieji bausmės skyrimo pagrindai: 1. Teismas skiria bausmę pagal šio kodekso specialiosios dalies straipsnio, numatančio atsakomybę už padarytą nusikalstamą veiką, sankciją laikydamasis šio kodekso bendrosios dalies nuostatų. 2. Skirdamas bausmę, teismas atsižvelgia į: 1) padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnį; 2) kaltės formą ir rūšį; 3) padarytos nusikalstamos veikos motyvus ir tikslus; 4) nusikalstamos veikos stadiją; 5) kaltininko asmenybę; 6) asmens kaip bendrininko dalyvavimo darant nusikalstamą veiką formą ir rūšį; 7) atsakomybę lengvinančias bei sunkinančias aplinkybes. 3. Jeigu straipsnio sankcijoje numatytos bausmės paskyrimas aiškiai prieštarautų teisingumo principui, teismas, vadovaudamasis bausmės paskirtimi, gali motyvuotai paskirti švelnesnę bausmę.

²⁴³ *Cit. op.* 116, p. 323.

²⁴⁴ pvz. N. F. Kuznecova, B. A. Kurinovas

²⁴⁵ КУЗНЕЦОВА, Н. Ф.; КУРИНОВ, Б. А. *Отягчающие и смягчающие обстоятельства, учитываемые при определении меры наказания. Применение наказания по уголовному праву.* Москва, 1958, p. 101.

Šiuo klausimu pasisakė taip pat Konstitucinis Teismas nutarime²⁴⁶, kuriame nurodyta, jog „įstatymų leidėjas, reguliuodamas santykius, susijusius su juridinio asmens baudžiamąja atsakomybe, turi nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad teismas, sprenddamas juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės, *inter alia* (liet. be kita ko) baudmės jam skyrimo, klausimą, galėtų atsižvelgti į visas aplinkybes, *inter alia* (liet. be kita ko) į aplinkybes, didinančias ar mažinančias juridinio asmens padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą. Šiame kontekste pažymėtina, kad juridinio asmens, kaip teisinių santykių subjekto, specifika (*inter alia* (liet. be kita ko) tai, kad juridinis asmuo turi savarankišką struktūrą ir teisinių santykių dalyvis yra per tam tikrus fizinius asmenis) suponuoja ir tai, kad įstatyme aplinkybėmis, didinančiomis ar mažinančiomis juridinio asmens padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą, gali būti pripažintos ir tokios aplinkybės, kurios paprastai negali būti laikomos fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą didinančiomis ar mažinančiomis aplinkybėmis. Antai juridinio asmens padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą gali lemti juridinio asmens veiklos politika, strategija, jo organizacinė kultūra ir pan. Pavyzdžiui, vienaip juridinio asmens padarytos nusikalstamos veikos pavojingumas vertintinas, kai juridinio asmens veiklos politika, organizacinė struktūra buvo nukreipta į tai, kad juridinis asmuo negalėtų veikti nusikalstamai, kitaip – kai juridinio asmens veiklos strategija, vidaus procedūros sudaro prielaidas (ar net yra orientuotos) juridiniam asmeniui veikti nusikalstamai, kai juridinis asmuo pripažįsta jo naudai padarytos nusikalstamos veikos rezultatus *ex post facto* (liet. po fakto) ir pan.

Pažymėtina ir tai, kad minėtų aplinkybių buvimas ar nebuvimas juridinio asmens padarytoje nusikalstamoje veikoje gali turėti lemiamos reikšmės juridinio asmens atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės.“

Baudžiamąją atsakomybę lengvinančios²⁴⁷ bei sunkinančios²⁴⁸ aplinkybės numatytos BK 59²⁴⁹ straipsnyje bei BK 60²⁵⁰ straipsnyje. Atsakomybę lengvinančių

²⁴⁶ *Cit. op. 26.*

²⁴⁷ Atsakomybę lengvinančios aplinkybės yra aplinkybės, parodančios teismui tuos teigiamus momentus, kurie mažina nusikalstamos veikos pavojingumą ir leidžia švelninti baudžiamąją atsakomybę.

²⁴⁸ Atsakomybę sunkinančios aplinkybės yra tokios aplinkybės, kurios apibūdinamos kaltąjį asmenį ir jo padarytą veiktą, teismui parodo tuos neigiamus momentus, kurie didina nusikalstamos veikos bei kaltojo asmens pavojingumą ir leidžia griežtinti baudžiamąją atsakomybę.

²⁴⁹ Pagal BK 59 str. atsakomybę lengvinančios aplinkybės yra šios: 1) kaltininkas suteikė nukentėjusiam asmeniui pagalbą arba kitais aktyviais veiksmais išvengė ar bandė išvengti sunkesnių padarinių; 2) kaltininkas prisipažino padaręs baudžiamojo įstatymo numatytą veiktą ir nuoširdžiai gailisi arba padėjo išaiškinti šią veiktą ar joje dalyvavusius asmenis; 3) kaltininkas savo noru atlygino ar pašalino padarytą žalą; 4) nusikalstama veiktą padaryta dėl labai sunkios turtinės arba beviltiškos kaltininko padėties; 5) veiktą padaryta dėl psichinės ar fizinės prievartos, jeigu tokia prievarta nepašalina baudžiamosios atsakomybės; 6) veikos padarymui įtakos turėjo provokuojantis ar rizikingas nukentėjusio asmens elgesys; 7) veiktą padaryta nukentėjusio asmens, kurio būklė beviltiška, prašymu; 8) veiktą padaryta pažeidžiant nusikalstamą veiktą padariusio asmens sulaikymo, būtinojo reikalingumo, profesinės pareigos arba teisės saugos institucijų

aplinkybių sąrašas nėra išsamus, teismas turi teisę pripažinti lengvinančiomis ir kitas aplinkybes, kurios parodo mažesnę padarytos nusikalstamos veikos ar kaltininko asmenybės pavojingumą²⁵¹. Iš to galima daryti išvadą, jog juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės atveju teismas, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, gali pripažinti atsakomybę lengvinančiomis aplinkybėmis ir kitas BK 59 straipsnyje nenumatytas aplinkybes. Tai iš dalies išsprendžia teisinę problemą, kad BK 59 straipsnyje nepateikta būtent juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių.

Manytina, jog būtų teisinga numatyti atsakomybę lengvinančių aplinkybių, pritaikomų tik juridiniams asmenims. Autorė sutinka su teisinėje literatūroje²⁵² išsakyta nuomone, jog atsakomybę švelninanti aplinkybė galėtų būti tinkamų²⁵³ standartų laikymosi programos²⁵⁴ įdiegimas, kurios visgi nepakako, kad būtų išvengta nusikalstamos veikos padarymo. Įdomumo dėlei verta pastebėti, jog praktikoje jau atsiranda atvejų, kai bandoma tokia aplinkybe pasinaudoti. *Advokatė <...> parodė, jog bendrovėje buvo suformuota buhalterinės apskaitos politika, kuri atitiko buhalterinę*

užduoties vykdymo, gamybinės ar ūkinės rizikos, mokslinio eksperimento teisėtumo sąlygas; 9) veika padaryta peržengiant būtiniosios ginties ribas, kai baudžiamasis įstatymas numato atsakomybę už būtiniosios ginties ribų peržengimą; 10) veika padaryta dėl didelio susijaudinimo, kurį nulėmė neteisėti nukentėjusio asmens veiksmai; 11) veiką padarė ribotai pakaltinamas asmuo; 12) veiką padarė prieš jo valią nugirdytas ar apsvaigintas asmuo; 13) nepavykęs savanoriškas atsisakymas padaryti nusikalstamą veiką.

²⁵⁰ Pagal BK 60 str. atsakomybę sunkinančios aplinkybės yra šios: 1) veiką padarė bendrininkų grupė. Teismas, atsižvelgdamas į kiekvieno bendrininko dalyvavimo darant nusikalstamą veiką pobūdį ir laipsnį, gali nepripažinti šios aplinkybės atsakomybę sunkinančia; 2) veiką padarė organizuota grupė; 3) veika padaryta dėl chuliganiškų ar savanaudiškų paskatų; 4) veika padaryta kankinant nukentėjusį asmenį ar tyčiojantis iš jo; 5) veika padaryta mažamečiui; 6) veika padaryta asmeniui, kuris dėl ligos, neįgalumo, senatvės ar kitų priežasčių buvo bejėgiškos būklės, be jo prašymo; 7) veika padaryta nėsčiai moteriai, kai akivaizdu kad ji nėsčia; 8) veika padaryta pasinaudojant visuomenine ar kito asmens nelaime; 9) veiką padarė asmuo, apsvaigęs nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų, jeigu šios aplinkybės turėjo įtakos nusikalstamos veikos padarymui; 10) veika padaryta visuotinai pavojingu būdu arba naudojant sprogmenis, sprogstamąsias medžiagas arba šaunamuosius ginklus; 11) dėl padarytos veikos atsirado sunkių padarinių; 12) veika padaryta siekiant išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų.

²⁵¹ *Cit. op.* 116, p. 332.

²⁵² *Cit. op.* 40, p. 216.

²⁵³ Pataba: Terminai „Tinkamų standartų laikymosi programa“ (ang. *Corporate compliance program*), „Tinkamų standartų laikymosi politika“ (ang. *Corporate compliance policy*), „Elgesio įmonėje kodeksas“ (ang. *Corporate code of conduct*) teisės ir įmonių valdymo praktikoje paprastai suvokiami kaip rašytiniai įmonės veiklos etikos, politikos ir teisės normomis pagrįsti standartai (arba jų kombinacija), apibrėžiantys įmonės darbuotojų, vadovaujančias pareigas einančių asmenų ir kitų atstovų funkcijas, kompetenciją, teises ir pareigas.

SOLOVEIČIKAS, D. Etikos standartai – skydas nuo baudžiamosios atsakomybės. *Vadovo pasaulis*, 2004, nr. 1, p. 66.

²⁵⁴ Atkreiptinas dėmesys, jog teisės doktrinoje laikomasi nuomonės, kad ši lengvinanti aplinkybė gali būti taikoma ir ja remiamasi švelninat atsakomybę tik jeigu yra pagrįsta ir akivaizdu, jog juridinis asmuo nėra abejingas teisės pažeidimams, daromiems jo vardu ir operatyviai reaguoja į juos, ir yra diegiamas veiksmingas teisės pažeidimų prevencijos priemonių įgyvendinimo planas. Ši lengvinanti aplinkybė taikoma tik kai juridinio asmens tinkamų standartų laikymosi programos nebuvo tokios veiksmingos arba tinkamai įgyvendinamos, kad konstatuojant jų buvimo faktą būtų galima apskritai pripažinti, jog organizacija nusikalstamos veikos nepadarė.

WILLIAMS, B. L.; KAVANAUGH, K. J. Compliance Programs and the Federal Organization Sentencing Guidelines. *Res Gestae*, 1993, nr. 36, p. 563.

apskaitą reglamentuojančius teisės aktus ir kurios buvo griežtai laikomasi²⁵⁵. Manytina, kad ateityje atsiras daugiau tokių pavyzdžių, nes praktika klostosi tinkama linkme.

Pažymėtina, jog teismai nevengia taikyti atsakomybę lengvinančių aplinkybių. Tai įrodo sekantys pavyzdžiai:

Skiriant bausmę juridiniam asmeniui UAB „Skalos statyba“, teismas vadovaujasi bendraisiais bausmių skyrimo reikalavimais, numatytais BK 41 str., 54 str., 61 str., o taip pat 43 str. ir 47 str. Atsižvelgiant į tai, jog įvykdyti nusikaltimai nėra sunkūs (BK 11 str.), bendrovė sukūrė ne vieną darbo vietą, dirba pelningai, valstybei padaryta žala atlyginta, juridiniam asmeniui skirtinos baudos, savo dydžiu atitinkančios baudžiamojo įstatymo (BK 43 str., 47 str.) reikalavimus, neapribojant juridinio asmens veiklos²⁵⁶.

Skirdamas bausmę kaltinamajam UAB „S. k.“ (duomenys neskelbtini), teismas atsižvelgia į jos atsakomybę lengvinančią aplinkybę, padaryto nusikaltimo pobūdį, jo pavojingumo visuomenei laipsnį, sukeltas pasekmes, bendrovės veiklą. UAB „S. k.“ (duomenys neskelbtini) padarė apysunkį nusikaltimą, tačiau savo kaltę pripažino, buvo nuteista už analogiškas nusikalstamas veikas, bendrovė dirba. Atsižvelgiant į šias aplinkybes, UAB „S. k.“ (duomenys neskelbtini) skirtina bausmė – bauda, kurios dydis nustatomas atsižvelgiant ir į dabartinę jos turtinę padėtį²⁵⁷.

Kitokia situacija yra su atsakomybe sunkinančiomis aplinkybėmis. Autorė nerado teismų praktikoje atvejų, kad teismas atsižvelgtų į jas. Dažniausiai konstatuojama, kad atsakomybę sunkinančių aplinkybių nėra arba apie tai net neužsimenama.

Atsakomybę sunkinančių aplinkybių sąrašas yra išsamus, t. y. baigtinis²⁵⁸. Todėl teismas negali pripažinti atsakomybę sunkinančiomis tokių aplinkybių, kurios nėra konkrečiai išvardytos BK 60 straipsnyje. Toks reglamentavimas sukelia problemą, kadangi minėtame straipsnyje visiškai nėra atsakomybę sunkinančių aplinkybių, kurios būtų aktualios tik juridiniams asmenims. Dėl šios priežasties, autorė siūlo papildyti atsakomybę sunkinančių aplinkybių sąrašą. Atsakomybę sunkinačia aplinkybe galėtų būti

²⁵⁵ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. gegužės mėn. 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-34-190/2008.

²⁵⁶ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. gegužės mėn. 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-134-92/2008.

²⁵⁷ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. spalio mėn. 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-56-166/2009.

²⁵⁸ *Cit. op.* 116, p. 334.

juridinio asmens organizacinė kultūra arba veiklos politika, orientuota į nusikalstamas veikas.

Pagal BK 61 straipsnio 2 dalį, teismas, įvertinęs atsakomybę lengvinančias ir (ar) atsakomybę sunkinančias aplinkybes, jų kiekį, pobūdį ir tarpusavio santykį, taip pat kitas 54 straipsnio 2 dalyje nurodytas aplinkybes, motyvuotai parenka švelnesnę ar griežtesnę bausmės rūšį, taip pat skiriamos bausmės dydį, skaičiuodamas nuo jos vidurkio. Būtina atkreipti dėmesį, kad bausmės vidurkio taisyklės taikymas negali būti paprasčiausiai adaptuotas juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės koncepcijai, kadangi ši doktrina yra specifinė dėl ypatumų, susijusių su analizuojama nusikalstamų veikų subjekto rūšimi. Paminėtina, jog juridinių asmenų atvejų baudos vidurkis yra 25000,5 MGL. Iš to galima spręsti, jog ši bausmė gali sukelti skirtingus padarinius skirtingo dydžio juridiniams asmenims. Dėl šios priežasties teismas, skaičiuodamas baudos vidurkį, turėtų atsižvelgti į juridinio asmens finansines galimybes. Autorė sutinka su D. Soloveičiko²⁵⁹ nuomone, kad tuo atveju, kai teismas remiantis apskaičiuotu bausmės vidurkiu ir įvertinęs atsakomybę lengvinančias bei sunkinančias aplinkybes, prieitų prie išvados, kad juridinis asmuo dėl nepakankamų finansinių išteklių negalėtų sumokėti teismo paskirtos baudos, tada teismas turėtų minimalizuoti bausmės vidurkį atsižvelgdamas į realią juridinio asmens turtinę padėtį. Verta paminėti, kad teisės doktrinoje²⁶⁰ nurodoma, kad yra pagrįsta ir teisinga teisės aktuose ir teismų praktikoje nustatyti tokį baudos skyrimo mechanizmą, kurį taikydamas teismas tiesiog privalėtų atsižvelgti į juridinio asmens finansines galimybes²⁶¹. Manytina, kad Lietuvos Respublikoje teismų praktika plėtojasi tinkama linkme, pateikiamas sekantis pavyzdys:

Iš bylos duomenų matyti, kad nuteistosios UAB „Autochemija“ atstovas viso proceso metu pripažino juridinio asmens kaltę visiškai ir paaiškino, jog dėl įmonės direktoriaus L. K. padarytų nusikalstamų veikų įmonė gavo finansinės naudos, o valstybė patyrė žalą, tačiau visa žala atlyginta ikiteisminio tyrimo metu, ką teismas ir pripažino juridinio asmens lengvinančia aplinkybe, tačiau be pagrindo nepripažinta dar viena lengvinanti aplinkybė – visiškas kaltės prisipažinimas ir nuoširdus gailėjimasis. Kad juridinis asmuo, atstovaujamas įmonės vadovo, dar ikiteisminio tyrimo metu ėmėsi reikiamų priemonių, padarė išvadas dėl įvykdytų veikų ir gera valia atlygino žalą<...> įrodo tiek juridinio, tiek fizinio asmens kritišką požiūrį į savo elgesį, atsiradusius sunkius padarinius ir iš to

²⁵⁹ Cit. op. 40, p. 219.

²⁶⁰ pvz. R. Fox, A. Ridley

²⁶¹ FOX, R. Corporate Sanctions: Scope for New Eclecticism. *Malaya Law Review*, 1982, nr. 24, p. 38; DUNFORD L., RIDLEY, A. No Soul to be Damened, No Body to be Kicked: Responsibility, Blame and Corporate Punishment. *Int. J. Soc. Law*, 1996, nr. 24, p.10.

padarytas teigiamas išvadas gera valia atlyginus žalą. <...> Tačiau įvertinus dvi juridinio asmens atsakomybę lengvinančias aplinkybes, žalingą padarinių likvidavimą (atlyginus žalą), į besikuriančią teismų praktiką sprendžiant klausimus dėl juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės ir jų nubaudimo, o taip pat atsižvelgus į viešąjį interesą - mokami valstybei mokesčiai, išlaikytos darbo vietos, o taip pat į protingumo, teisingumo principus, kolegija mano, kad žemesnės instancijos teismo paskirtos bausmės yra neteisingos dėl savo griežtumo. Už visas nusikalstamas veikas yra švelninamos paskirtos bausmės, t. y. skiriamos mažesnės baudos, o tuo pačiu švelnintina ir galutinė subendrinta bausmė²⁶².

Dar vienas diskutuotinas klausimas susijęs su bendrininkavimo institutu. Lietuvos BK 24 straipsnyje nurodyta, kad bendrininkavimas yra tyčinis bendras dviejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių pakaltinamų ir sulaukusių BK 13 straipsnyje nustatyto amžiaus asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką. Lingvistiškai aiškinant šią normą, darytina išvada, kad pagal Lietuvos BK gali bendrininkauti tik fiziniai asmenys. Toks baudžiamojo įstatymo nuostatų aiškinimas pateikiamas ir teisinėje literatūroje²⁶³. Autorė sutinka su požiūriu²⁶⁴, jog nėra teisinga ir pagrįsta, viena vertus, pripažinti, kad juridinis asmuo gali padaryti nusikalstamą veiką, ir, kita vertus, teigti, jog jis negali bendrininkauti. Tai neatitinka šiandienos realijų²⁶⁵. Šiandieninėje teisės doktrinoje²⁶⁶ nurodoma, kad galimi bendrininkavimo atvejai, kai nusikalstamą veiką padaro keli juridiniai asmenys arba juridis asmuo kartu su vienu ar keliais fiziniiais asmenimis. Be to, net Lietuvos teismų praktikoje jau atsirado atvejų, kai baudžiamojon atsakomybėn trauktas ne vienas o keli juridiniai asmenys²⁶⁷. Atkreiptinas dėmesys, jog bendrininkavimo institutas tais atvejais nebuvo taikomas.

²⁶² Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. gegužės mėn. 25 d. nuosprendis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-222/2007.

²⁶³ *Cit. op.* 116, p. 154.

²⁶⁴ *Cit. op.* 40, p. 87.

²⁶⁵ Juridinių asmenų bendrininkavimo koncepcijos įteisinimo pavyzdys yra Slovėnijos juridinių asmenų atsakomybės už nusikalstamas veikas akto 10 straipsnio nuostatos. Šis straipsnis vadinasi „Juridinių asmenų bendrininkavimas“, jame sakoma kad du ar daugiau juridinių asmenų bus laikomi bendrininkais darant nusikalstamą veiką, jeigu jie atitinka minėtame įstatyme nuodytus įmonių baudžiamosios atsakomybės kriterijus.

Liability of Legal Persons for Criminal Offences Act.

http://www1.oecd.org/daf/nocorruptionweb/pdf/Slovenia_legalpersons.pdf

²⁶⁶ MARTIN, Sh. P. Intracorporate Conspiracies. *Stanford Law Review*, 1998, Vol. 50, p. 411, 441.

²⁶⁷ Pvz. Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. gegužės mėn. 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-106-107-2009.

Sekantis probleminis aspektas yra tai, kad BK nenurodo kaip turi elgtis teismas ir kokią bausmę pirmiausiai skirti juridiniam asmeniui pakartotinai padariusiam nusikalstamą veiką. Bausmės individualizavimo, diferencijavimo bei kiti principai reikalauja, kad kiekvienam asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką pakartotinai būtų skiriama griežtesnė bausmė, nei tam, kuris nusikalstamą veiką padarė pirmą kartą. Reikėtų pabrėžti, kad tokių atvejų jau atsirado teismų praktikoje: *UAB „S. k.“ (duomenys neskelbtini) padarė apysunkį nusikaltimą, <...> buvo nuteista už analogiškas nusikalstamas veikas, bendrovė dirba. Atsižvelgiant į šias aplinkybes, UAB „S. k.“ (duomenys neskelbtini) skirtina bausmė – bauda²⁶⁸ <...>*. Šiuo atveju, teismo priimtas sprendimas tinkamai įgyvendina teisingos bausmės paskyrimą.

Autorė mano, jog šis klausimas efektyviai išspręstas Prancūzijos įstatymų leidėjo. Prancūzijos BK²⁶⁹ įtvirtintos baudos bausmės dydžio nustatymo taisyklės, kai nusikalstamą veiką juridinis asmuo padarė pakartotinai per pastaruosius penkerius arba dešimt metų. Taigi, esant juridinio asmens nusikalstamos veikos recidyvui, baudos dydis yra dvigubinamas ir būtent šitaip individualizuojama juridiniams asmenims skiriama bausmė²⁷⁰.

Manytina, jog ir Lietuvos BK turėtų būti nustatytos privalomos taisyklės, kurias taikydami teismai teisiniu pagrindu galėtų nuspręsti dėl juridiniams asmenims skirtos bausmės rūšies bei dydžio, esant juridinio asmens nusikalstamos veikos recidyvui. Teisingai pastebi D. Soloveičikas²⁷¹, kad bausmės individualizavimas, kai sprendžiama dėl valstybės prievartos priemonės įmonei skyrimo, nebūtinai turėtų reikšti kitos rūšies – griežtesnės bausmės parinkimą. Kadangi Lietuvos BK nustatyta juridiniams asmenims skiriamų bausmių sistema nėra turtinga, todėl jei kiekvienu konkrečiu atveju, bausmės individualizavimas esant juridinio asmens nusikalstamos veikos recidyvui reikštų automatiška kitos rūšies – griežtesnės bausmės iš bausmių sąrašo parinkimą, manytina, kad bausmės individualizavimo principas būtų aiškinamas ir taikomas vien siaurai²⁷². Būtų racionalu, kad teismas tokiu atveju pirmiausiai įvertintų kiek galima didesnės arba maksimalios baudos skyrimą ir tik nustatęs, kad paskyrus tokio dydžio baudą visgi nebūtų pasiekta bausmės tikslų, skirtų griežtesnę bausmę – veiklos ribojimą.

²⁶⁸ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. gegužės mėn. 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-34-190/2008.

²⁶⁹ Prancūzijos BK

²⁷⁰ *Cit. op.* 40, p. 209.

²⁷¹ *Cit. op.* 40, p.210.

²⁷² *Cit. op.* 40, p.211.

Be to, įtraukiant nurodytus papildymus, reikėtų išspręsti juridinio asmens teistumo klausimą. Būtina atsakyti į klausimą, kiek ilgai juridinis asmuo turėtų būti laikomas teistu, jeigu jam kartą jau paskirta bausmė ir jis ją atliko. Racionalų šios problemos sprendimą siūlo D. Soloveičikas²⁷³. Pasak jo, juridinių asmenų teistumą reikėtų sieti ne tik su baudos skyrimu ir šia bausme, bet ir su nusikaltimo rūšimi remiantis BK 11²⁷⁴ straipsniu. Todėl būtų galima numatyti, kad juridiniai asmenys, padarę neatsargius²⁷⁵, nesunkius ar apysunkius tyčinius nusikaltimus, turėtų būti laikomi teistais, jeigu nuo bausmės atlikimo nėra praėję penkeri²⁷⁶ metai, o organizacijos, padariusios sunkius tyčinius nusikaltimus, turėtų būti laikomos teistomis, jeigu nuo bausmės atlikimo nėra praėję dešimt²⁷⁷ metų. Juridinių asmenų atleidus nuo baudžiamosios atsakomybės arba bausmės, jo teistumo nustatymo (galiojimo) klausimas turėtų būti sprendžiamas tapačiais pagrindais kaip ir fizinio asmens²⁷⁸. Tada bausmės skyrimo taisyklės ir su tuo susijusi teismų praktika būtų tinkamai subalansuota²⁷⁹.

Šioje darbo dalyje buvo aptarti tik keli probleminiai aspektai, susiję su juridinių asmenų baudžiamąja atsakomybe. Reikėtų pabrėžti, kad liko dar daug nesureglamentuotų Lietuvos BK klausimų, kaip pavyzdį galima paminėti: baudžiamąją atsakomybę juridiniams asmenims šalinančios aplinkybės, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, švelnesnės nei įstatyme numatyta bausmės skyrimas juridiniams asmenims, *etc.* Visą tai parodo, jog nagrinėjamo instituto reglamentavimui skirta per mažai dėmesio. Tačiau nereikėtų pamiršti, jog teismų praktika plėtojasi tinkama linkme, kita vertus, tai nepašalina būtinybės detaliau reglamentuoti šį institutą.

²⁷³ *Cit. op.* 40, p. 212.

²⁷⁴ Pagal BK 11 straipsnį:

1. Nusikaltimas yra pavojinga ir šiame kodekse uždrausta veika (veikimas ar neveikimas), už kurią numatyta laisvės atėmimo bausmė. 2. Nusikaltimai yra tyčiniai ir neatsargūs. Tyčiniai nusikaltimai skirstomi į nesunkius, apysunkius, sunkius ir labai sunkius. 3. Nesunkus nusikaltimas yra tyčinis nusikaltimas, už kurį baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė neviršija trejų metų laisvės atėmimo. 4. Apysunkis nusikaltimas yra tyčinis nusikaltimas, už kurį baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė viršija trejus metus laisvės atėmimo, bet neviršija šešerių metų laisvės atėmimo. 5. Sunkus nusikaltimas yra tyčinis nusikaltimas, už kurį baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė viršija šešerius metus laisvės atėmimo, bet neviršija dešimties metų laisvės atėmimo. 6. Labai sunkus nusikaltimas yra tyčinis nusikaltimas, už kurį baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė viršija dešimt metų laisvės atėmimo.

²⁷⁵ BK 16 str. 1 d. Nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra neatsargus, jeigu jis padarytas dėl nusikalstamo pasitikėjimo arba nusikalstamo nerūpestingumo.

²⁷⁶ Pastaba: remtasi Prancūzijos BK įtvirtintu reglamentavimu.

²⁷⁷ *Ibid.*

²⁷⁸ *Cit. op.* 40, p. 212.

²⁷⁹ *Ibid.*

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Juridinis asmuo pripažįstamas savarankišku teisės subjektu, turinčiu teises ir pareigas bei galinčiu atsakyti už nusikalstamos veikos padarymą.
2. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės taikymo doktrinos turi didelę reikšmę, kadangi baudžiamojo įstatymo nuostatos gali būti teisingai aiškinamos tik jas derinant su pagrindinėmis juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės doktrinomis.
3. Lietuvoje juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė reglamentuojama taip, kaip rekomenduoja ją nustatyti tarptautiniai ir Europos Sąjungos teisės aktai.
4. Baudžiamajame kodekse numatytas nusikalstamų veikų sąrašas, už kurių padarymą traukiamas baudžiamojon atsakomybėn juridinis asmuo, yra per platus.
5. Nacionaliniame baudžiamajame kodekse nustatytas juridiniams asmenims skirtinų bausmių sąrašas yra labai siauras ir nėra juridiniams asmenims taikomų baudžiamojo poveikio priemonių sistemos.
6. Baudžiamajame kodekse nėra detalios sureglamentuota bausmių skyrimo juridiniams asmenims tvarka, tačiau tai netrukdo teismų praktikai plėtotis tinkama linkme.

7. Pasiūlymai:

7.1. Siūlytina baudžiamajame kodekse įtvirtinti juridinių asmenų bendrininkavimo galimybę, t.y. galimas kelių juridinių asmenų arba juridinio ir fizinio asmens bendrininkavimas darant nusikalstamą veiką.

7.2. Siūlytina juridiniams asmenims skiriamų bausmių sistemą papildyti sekančiomis bausmėmis: juridinio asmens probacija (t.y. teisminės priežiūros taikymu) bei teisės gauti valstybės išmokas ar paramą atėmimu.

7.3. Siūlytina nuosprendžio paskelbimą per visuomenės informavimo priemones priskirti prie baudžiamoji poveikio priemonių, taikomų juridiniams asmenims. Be to, rekomenduojama nustatyti juridiniams asmenims taikomų baudžiamojo poveikio priemonių sistemą. Be turto konfiskavimo, įtraukti į ją sekančias baudžiamojo poveikio priemones: Turtinės žalos atlyginimą arba pašalinimą, įmoką į nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų asmenų fondą,

juridinio asmens vienasmenių ar kolegialių valdymo organų narių nušalinimą arba pakeitimą bei minėtą, nuosprendžio paskelbimą per visuomenės informavimo priemones.

7.4. Siūlytina įstatymų leidėjui išplėsti baudžiamąją atsakomybę lengvinančių bei sunkinančių aplinkybių sąrašą, numatant jame aplinkybes, atitinkančias juridinio asmens prigimtį. Atsakomybę lengvinanti aplinkybė – nedeklaratyvios tinkamų standartų laikymosi programos/politikos įdiegimas. Atsakomybę sunkinanti aplinkybė – juridinio asmens politika orientuota į nusikalstamas veikas bei minėtos programos nebuvimas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖS NORMINIAI AKTAI:

- 1) Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014);
- 2) Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002, Nr. 73-3084);
- 3) Lietuvos Respublikos darbo kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569);
- 4) Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341);
- 5) Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741);
- 6) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262);
- 7) Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 64-1914);
- 8) Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1996, Nr. 71-1706);
- 9) Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1994, Nr. 102-2049);
- 10) Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų garantijų įstatymas (Valstybės žinios, 1990, Nr. 30-711);
- 11) Rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo, patvirtintos generalinio prokuroro 2004 m. lapkričio 24 d. įsakymu Nr. I-188 (Valstybės žinios, 2004, Nr. 173-6429);

UŽSIENIO ŠALIŲ TEISĖS NORMINIAI AKTAI:

- 12) *Criminal Code of the French Republic* prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>;
- 13) Уголовный кодекс Голландии. СПб.: Юридический Центр Пресс, 2001.
- 14) *Criminal code of the Kingdom of Sweden* prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>;

TARPTAUTINĖS IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS AKTAI:

15) 2004 m. spalio 25 d. Tarybos pagrindų sprendimas 2004/757/TVR, nustatantis būtiniausias nuostatas dėl nusikalstamų veikų sudėties požymių ir bausmių neteisėtos prekybos narkotikais srityje. (OL, 2004 m. L. 335);

16) 2002 m. liepos 19 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2002/629/TVR dėl kovos su prekyba žmonėmis (OL, 2004 m. specialusis leidimas, 19/6 t., p. 52);

17) 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2002/475/TVR dėl kovos su terorizmu (OL, 2004 m. specialusis leidimas, 19/6 t., p. 18);

18) 2001 m. gegužės 28 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2001/413/TVR, skirtas kovai su sukčiavimu negrynosiomis mokėjimo priemonėmis ir jų klastojimu (OL, 2004 m. specialusis leidimas, 15/6 t., p. 123);

19) 1999 m. Europos Tarybos baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos (Valstybės žinios, 2002, Nr. 23-853);

20) 1997 m. Amsterdamo sutartis, iš dalies pakeičianti Europos Sąjungos sutartį, Europos Bendrijų steigimo sutartis ir tam tikrus su jomis susijusius aktus (OL, 1997 C 340, p. 1);

21) 1995 m. liepos 26 d. Konvencijos dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos, parengtos vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu, 1997 m. Antrasis protokolas (OL, 1997 C 221, p. 12);

22) Council of Europe Recommendation No. R (88) 18 of the Committee of Ministers to Member States concerning Liability of Enterprises Having Legal Personality for Offences Committed in the Exercise of their Activities (Council of Europe Committee of Ministers Adopted texts; Prieiga per internetą:

<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=233230&SecMode=1&DocId=698704&Usage=2>

SPECIALIOJI LITERATŪRA:

- 23) ABRAMAVIČIUS, A. *et al.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras: bendroji dalis. 1-98 straipsniai. Vilnius, 2004;
- 24) ABRAMAVIČIUS, A.; MICKEVIČIUS, D.; ŠVEDAS, G. *Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005;
- 25) ABRAMAVIČIUS, A.; MIKELĖNAS, V. *Įmonių vadovų teisinė atsakomybė*. Vilnius, 1999;
- 26) ALEXANDER, C. R. On the Nature of Reputational Penalty for Corporate Crime: Evidence. *Journal of Law and Economics*, 1999, nr. 42;
- 27) ATIYAH, P. S. *Vicarious Liability in the Law of Torts*. London: Butterworth, 1967;
- 28) BAKANAS, A., *et al.* Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras: antroji knyga. Asmenys. Pirmasis leidimas. Vilnius, 2002;
- 29) BECK, M. E.; O'BRIEN, M. E. E. Corporate Criminal Liability. *Am. Crim. L. Rev.* 2000, nr. 37;
- 30) CLARKSON, C. M. V. Corporate Culpability. *First published in Web Journal of Current Legal Issues in association with Blackstone Press Ltd*, 1998;
- 31) COFFEE, C. J. *Corporate Criminal Liability: An Introduction and Comparative Survey. Criminal Responsibility of Legal and Collective Entities*. Freiburg im Bressgau, 1999;
- 32) COFFE, C. J. „No Soul to Damn: No Body to Kick“: An Unscandalized Inquiry into the Problem of Corporate Punishment. *Michigan Law Review*, 1981, nr. 79;
- 33) COLVIN, E. Corporate Personality and Criminal liability. *Criminal Law Forum*, 1995, nr. 6;
- 34) DISKANT, Gregory L. Rethinking Corporate Criminal Liability. *Aba Lit. L. Rev.*, 34, 35 (2008);
- 35) DRAKŠAS, R. *Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos*. Vilnius: Justitia, 2008;
- 36) DRAKŠAS, R. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problematika. *Teisė*, 2004, nr. 53, p. 68-79;
- 37) DRAKŠAS, R. Baudžiamojo poveikio priemonės kaip baudžiamosios atsakomybės realizavimo forma. *Teisė*, 2004, nr. 50, p. 26-35;

- 38) DUNFORD L., RIDLEY, A. No Soul to be Damened, No Body to be Kicked: Responsibility, Blame and Corporate Punishment. *Int. J. Soc. Law*, 1996, nr. 24;
- 39) FOX, R. Corporate Sanctions: Scope for New Eclecticism. *Malaya Law Review*, 1982, nr. 24;
- 40) GATTOZZI, L. M. Charitable Contributions as a Condition of Probation for Convicted Corporations: Using Philanthropy to Combat Corporate Crime. *Case Western Reserve Law Review*, 1987, nr. 37;
- 41) GIERKE, O. *Die Genossenschaftstheorie und die deutschen Rechtsprechung*. Berlin, 1887;
- 42) GREGORY, P.; SHAW, M. Esso Fined a Record \$2M . *The Age*, Melbourne, 31 July 2004;
- 43) GUMULIAUSKAS, A. Teisingumo principas ir jo reikšmė naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Teisė*, 2003, nr. 48‘;
- 44) JACOBY, N. *Corporate Power and Social Responsibility*. New York: Macmillan, 1973;
- 45) JESCHECK, H.-H. *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil*. 4 Auflage. Berlin, 1988;
- 46) КЕЛИНА, С. Г. *Ответственность юридических лиц в проекте нового уголовного кодекса Российской Федерации. Уголовное право. Новые идеи*. Москва, 1994;
- 47) КУЗНЕЦОВА, Н. Ф.; КУРИНОВ, Б. А. *Отягчающие и смягчающие обстоятельства, учитываемые при определении меры наказания. Применение наказания по уголовному праву*. Москва, 1958;
- 48) LAUFER, W.S.; STRUDLER A. Corporate Intentionality, Desert, and Variants of Vicarious Liability. *Am. Crim. L. Rev.*, 2000, nr. 37;
- 49) LEDERMAN, E. Models for Imposing Corporate Criminal Liability: From Adaptation and Imitation Toward Aggregation and Search for Self-Identity. *Buffalo Criminal Law Review*, 2000, nr. 4;
- 50) LIGEIKAITĖ, I. Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygos. *Jurisprudencija*, 2003, nr. 45 (37), p. 48-58;
- 51) LYNCH, G. E. The Role of Criminal Law in Policing the Corporate Misconduct. *Law and Contemporary Problems*, 1997, Vol. 60;
- 52) MARTIN, Sh. P. Intracorporate Conspiracies. *Stanford Law Review*, 1998, Vol. 50;

- 53) MEŠKYS, L. Juridinių asmenų administracinė atsakomybė: kaltės nustatymo problemos ir sprendimo būdai. *Jurisprudencija*, 2006, nr. 4(82), p.61-68;
- 54) MIKELĖNAS, V. et. al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras: Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius, 2002;
- 55) MOORE, J. Corporate Culpability under the Federal Sentencing Guidelines, *Arizona. Law Review*, 1992, nr. 34;
- 56) НИКИФОРОВ, А. С. *Юридическое лицо как субъект преступления и уголовной ответственности*. Москва, 2002;
- 57) NOVAK, E. F.; STEESE, Ch. W. Survey of Federal and State Environmental Crime Legislation . *Ariz. L. Rev.*, 1992, nr. 34;
- 58) ПАВЛОВ, В. Г. *Субъект преступления*. Санкт-Петербург, 2001;
- 59) POSNER, Richard A. *Jurisprudencijos problemos*. Vilnius, 2004;
- 60) ПОЗНЫШЕВ, С. В. *Основные начала науки уголовного права*. Москва, 1907;
- 61) PRADEL J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius, 2001;
- 62) SAVIGNY, F. C. *System des heutigen Romischen Rechts*. Berlin, 1840;
- 63) SINKEVIČIUS, E. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė pagal 2000 m. Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą ir jos sąlygos. *Teisė*, 2003, nr. 48, p. 130-143;
- 64) SINKEVIČIUS, E. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problemos. *Teisė*, 2000, nr. 36, p. 96-106;
- 65) SNIDER, Laureen. *Bad Business. Corporate Crime in Canada*. Toronto: Nelson, 1993;
- 66) SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006;
- 67) SOLOVEIČIKAS, D. Juridiniams asmenims taikomos bausmės, baudžiamojo poveikio priemonės ir jų ypatumai: analizė. *Teisė*, 2006, nr. 59, p. 107-127;
- 68) SOLOVEIČIKAS, D. Etikos standartai – skydas nuo baudžiamosios atsakomybės. *Vadovo pasaulis*, 2004, nr. 1, p. 65-67;
- 69) SOLOVEIČIKAS, D. Šiuolaikinės juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės realizavimo doktrinos. *Teisė*, 2003, nr. 46, p. 139-156;
- 70) ŠULIJA, G. Baudos taikymo teoriniai ir praktiniai aspektai. *Teisės problemos*, 2001, nr. 3, 74-83;

- 71) ŠULIJA, V.; ŠULIJA, G. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės samprata ir taikymo problemos Lietuvoje. *Jurisprudencija*, 2003, nr. 41(33), p. 91-105;
- 72) ТАГАНЦЕВ, Н. С. *Русское уголовное право. Часть общая*. 2001;
- 73) ТАГАНЦЕВ, Н. С. *Русское уголовное право: Лекции. Часть общая. Т. I*. Изд. второе. СПб., 1902;
- 74) TORRINGA, R. A. *Strafbaarheid van rechtspersonen*. Arnhem, 1984;
- 75) WILLIAMS, B. L.; KAVANAUGH, K. J. Compliance Programs and the Federal Organization Sentencing Guidelines. *Res Gestae*, 1993, nr. 36.

TEISMŲ PRAKTIKA:

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai:

- 76) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija), 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. (Valstybės žinios: 2009-06-11, Nr. 69-2798);
- 77) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams. (Valstybės žinios: 2004-12-18, Nr. 181-6708);
- 78) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto Nr. 40 „Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka“, ta apimtimi kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka suteikiama Jurij Borisov, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 daliai (Valstybės žinios: 2003-12-31, Nr. 124-5643);
- 79) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. rugsėjo 30 d. nutarimas dėl teisės aktų, kuriais buvo sprendžiami iki Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo Lietuvoje veikusių valstybinių profesinių sąjungų valdyto turto klausimai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. (Valstybės žinios: 2003-10-03, Nr. 93-4223; atitaisymas – 2003-10-24, Nr. 100.);

80) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 14 straipsnio (1993 m. sausio 12 d. redakcija),

Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies bei šios dalies 5 punkto, 15, 20 ir 21 straipsnių (2002 m. sausio 15 d. redakcija), Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 2, 4, 5 ir 6 punktų, šio straipsnio 2 ir 4 dalių, 16 straipsnio 10 dalies, 20 straipsnio (2002 m. spalio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Vyriausybės 1994 m. sausio 17 d. nutarimo Nr. 27 „Dėl gyvenamųjų namų, būtinų valstybės reikmėms, išpirkimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 14 straipsniui (1993 m. sausio 12 d. redakcija). (Valstybės žinios: 2003-03-07, Nr. 24-1004);

81) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 nutarimas dėl Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 3 straipsnio 3 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 3 straipsnio 4 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 5 straipsnio 1 dalies 2 punkto (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 18 straipsnio 1 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 19 straipsnio 1 dalies 2, 3, 4, 8, 15 punktų (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 21 straipsnio 1 dalies 1, 5, 7, 9, 12, 15, 16, 17, 18 punktų (2000 m. spalio 12 d. redakcija), šios dalies 6 punkto (2000 m. spalio 12 d. ir 2001 m. rugsėjo 25 d. redakcijos) ir šios dalies 14 punkto (2000 m. spalio 12 d. ir lapkričio 8 d. redakcijos), taip pat dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimo įstatymo taikymo tvarkos konstitucinio įstatymo, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimo įstatymo taikymo tvarkos konstitucinio įstatymo įrašymo į konstitucinių įstatymų sąrašą įstatymo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. (Valstybės žinios: 2003-02-25, Nr. 19-828);

82) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Diplomatinės tarnybos įstatymo 69 straipsnio 2 dalies, Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 4 straipsnio (2000 m. kovo 16 d. redakcija) 1 dalies 9 punkto ir Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 2 straipsnio (1999 m. gruodžio 16 d. redakcija) 1 dalies 5 punkto bei 23 straipsnio (1994 m. gruodžio 21 d., 2000 m. gruodžio 21 d., 2001 m. gegužės 8 d.

redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. (Valstybės žinios: 2002-11-27, Nr. 113-5057);

83) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. balandžio 8 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodekso 26 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai/ (Valstybės žinios: 1997-04-11, Nr. 31-770);

84) Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 1993 gruodžio 13 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 148 straipsnio 2 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 93 straipsnio 1 ir 2 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. (Valstybės žinios: 1993, Nr. 70-1320);

Teismų sprendimai:

85) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1999 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. 23 „Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių pradmenis“, Teismų praktika, 1999, nr. 12;

86) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005-05-17 nutaris Nr. 2K-198/2005;

87) Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. lapkričio mėn. 5 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-424/2010;

88) Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. balandžio mėn. 2 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-116/2010;

89) Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. gegužės mėn. 25 d. nuosprendis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-222/2007;

90) Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. spalio mėn. 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-252-66/2010;

91) Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. sausio mėn. 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-17-312/2010;

92) Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. gruodžio mėn. 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-494-113-2009;

93) Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. spalio mėn. 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-56-166/2009;

94) Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. gegužės mėn. 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-106-107-2009;

95) Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. gegužės mėn. 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-134-92/2008;

- 96) Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. gegužės mėn. 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-34-190/2008;
- 97) Byla United States v. Allegheny Bottling Co., 695 F. Supp. 865 (1988)
- 98) Byla United States v. Bank of New England, 821 F.2d 844 (1 st Cir. 1987) ;
- 99) Byla Salomon v. Salomon & Co. Ltd., 1897, AC 22, House of Lords;

ELEKTRONINIAI DOKUMENTAI:

- 100) Council of Europe Recommendation (77) 28 on the Contribution of Criminal Law to the Protection of Environment. <http://www.coe.fr>;
- 101) Council of Europe Recommendation (81) 12 on Economic Crimes. <http://www.coe.fr>;
- 102) Council of Europe Recommendation (82) 15 on the Role of Criminal Law in Consumer Protection. <http://www.coe.fr>;
- 103) http://canada.justice.gc.ca/en/dept/pub/ccl_rpm/discussion/background.html;
- 104) http://www.greco.coe.int/evaluations/seminar/Wells_revis ed.pdf

SANTRAUKA

Tenka pripažinti, jog juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė vis dar kelia daugybę problemų bei palieka daug neatsakytų klausimų. Dėl šios priežasties, magistro darbe, visų pirma analizuojama juridinio asmens, kaip baudžiamosios atsakomybės subjekto, problema. Pristatomos įvairių teisės mokslininkų nuomonės šiuo klausimu. Aptariamos pagrindinės juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės doktrinos. Be abejo, skirta dėmesio juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės nuostatų ištakoms. Atlikta išsami Baudžiamojo kodekso 20 straipsnio analizė. Pateiktas, tame straipsnyje numatytų, juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės sąlygų komentaras. Taipogi atskleidžiama juridinio asmens kaltės nustatymo problema. Magistro darbe analizuojamos juridiniams asmenims taikomos bausmės ir badžiamojo poveikio priemonės. Aptariama konkrečių bausmių veiksmingumo problematika bei pateikiami pavyzdžiai iš teismų praktikos. Darbo pabaigoje suformuluojamos išvados ir pateikiami tam tikri pasiūlymai Lietuvos Respublikos įstatymų leidejui.

CRIMINAL LIABILITY OF LEGAL ENTITIES

DIE STRAFRECHTLICHE VERANTWORTLICHKEIT JURISTISCHER PERSONEN

ZUSAMMENFASSUNG

Man muss anerkennen, dass die strafrechtliche Verantwortlichkeit juristischer Personen für litauischen Juristen noch sehr problematisch ist. Darum versuche ich in der Magisterarbeit noch einmal überzeugen, dass solche Verantwortlichkeit sinnvolle Sache ist. In der Arbeit habe ich unterschiedliche Standpunkte und Meinungen zu diesem Thema beschrieben. Danach bespricht man die Schuldfähigkeit der juristischen Person und grundlegende Lehren. In der Abschlussarbeit gibt es auch ausführliche Analyse 20 Artikel des litauischen Strafgesetzbuches. Selbstverständlich gibt es hier auch ein kurzer historischer Überblick. In der Magisterarbeit analysierte ich Sanktionsmittel gegen juristische Person im geltenden Strafrecht. Am Ende der Abschlussarbeit habe ich entsprechende Schlussfolgerungen gemacht. Natürlicherweise entwickelte ich einige konkrete Vorschläge für den Gesetzgeber, wie man jetzige Situation verbessern kann.

**PRIEDAS: DUOMENYS APIE ĮTARIAMUS (KALTINAMUS) JURIDINIUS
ASMENIS LIETUVOS RESPUBLIKOJE²⁸⁰**

Įtariamų (kaltinamų) juridinių asmenų skaičius

Eil. Nr.	BK straipsnio pavadinimas ir straipsnis	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011 (sausis-kovas)
1.	Neatsargus gyvybės atėmimas (BK 132 str.)	-	-	-	-	-	-	1
2.	Neteisėtas nudojimas energija ir ryšių paslaugomis (BK 179 str.)	-	-	-	1	2	-	-
3.	Sukčiavimas (BK 182 str.)	1	23	46	81	54	55	9
4.	Turto pasisavinimas (BK 183 str.)	-	1	1	6	2	2	-
5.	Turto iššvaistymas (BK 184 str.)	-	-	-	-	1	-	-
6.	Turtinės žalos padarymas apgaule (BK 186 str.)	1	-	-	-	-	1	-
7.	Turto sunaikinimas ar sugadinimas dėl neatsargumo (BK 188 str.)	-	-	-	-	1	-	-
8.	Literatūros, mokslo, meno kūrinio ar gretutinių teisių objekto neteisėtas atgaminimas, neteisėtų kopijų platinimas, gabenimas ar laikymas (BK 192 str.)	9	9	1	1	4	2	-
9.	Pramoninės nuosavybės teisių pažeidimas (BK 195str.)	-	2	-	-	-	-	-
10.	Kontrabanda (BK 199str.)	-	-	-	1	-	-	-
11.	Neteisėtas disponavimas akcizais apmokestinamomis prekėmis (BK 199 ⁽²⁾ str.)	-	-	-	-	-	2	-

²⁸⁰ Duomenys pateikti http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/index2.phtml?id=198

Tęsinys

Įtariamų (kaltinamų) juridinių asmenų skaičius

Eil. Nr.	BK straipsnio pavadinimas ir straipsnis	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011 (sausis-kovas)
12.	Neteisėtas prekių ar produkcijos neišvežimas iš Lietuvos Respublikos (BK 200 str.)	-	-	-	-	1	-	-
13.	Neteisėtas vertimasis ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla (BK 202 str.)	1	3	5	14	7	8	-
14.	Neteisėta juridinio asmens veikla (BK 203 str.)	-	-	-	1	1	2	-
15.	Svetimo prekių ar paslaugų ženklo naudojimas (BK 204 str.)	-	-	-	-	5	2	-
16.	Apgaulingas pareiškimas apie juridinio asmens veiklą (BK 205 str.)	-	-	-	1	-	-	-
17.	Kredito, paskolos ar tikslinės paramos panaudojimas ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką (BK 206 str.)	-	-	-	-	1	-	1
18.	Kreditinis sukčiavimas (BK 207 str.)	-	-	2	-	-	-	-
19.	Nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimas (BK 216 str.)	-	-	-	-	-	2	-
20.	Mokesčių nesumokėjimas (BK 219 str.)	1	1	3	5	2	4	2
21.	Neteisėtų duomenų apie pajamas, pelną ar turtą pateikimas (BK 220 str.)	1	1	8	12	8	12	7
22.	Apgaulingas apskaitos tvarkymas (BK 222 str.)	2	16	53	80	67	82	14

Tęsinys

Įtariamų (kaltinamų) juridinių asmenų skaičius

Eil. Nr.	BK straipsnio pavadinimas ir straipsnis	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011 (sausis-kovas)
23.	Aplaidus apskaitos tvarkymas (BK 223 str.)	2	2	3	1	7	1	-
24.	Kyšininkavimas (BK 225 str.)	-	-	-	-	-	1	-
25.	Papirkimas (BK 227 str.)	5	1	2	-	6	2	-
26.	Piktnaudžiavimas (BK 228 str.)	-	-	-	-	-	1	-
27.	Trukdymas teisėjo, prokuroro, ikiteisminio tyrimo pareigūno, advokato ar antstolio veiklai (BK 231 str.)	-	-	-	1	-	-	-
28.	Teisėto disponavimo narkotinėmis, psichotropinėmis, stipriai veikiančiomis ar nuodingosiomis medžiagomis taisyklių pažeidimas (BK 268 str.)	-	-	-	-	-	1	-
29.	Aplinkos apsaugos arba gamtos išteklių naudojimo taisyklių pažeidimas (BK 270 str.)	-	-	4	3	-	1	-
30.	Neteisėtas miško kirtimas ar pelkių naikinimas (BK 273 str.)	-	-	-	-	-	1	-
31.	Dokumento suklastojimas ar disponavimas suklastotu dokumentu (BK 300 str.)	1	24	51	84	62	64	8
	Iš viso:	24	83	179	292	231	246	42